

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

ТАЙЛІЄВА ХРИСТИНА РУСЛАНІВНА

УДК 343.151

СУДОВІ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Науковий керівник:

Удалова Лариса Давидівна

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Поняття, сутність та види судових рішень	13
1.1. Поняття та сутність судових рішень	13
1.2. Види судових рішень	51
Висновки до розділу 1	59
РОЗДІЛ 2. Порядок ухвалення судових рішень	62
2.1. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування	62
2.2. Рішення суду під час провадження в суді першої інстанції	84
2.3. Рішення суду під час провадження в суді апеляційної інстанції	114
2.4. Рішення суду під час провадження в суді касаційної інстанції	132
2.5. Рішення суду під час провадження у Верховному Суді України	140
Висновки до розділу 2	156
РОЗДІЛ 3. Виконання судових рішень	159
3.1. Набрання судовим рішенням законної сили	159
3.2. Порядок виконання судових рішень	174
Висновки до розділу 3	184
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	189
ДОДАТКИ	207

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВССУ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
гл.	глава
ГП України	Генеральна прокуратура України
ГУМВС України	Головне управління Міністерства внутрішніх справ України
ГСУ МВС України	Головне слідче управління Міністерства внутрішніх справ України
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України	Міністерство внутрішніх справ України
ОВС	органи внутрішніх справ
п.	пункт
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст.	стаття
УМВС України	Управління Міністерства внутрішніх справ України
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦВК	Центральний виконавчий комітет
ч.	частина

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективне функціонування кримінальної юстиції загалом, та судової системи зокрема, передбачає в якості необхідного елементу правової держави незалежний, вільний від корисливих інтересів та політичних уподобань суд, який виступає найвищою гарантією законності та справедливості. Відповідно і реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства має здійснюватися у напрямі підтримання ідеалів і принципів гуманізму та демократії, європейських стандартів кримінального провадження, у тому числі правосуддя у цій сфері.

Будучи соціально-правовим інструментом вирішення кримінально-правових конфліктів у суспільстві, правосуддя у кримінальному провадженні у будь-якій розвиненій правовій державі має здійснюватися відповідно до міжнародних стандартів, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини задля підвищення ефективності правосуддя, забезпечення належного рівня охорони та захисту прав особи у кримінальному провадженні.

Досягнення зазначених цілей безпосередньо залежить від якості судових рішень, що ухвалюються у кримінальному провадженні. Адже відповідно до самої сутності правосуддя судові рішення, що ухвалюються за його результатами мають бути законними, обґрунтованими, вмотивованими та справедливими. Лише у випадку ухвалення таких судових рішень можна стверджувати, що правосуддя відбулося.

Разом з тим, доводиться констатувати наявність у вітчизняній судовій практиці фактів ухвалення незаконних, необґрунтованих, невмотивованих і несправедливих судових рішень. Так, за даними судової статистики у 2015 році апеляційними судами судові рішення було скасовано щодо 34,3 % осіб (у 2014 році – стосовно 35,9 % осіб), а стосовно 10,5 % осіб змінено. Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ протягом 2015 року було скасовано і змінено вироки стосовно 1,9 тис. осіб, із яких скасовано стосовно 1,3 тис. осіб або 23,8 % загальної кількості.

У I півріччі 2016 року до апеляційних судів надійшло 24,4 тис. апеляційних скарг на судові рішення у кримінальних провадженнях (справах), що на 3,4 % більше порівняно з I півріччям 2015 року, у тому числі 9,6 тис. апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів, або 39,3 % загальної кількості апеляційних скарг, що надійшли. Апеляційними судами судові рішення скасовано щодо 34,4 % осіб (у I півріччі 2015 року – стосовно 35,4 % осіб), а стосовно 9,8 % осіб змінено. За результатами перегляду в апеляційному порядку 6 тис. ухвал слідчих суддів 2,3 тис. з них, або 37,7 % скасовано. У свою чергу Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ було скасовано і змінено судових рішень стосовно 899 осіб, або 49,8 %.

Серед усіх процесуальних рішень, що приймаються у кримінальному провадженні, історично найбільшу увагу привертають саме судові рішення, зокрема й вирок суду, як основний акт правосуддя. Підстави та порядок ухвалення судових рішень були предметом дослідження багатьох учених на різних етапах становлення та розвитку науки кримінального процесуального права. Однак нові наукові підходи до юридичного аналізу підстав та порядку ухвалення судових рішень, що обумовлені сучасними потребами науки та практики, визначають необхідність формування нової наукової доктрини у питаннях аналізу відповідних законодавчих положень, формулюванні пропозицій щодо їх удосконалення. Крім того, виникає потреба у дослідженні новел кримінального процесуального законодавства у сфері судової діяльності в кримінальному провадженні, що мають місце протягом останніх років (зокрема, ухвалення рішень про здійснення спеціального досудового розслідування, вироків на підставі угод, рішень Верховного Суду України тощо).

Вказана проблематика, окрім суто теоретичних аспектів, потребує й аналізу практики ухвалення суддями судових рішень в різних інстанціях та у різних формах кримінального провадження. У результаті такого аналізу встановлюються наявні тенденції сучасної судової практики, виявляються проблеми правозастосування, а також визначаються шляхи їх вирішення.

Таким чином, наявна необхідність у комплексному системному дослідженні теоретичних і прикладних проблем ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні, з'ясуванні їх правової природи та соціального призначення з метою забезпечення оптимального законодавчого регулювання та практики ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні.

Вказані обставини визначають актуальність теми дисертаційного дослідження, що і обумовило її вибір.

Загалом, проблеми, що стосуються теорії та практики забезпечення законності, обґрунтованості, справедливості судових рішень, а також порядку їх ухвалення, завжди були у центрі уваги науки кримінального процесу.

Цим питанням присвятили свої праці Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, О. В. Баулін, В. М. Беднарська, Л. О. Богословська, В. П. Божьев, В. П. Бойко, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, П. С. Елькінд, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Малярєнко, В. І. Маринів, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, П. П. Пилипчук, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Н. П. Сиза, М. І. Сірій, О. С. Ткачук, А. Р. Туманянц, Л. Д. Удалова, Д. В. Філін, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та багато інших.

Окремі аспекти повноважень судів вищих рівнів, зокрема суду апеляційної інстанції, досліджувалися на дисертаційному рівні в роботах: Є. В. Большакова, М. М. Гультая, Д. О. Захарова, О. С. Кашки, Н. В. Кіцен, Ю. П. Ковбаси, О. Ю. Костюченко, В. Я. Мармаша, І. Ю. Мірошникова, О. В. Острогляда, О. В. Сапіна, В. І. Сліпченка, В. В. Смірної, В. І. Теремецького, Ю. О. Фідрі.

Проте після набрання чинності КПК України дослідження нормативного регулювання та практики ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні у загальному, системному виді не проводились.

Усе вищевикладене зумовлює необхідність подальших наукових розробок у цій сфері, проведення комплексного системного дослідження суспільних відносин, що виникають і розвиваються під час ухвалення та виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується, зокрема, зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, ґрунтується на положеннях Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України, спрямованих на реалізацію норм Кримінального процесуального кодексу України (наказ МВС України від 08 серпня 2012 р. № 685), відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схваленим Вченою радою Національної академії внутрішніх (протокол від 29 жовтня 2013 р. № 28). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 23 грудня 2014 р. (протокол № 23).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, що розкривають зміст і правову сутність судових рішень у кримінальному провадженні, порядок їх ухвалення та виконання, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких *задач*:

- розкриття сутності судових рішень у кримінальному провадженні, формулювання їх поняття;
- з'ясування місця та значення судових рішень в системі процесуальних рішень у кримінальному провадженні;
- здійснення класифікації судових рішень у кримінальному провадженні за різними класифікаційними критеріями;
- встановлення підстав і порядку ухвалення рішень слідчого судді у стадії досудового розслідування, рішень суду під час провадження в судах першої, апеляційної, касаційної інстанції та Верховному Суді України;

- визначення поняття та сутності законної сили судового рішення у кримінальному провадженні;
- розкриття порядку виконання судових рішень у кримінальному провадженні;
- розробка пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та практики його застосування у контексті предмета дослідження.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються між суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності при ухваленні та виконанні судових рішень у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – судові рішення у кримінальному процесі.

Методи дослідження. Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і задач дослідження, його об'єкта та предмета. Методологічною основою дослідження є *діалектико-матеріалістичний метод* пізнання соціальних явищ та процесів. Під час дослідження використовувався *історико-правовий метод*. Він надав можливість простежити процес розвитку кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про інститут судових рішень у кримінальному процесі загалом та їх окремі види зокрема (підрозділи 1.1–1.2, 2.1., 2.2). За допомогою *порівняльно-правового методу* були проаналізовані погляди вчених стосовно окремих питань інституту судових рішень у кримінальному провадженні загалом, та судових рішень, ухвалених на різних стадіях кримінального провадження, зокрема, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України і законодавства інших держав у межах предмета дослідження (підрозділи 2.1–3.2). Завдяки *формально-правовому методу* були опрацьовані норми чинного КПК України та інших нормативно-правових джерел, встановлені ознаки та сформульовані поняття судових рішень у кримінальному провадженні, рішень слідчого судді під час досудового розслідування, законної сили судового рішення; розкрито універсальний характер обов'язковості судових рішень; сформульовані пропозиції щодо вдосконалення окремих кримінальних процесуальних норм,

зокрема, що містяться у статтях глави 24¹, статтях 3, 303, 370, 372, 437, 445 КПК України (підрозділи 1.1–3.2). *Метод системно-структурного аналізу* дозволив дослідити властивості, яким має відповідати судове рішення, а також структуру та зміст вироків і ухвал суду, журналу судового засідання, як форми фіксування судових рішень у кримінальному провадженні (підрозділи 2.1–2.3), повноваження слідчого судді, судді та суду щодо ухвалення судових рішень на різних стадіях кримінального провадження (підрозділи 2.1–3.2). *Соціологічний метод* був використаний при вивченні практики застосування кримінального процесуального закону з відповідних питань, узагальненні результатів анкетування практичних працівників, зокрема суддів (підрозділи 1.2–3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної судової статистики за період 2013–2016 років; результати вивчення 318 судових рішень, ухвалених протягом 2012–2016 років судами загальної юрисдикції; результати анкетування 124 суддів місцевих та апеляційних судів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесу монографічним системним дослідженням проблемних питань правового регулювання та практики ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні.

У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, які мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

– доведено, що обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оцінені судом відповідно до ст. 94 КПК України, а вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення;

– обґрунтовано, що судові рішення повинні відповідати усім вимогам, які притаманні процесуальному рішенню, разом з тим мати власні відмінні ознаки, з

урахуванням яких запропонована їх класифікація: за видом провадження; процесуальною формою; характером питань, що вирішуються; суб'єктивним складом суду;

– визначено недопустимість бланкетного нормативного врегулювання підстав і порядку ухвалення окремих видів судових рішень у кримінальному провадженні;

– розроблено низку змін і доповнень до статей глави 24¹, статей 3, 303, 370, 372, 437, 445 КПК України, які стосуються особливостей спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, визначення основних термінів Кодексу, оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування, законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення, змісту ухвали, недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого, підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України;

удосконалено:

– поняття судових рішень у кримінальному провадженні як актів правосуддя, актів застосування норм матеріального права (закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення конкретних питань у сфері кримінального провадження;

– систему рішень суду першої інстанції, які, зокрема, класифіковано за декількома характерними підставами (ознаками), до числа яких віднесено: суб'єктів, які їх ухвалюють; етапи та форми провадження у першій інстанції; форму та зміст; можливість оскарження;

– поняття законної сили судового рішення як особливої властивості рішення суду, що надає йому сили закону, як вищої форми вираження державної волі, у кримінальному провадженні, в якому він був ухвалений, наслідками дії якої є його обов’язковість, неспростовність, виключність і преюдиціальність;

дістало подальший розвиток:

– сутність обов’язковості судового рішення, що входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю та забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість;

– межі повноважень судів апеляційної та касаційної інстанції щодо перегляду рішень судів, зокрема, ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість;

– предмет перевірки при перегляді судових рішень судами апеляційної та касаційної інстанції, зокрема, діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження. Предметом касаційного перегляду є законність та справедливість оскарженого судового рішення: суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України та інших законів з питань ухвалення та виконання судових рішень у

кримінальному провадженні (акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 04-18/12-3071 від 23 листопада 2015 р.);

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування – у процесі розроблення й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій (акт впровадження ГСУ МВС України від 01 жовтня 2015 р.);

– *навчальному процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Теорія судових доказів», «Організація досудового розслідування», «Актуальні проблеми кримінального процесу», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України від 10 вересня 2015 р., Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2015 р., Донецького юридичного інституту МВС України від 21 жовтня 2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідалися та оприлюднені у виступах автора на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 8–9 серпня 2014 р.); «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 22–23 серпня 2014 р.); «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16–17 жовтня 2015 р.); «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 29–30 січня 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у 9 наукових публікацій: 5 статтях у наукових юридичних виданнях, у тому числі 4 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 – у фаховому науковому виданні іншої держави та 4 тезах у збірниках доповідей на науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ВИДИ СУДОВИХ РІШЕНЬ

1.1. Поняття та сутність судових рішень

Серед засобів захисту прав і свобод людини і громадянина особливо відповідальна і ефективна роль належить суду, адже відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.

Основним актом реалізації судової влади є судові рішення. Тому кожне судове рішення має свідчити про реалізацію конституційних принципів, на яких заснований весь судовий процес. Неякісне судове рішення тягне за собою порушення законності, прав, свобод і інтересів особи, що не може мати жодного виправдання. Судові рішення мають доволі широке коло адресатів – від учасників процесу, які не знайомі з юридичною термінологією та змістом правових приписів, до громадян, що знайомляться із судовим рішенням. Для них судові рішення повинно бути не лише зрозумілим, але й переконливим як в частині встановлення обставин у справі на основі доказів, так і в їхній правовій оцінці [101, с. 8].

Так, здійснюючи правосуддя, у тому числі у сфері кримінального провадження, суди вчиняють багаточисельні процесуальні дії та ухвалюють рішення, що розрізняються за своїм змістом, формою та значенням.

А тому необхідність підвищення якості судових рішень, престижу України в галузі охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини, як учасника кримінальних процесуальних відносин, зниження кількості скарг до Європейського суду з прав людини, вимагає глибокого дослідження та аналізу на теоретичному і практичному рівнях сутності, видів та порядку ухвалення і виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Судове рішення – у широкому значенні – акт судового розгляду справи будь-якого виду провадження [169, с. 707]. Судове рішення також називають актом реалізації судової влади. А якість судового рішення визнають основним критерієм якості правосуддя.

Отже, загалом, судове рішення – це висновок суду, акт судового права, в якому застосовуються норми матеріального та процесуального права при вирішенні судом конкретної справи.

Аналізуючи сучасні наукові погляди на поняття судового рішення та його суть, можна побачити нові тенденції в розумінні цієї категорії. Зокрема, вважається, що рішення суду першої інстанції є не тільки одним із видів судових рішень, що ухвалюються при розгляді кримінальних справ. Їх соціальна, юридична та політична значущість виходить далеко за межі простого вирішення кримінально-правового спору сторін обвинувачення та захисту у кримінальному провадженні.

Так, деякі дослідники зазначають, що процесуальний інститут судового рішення належить до числа головних опор доктрини поділу влад Монтеस्क'є, оскільки за допомогою рішень органів правосуддя, що уособлюють судову владу та діють незалежно, нівелюються крайнощі законодавчої та виконавчої влад, створюючи необхідну суспільству рівновагу [68, с. 5-6].

Виходячи з конкретної ситуації, визначальними для судової практики залишаються правові позиції найвищих судових органів, що мають у цьому контексті статус норм судового права, та судів, які орієнтують на те, що конституційні права і свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими, і саме з урахуванням цього повинен оцінюватися зміст законів та інших нормативно-правових актів при здійсненні правосуддя по всіх категоріях справ і судами всіх рівнів і юрисдикцій [16, с. 44].

Ці та подібні твердження дають підстави для розгляду судового рішення ширше, ніж як до одного із процесуальних документів. Адже, судовим рішенням

підтверджується наявність або відсутність правовідносин між сторонами правового спору, воно є актом застосування норм матеріального і процесуального права тощо. Суд, ухвалюючи рішення, тим самим реалізує судову владу, тому таке рішення і повинно розглядатися, насамперед, як акт реалізації судової влади.

У контексті вчення про судове право, як комплексної галузі вітчизняного права, поняття «судове рішення» має розглядатися як його невід'ємний інститут.

Що стосується кримінального процесуального права, як галузі права України, то варто вказати на те, що використовуючи у численних випадках термін «судове рішення» законодавець не розкриває його поняття у нормах КПК України. Не міститься визначення цього терміну і в Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та інших джерелах кримінального процесуального права України.

У процесуальній літературі визначення терміну «судове рішення» подається по-різному і, здебільшого, воно розглядається в аспекті відповідного виду процесуальних документів.

Зважаючи на об'єкт і предмет цього дисертаційного дослідження, його мету та задачі, судові рішення у кримінальному провадженні України будуть розглянуті нами саме у цьому аспекті.

Стаття 369 КПК України встановлює класифікацію судових рішень залежно від форми їх викладення. У цій статті термін «судове рішення» застосовується як узагальнююче поняття, яке використовується стосовно всіх процесуальних рішень, які приймаються судом, слідчим суддею, з усіх питань, які віднесені до компетенції суду (слідчого судді) у кримінальному провадженні.

Судові рішення викладаються у формі вироків та ухвал.

У вирoku судом першої та апеляційної інстанції вирішується обвинувачення по суті. Під обвинуваченням розуміють твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України (п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Відповідно виділяються два основні види вироку: виправдувальний та обвинувальний.

Виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо не доведено, що:

- 1) вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа;
- 2) кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;
- 3) в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення.

Виправдувальний вирок також ухвалюється при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, передбачених п. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК України (ч. 1 ст. 373 КПК України).

Суд ухвалює обвинувальний вирок, якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, і призначає покарання, звільняє від покарання чи від його відбування у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, або застосовує інші заходи, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 373 КПК України).

В ухвалі суду, зокрема, вирішуються процесуальні рішення щодо таких питань, як: направлення кримінального провадження за підсудністю; повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору; відкладення та зупинення провадження; обсяг доказів, що будуть досліджуватися; закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами та ін.

Окрему групу судових ухвал становлять ухвали слідчого судді, що виносяться ним в межах здійснення функції судового контролю під час досудового розслідування (ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу, ухвала про застосування запобіжних заходів, ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, ухвала про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала про скасування рішення слідчого чи прокурора та ін.).

При цьому, загальною рисою, яка об'єднує всі види судових рішень, є те, що в них дійсно дістає вияв реалізація судової влади.

На думку авторів коментарю до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судові рішення є актом, в якому суд, як єдиний орган державної влади, який згідно з Конституцією України здійснює правосуддя, від її імені реалізує право держави на вирішення правових конфліктів у цивільних і господарських правовідносинах, на кримінальне покарання осіб, які порушили кримінально-правову заборону і вчинили злочин [142, с. 29-30].

В. В. Комаров визначає судові рішення як акт судової влади, вказуючи, що це правозастосовний акт, постановлений іменем України, оформлений у виді процесуального документу, яким владно підтверджується наявність чи відсутність спірного правовідношення, в результаті якого воно перетворюється у безспірне на підставі встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи [14, с. 194].

Судові рішення є правовими актами, що закріплюють результати розв'язання соціальних конфліктів, в основі яких лежить спір про право, і, відповідно, містять юридичні висновки про подолання колізій, якщо спірні правовідносини регулювалися суперечливими законодавчими актами [77, с. 67].

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» звертається увага судів на те, що судові рішення є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права [111].

Називаючи судові рішення актом правосуддя, його ще називають актом реалізації судової влади, виходячи з того, що відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону «Про судоустрій і статус суддів» судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя. Правосуддя ж здійснюється у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Судове

рішення, будучи процесуальним результатом певного провадження, несе на собі відбитки останнього. Виходячи з цього, йдеться про розмежування видів судового рішення залежно від виду судочинства: судові рішення в цивільному судочинстві, судові рішення в господарському судочинстві, судові рішення в адміністративному судочинстві, судові рішення в кримінальному судочинстві та судові рішення в конституційному судочинстві [161, с. 32].

Цілком справедливим є твердження Г. В. Фазікош про те, що немає жодних підстав вважати, що юридична природа та соціальна сутність судового рішення в цивільному судочинстві відрізняється чимось від юридичної природи та соціальної сутності вироку суду в кримінальному судочинстві. І в першому, і в другому випадку це – акт реалізації судової влади, що має вигляд процесуального документа з однієї і тієї ж причини; це – єдино можлива і допустима форма його постановлення, оскільки процес є єдиною формою реалізації правосуддя. І в кримінальному, і в цивільному процесуальному праві до цього акту правосуддя пред'являються аналогічні вимоги: законність та обґрунтованість. В межах обох процесів він виноситься ім'ям України і йому притаманна обов'язкова сила [155, с. 28].

Викладене засвідчує, з однієї сторони, очевидну та об'єктивну єдність усіх судових рішень, обумовлену спільністю функцій усіх судових органів країни в усіх галузях вітчизняного права, а з іншої – необхідність урахування у судових рішеннях специфіки тих правовідносин, які регулюються нормами тієї чи іншої галузі права.

У цьому контексті вбачається, що термінологія кодексів, які регулюють здійснення судочинства повинна бути єдиною, що буде зручно, в першу чергу у правозастосуванні. Виходячи з цього, вважаємо правильною і логічною заміну терміну «постанова», що використовувався як узагальнюючий для судових рішень, окрім вироку, у нормах КПК України 1960 року, на термін «ухвала».

Як вказує А. В. Пошивайлова, наукові поняття – це засіб усвідомлення дійсності, база, на ґрунті якої здійснюється процес розвитку науки і практики. До них необхідно ставитися з особливою обережністю, вживати лише відповідно до їх істинного значення, оскільки понятійні підміни нічого не породжують окрім термінологічної плутанини [105, с. 62].

У зв'язку з цим дещо дивним та сумнівним видається підхід до термінології у визначенні актів, які ухвалюються Верховним Судом України. Так, відповідно до положень ст. 454–458 КПК України за наслідками розгляду справи Верховним Судом України приймається постанова. Водночас, у ст. 124 Конституції України йдеться про ухвалення судами іменем України судових рішень, а не постанов. Винятком є лише застосування терміну «вирок» у кримінальному процесі.

При цьому, у ч. 2 ст. 110 КПК України визначено, що судові рішення приймається у формі ухвали або вироку, а у формі постанови, відповідно до ч. 3 цієї ж статті, приймаються процесуальні рішення слідчого та прокурора.

Очевидно, що за своєю правовою природою та сутністю рішення Верховного Суду України не є відмінними від рішень інших судових органів у кримінальному провадженні. А тому рішення Верховного Суду України, ухвалені ним у визначених законом випадках і порядку, слід також іменувати «ухвалами».

Отже, загалом судові рішення – збірне поняття, яке охоплює всі акти, прийняті (ухвалені) судом (суддею) у результаті процесуальної діяльності [173, с. 265] в будь-якому виді провадження [172, с. 335].

У сфері кримінального провадження поняття «судові рішення» є універсальним, родовим. Воно включає в себе вирoki у кримінальних справах, а також ухвали суду (судді), слідчого судді, постанови Верховного Суду України.

У цьому розумінні не є судовими рішеннями рішення іноземних судів, оскільки вони не є судами, що створені та діють на підставі законів України, а відповідно і не мають повноважень на здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур.

Крім того, це пов'язано з тим, що рішення іноземного суду підлягають виконанню лише після їх визнання у порядку, встановленому законом (гл. 46 КПК України).

Судове рішення, як результат діяльності суду по з'ясуванню фактичних обставин кримінального провадження, по суті є актом, що забезпечує переведення прав і обов'язків в реальну поведінку відповідних суб'єктів. За допомогою судового рішення здійснюється правове регулювання, метою якого є впорядкування суспільних відносин, зокрема в галузі кримінального процесу, і забезпечення реалізації тих прав та інтересів, виконання тих обов'язків, які встановлені та підтверджені рішенням суду.

Крім того, судове рішення, будучи актом, який фіксує результат примусового застосування права, само наділяється силою закону, тобто за певних умов набуває якостей, які властиві закону. Ці якості надаються рішенням суду лише тому, що в змісті рішення відображається сила і характер впливу норм права на суспільні відносини [161, с. 32-33].

Метою судового рішення є досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах, яке переконує сторони і суспільство у справедливості суду, утвердженні ним прав людини та запобігає стану невизначеності в аналогічних ситуаціях.

Будь-яке судове рішення за наслідками розгляду справи покликане внести юридичну визначеність у спірні правовідносини – зокрема надати захист правам чи інтересам сторони, якщо їх порушила, не визнала або оспорила інша сторона.

Водночас метою судового рішення є не лише вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності у їхніх правовідносинах, але часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію [101, с. 11].

І кримінальний процес у цьому аспекті не є виключенням: якщо рішення суду у досудовому кримінальному провадженні, суді першої, апеляційної та

касаційної інстанції вирішують кримінально-правовий спір між сторонами обвинувачення та захисту, встановлюють юридичну визначеність у питаннях, яка становлять предмет кримінального провадження, то рішення Верховного Суду України відповідно до ч. 1 ст. 458 КПК України щодо застосування норми права, прийнятий за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням Верховного Суду України. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

Досягнення цієї двоєдиної мети неможливе без високої якості судового рішення – воно має бути результатом справедливого процесу, правильної оцінки доказів і коректного застосування принципів та норм права. Процес прийняття судового рішення, а так само його зміст мають переконувати обидві сторони, як і все суспільство, в тому, що правосуддя – справедливий суд – відбулося. Особливо актуальними та важливими ці положення видаються у галузі кримінального процесу, де судова помилка вартує найбільш дорого.

При цьому, не слід забувати, що навіть правильне під кутом зору права вирішення справи не досягне мети, якщо рішення недостатньо аргументоване, є неочевидним і залишає багато питань [101, с. 12].

Запобігання цьому забезпечує процедура встановлення фактичних обставин кримінального провадження.

Встановлення фактичних обставин кримінального провадження є одним із найбільш важливих, відносно самостійних етапів правозастосування.

Необхідність та важливість цієї процедури є наслідком самої специфіки кримінальної процесуальної діяльності загалом та процесу доказування в ній, зокрема.

Адже у кримінальному провадженні збирання та встановлення юридично значущих фактів здійснюється на різних етапах (стадіях) кримінального провадження, різними уповноваженими учасниками кримінального провадження. При цьому, подекуди збирання та встановлення фактів здійснюється одними особами, а прийняття рішення по суті – іншими. Наприклад, при розгляді клопотання сторони обвинувачення слідчим суддею досліджуються подані сторонами, а не ним особисто зібрані, фактичні дані.

Разом з тим, будь-який суб'єкт правозастосування, перш ніж прийняти правове рішення, зобов'язаний оцінити фактичні дані, переконатись в тому, що наявна та фактична ситуація, що передбачена гіпотезою правової норми, яка підлягає застосуванню. Жоден суб'єкт правозастосування, у тому числі суд (суддя), який здійснює судовий розгляд, слідчий суддя, який здійснює судовий контроль, не вправі обмежитись наданими фактами без їх власної оцінки.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. А ст. 321 КПК України зобов'язує головуєчого у судовому засіданні, зокрема, спрямовувати судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.

Як і будь-який процес пізнання людиною світу, процес встановлення фактичних обставин, у тому числі у кримінальному провадженні, повинен відбуватись з врахуванням можливості та особливостей пізнання людиною об'єктивної дійсності, що обумовлені, у тому числі, зв'язком між об'єктами, що відображаються (події, дії), та об'єктами, що відображають (докази) [38, с. 57].

При встановленні та дослідженні фактичних обставин, як вказує І. І. Котубей, слід враховувати ще ряд обставин, які впливають на цей процес. По-перше, певні події, дії викликають в об'єктивній дійсності не одну, а комплекс відповідних змін. При цьому докази містять неоднакову кількість інформації – одні більше, інші менше, а тому тільки їх сукупність дозволяє зробити найбільш адекватні висновки про обставини, що встановлюються. По-друге, сліди, що залишаються у людській свідомості, не можуть повністю відповідати об'єкту, що в них відображений. По-третє, процес відображення сам по собі є діалектично суперечливим. Ця суперечність полягає в одночасному закріпленні сигналів інформації та їх ліквідації (запереченні). Враховуючи ці особливості процесу відображення, кримінальне процесуальне законодавство встановлює загальну для усіх суб'єктів пізнання вимогу щодо всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження (ч. 1 ст. 94 КПК України) [63, с. 209].

Однак у кримінальному процесі процедура доказування не вимагає встановлення та збирання усієї інформації про подію. Достатньо встановити лише ті обставини, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України). Ними є обставини предмета доказування (загального та особливого в окремих видах провадження), обставини, встановлення яких здійснюється з урахуванням вимог диспозиції статті КК України, за якою кваліфікується діяння, а також обставини, що є підставами для прийняття проміжних процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Правильне визначення цих обставин, їх всебічне, повне і об'єктивне дослідження дозволяють встановити пізнавальну програму в конкретному провадженні, що значно підвищує ефективність доказування і є однією з передумов досягнення завдань кримінального судочинства [65, с. 241].

Встановлення фактичних обставин у кримінальному провадженні також характеризується застосуванням специфічних, притаманних саме для

кримінального процесу засобів такого встановлення, а також обмеженим колом суб'єктів пізнання.

Встановлення фактичних обставин кримінального провадження тісно пов'язане, а відповідно і відбувається в межах обставин предмета доказування та з урахуванням правильного встановлення меж доказування у конкретному кримінальному провадженні.

Відповідно необхідною передумовою правильного адекватного встановлення фактичних обставин кримінального провадження є проведення всебічного та повного досудового розслідування, судового засідання в межах наданих повноважень. Так, відповідно до ч. 3 ст. 26 КПК України слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень КПК України.

При встановленні фактичних обставин кримінального провадження слід враховувати і те, що відповідно до закону загального зв'язку та мінливості явищ тотожність, відповідність предмета самому собі не може бути незмінною, вона постійно модифікується під впливом зовнішніх факторів, змін, що відбуваються. Ідентифікаційні ознаки досліджуваного об'єкта можуть настільки змінитись, що ідентифікація стане неможливою і досліджуваний об'єкт втратить доказове значення, хоча він і є тим доказом, який має значення для вирішення кримінального провадження. Тому висновки про одні факти не можна переносити на інші, хоч й аналогічні, а висновки, знання, одержані про конкретні факти під час розгляду однієї справи, мають обов'язкове значення під час оцінки цих фактів в інших справах. З цих положень випливають, таким чином, правові принципи преюдиційності та недопустимості прецеденту у вирішенні правових спорів [38, с. 57-58].

Як відомо, встановлення фактичних обставин кримінального провадження відбувається за допомогою доказів у межах процедури доказування, однак деякі факти не потребують доказування. Це – загальновідомі факти, презумпції та

преюдиції [7, с. 88-92; 126, с. 68-86], що враховуються судом при формулюванні висновків і прийнятті відповідних рішень.

Як вказує І. І. Котубей, оскільки подія, що досліджується у кримінальному провадженні, є подією минулого, тобто суб'єкти кримінального процесуального доказування на момент його здійснення не в змозі безпосередньо сприйняти її обставини, як сама подія, так і всі пов'язані з нею обставини, повинні бути доказані. Будь-який факт, будь-яка обставина, що мають значення для кримінального провадження, повинні бути доказані. Безперечно, що існування чи неіснування певного факту, обставини, події не залежать від того, чи змогли суб'єкти правозастосування його доказати, однак до того часу, доки вони не доказані правового значення вони не мають, а відповідно не можуть бути покладені в основу процесуального рішення. Іншими словами, докази виступають єдиним засобом, а доказування – єдиним способом пізнання та встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Останні можуть бути використані при прийнятті будь-яких процесуальних рішень настільки, наскільки вони доказані, тобто підтверджені доказами, зібраними, перевіреними та оціненими в порядку, встановленому КПК України [63, с. 209].

Слід враховувати і те, що, як справедливо вказують М. Є. Шумило та В. П. Гмирко, дослідження доказів у суді є головним доказовим провадженням серед усіх стадій процесу доказування. Суд, досліджуючи докази, надані обвинуваченням і захистом, має чітко усвідомлювати те, що ці сторони у судовому засіданні реалізують свій функціональний інтерес, спрямований на переконання суду у власній правоті. Суд має критично підходити до оцінки доказів і, як арбітр у юридичній суперечці сторін, повинен виносити рішення по справі лише з позиції інтересу права [170, с. 243-245].

До того ж, значний вплив на процес встановлення фактичних обставин, окрім суто правових чинників, здійснюють рівень професійної підготовки суддів,

їх знань і досвіду, активність і фахова підготовленість сторін, ступінь складності провадження, тощо.

Загалом процес встановлення судом фактичних обставин кримінального провадження має складний і багатогранний характер.

Тут поєднуються емпіричне та теоретичне, раціональне та чуттєве, безпосереднє та опосередковане пізнання, яке, будучи здійснене у встановленій законом процесуальній формі, утворює сутність доказування в кримінальному провадженні. Водночас, основу доказування у суді під час судового розгляду складає процес обґрунтування, аргументування. Тому важливими складовими елементами судового доказування слід вважати тактичну та стратегічну сторони аргументації [37, с. 50-60].

Так, А. Р. Ратінов писав, що доказування в аспекті логічної форми розумової діяльності відбувається шляхом висунення та перевірки різних версій, побудови силогізмів, індуктивних умовиводів, тощо. Однак у кримінальному процесуальному доказуванні розумовий процес, наряду із логічними операціями, включає в себе відчуття та сприйняття, акти впізнання та інші психологічні акти, за посередництва яких відбуваються складні пізнавальні процеси. Тому було б занадто спрощеним уявляти собі розумову діяльність, зокрема судді, тільки як систему логічно розгорнутих суджень, що іменуються в психологічній науці дискурсивним мисленням [143, с. 304-305].

Аналогічне бачення викладене і С. А. Шейфером, який вказує, що доказування-обґрунтування не зводиться до побудови силогізмів чи інших логічних операцій, шляхом яких із сукупності знань виводиться нове знання. Необхідно обґрунтовувати і надійність аргументів, оперуючи якими суб'єкт доказування підтверджує правильність своїх висновків [166, с. 21].

Будучи солідарними з вищенаведеними поглядами, І. І. Котубей вказує, що суд (суддя), як суб'єкт доказування, ухвалюючи судові рішення та викладаючи в ньому свої висновки і рішення, повинен не тільки володіти чинним

законодавством та вміти правильно його застосувати, а також вміти аргументувати свої тези, роз'яснити спірні моменти, обґрунтувати свою позицію, впевнити респондентів у законності, обґрунтованості та справедливості ухваленого ним рішення [63, с. 210].

Таким чином, встановлення фактичних обставин кримінального провадження є необхідною умовою ухвалення судом законного, обґрунтованого, вмотивованого та справедливого судового рішення.

Встановлення фактичних обставин кримінального провадження судом відбувається в межах судового доказування, як сукупності здійснюваних сторонами кримінально-правового спору та судом, передбачених законом процесуальних дій, що визначають процес ухвалення певного судового рішення.

Дослідивши фактичні обставини кримінального провадження, що становлять загальний зміст судових рішень, надалі зупинимось на аналізі правової природи судових рішень у кримінальному провадженні.

Насамперед, судові рішення являють собою імперативний наказ, в якому втілено волю держави щодо певного правовідношення у сфері кримінального провадження. Імперативна природа таких рішень загалом визначена статтями 124, 129 Конституції України, ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 21 КПК України.

Відповідно до цих норм судові рішення:

- ухвалюється іменем України;
- з моменту набрання законної сили є обов'язковим до виконання на всій території України;
- його невиконання тягне за собою відповідальність, встановлену законом, зокрема ст. 382 КК України.

Також вирок, ухвала чи постанова суду безпосередньо є процесуальним документом, позаяк у ньому виражається застосування норм кримінального, кримінального процесуального права, міститься інформація про процедуру

захисту або відновлення прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Судове рішення, як процесуальний акт-документ, фіксує висновок суду, як акту судової влади, в якому закріплюється завершення процесу застосування судом норм матеріального і процесуального права при розгляді та вирішенні правових спорів [35, с. 9].

Рішення судів є процесуальною формою вираження діяльності щодо застосування права [162, с. 4].

Крім того, слід відзначити, що рішення суду є юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення, зміна або припинення правовідносин. Так, на підставі ухвали слідчого судді особа може бути відсторонена від посади, на підставі обвинувального вироку суду особа відбудуватиме призначене судом покарання, на підставі ухвали апеляційного суду судові рішення суду першої інстанції може бути змінено тощо.

Узагальнення характерних властивостей судових рішень у різних галузях права [2, с. 30-31; 132, с. 22-24; 127, с. 18] дозволяє сформулювати ті ознаки, які, на наш погляд, характеризують судові рішення у кримінальному провадженні. Отже, вони характеризуються тим, що:

- виникають як наслідок кримінально-правового спору сторони обвинувачення та захисту;
- в них від імені України здійснюється індивідуальне регулювання суспільних відносин, створюється правова основа для функціонування відповідних матеріальних і процесуальних правових норм, які застосовуються судом у кримінальному процесі;
- ухвалюються виключно судами на основі норм кримінального процесуального права та ряду інших галузей права;
- їх юридична сила, як правило, поширюється виключно на учасників спору;

- є засобом реалізації норм матеріального права, насамперед, закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону);
- їх структура і порядок ухвалення чітко визначені в кримінальному процесуальному законодавстві;
- мають державно-владний характер, є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами, яким вони адресовані;
- наділені законною силою, тобто є стабільними та такими, обов'язковість виконання яких забезпечена законом;
- є виключними, тобто їх неможливо повторно ініціювати та ухвалити, повторно розглянути справу, в якій постановлене відповідне рішення, без його скасування;
- мета судових рішень полягає у:
 - а) процесуальному оформленні і фіксуванні волі суду, спрямованій на вирішення спору між сторонами;
 - б) охороні прав, свобод, законних інтересів учасників державно-суспільних відносин між сторонами і тим самим у захисті норм права, на основі яких виникли правовідносини;
 - в) здійсненні виховної функції правосуддя;
 - г) забезпеченні примусового виконання приписів, що містяться у рішенні;
- мають преюдиціальний характер: факти, встановлені під час розгляду кримінальної справи і закріплені у вироку, ухвалі чи постанові суду, повторно в іншій справі (цивільній, адміністративній, кримінальній справі), не встановлюються. Преюдиціальність (від. лат. *praejudicium*) – правило, згідно з яким суд, що виніс рішення, після того як це рішення набуло чинності (законної сили), не має права знову встановлювати факти або правовідносини, стосовно яких воно було винесено.

Таким чином, соціальна, насамперед, сутність судового рішення полягає в тому, що воно є основним актом правосуддя, ухваленим іменем України, і

спрямованим на захист прав, свобод та законних інтересів громадян, організацій, державних і суспільних інтересів, зміцнення законності та правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання у громадян і посадових осіб поваги до Конституції та законів України, честі і гідності людини.

Відповідно *судові рішення у кримінальному провадженні* – це акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (насамперед, закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення окремих питань у сфері кримінального провадження.

Найбільш повному розкриттю поняття та сутності судових рішень у кримінальному провадженні сприятиме дослідження вимог, які пред'являються до нього кримінальним процесуальним законом.

Прийшовши до висновку про універсальність дефініції «судове рішення», спробуємо надати йому специфіки через дослідження властивостей судового рішення в кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 370 КПК України судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим.

Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України.

Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Отже, законним може бути визнане тільки те судове рішення, що відповідає нормам матеріального права та ухвалене у відповідності до норм процесуального права.

Слід погодитись із А. В. Буніною в тому, що законним може бути визнаний лише той вирок, який відповідає вимогам Загальної та Особливої частин КК. Тому незаконним буде, зокрема, обвинувальний вирок, яким, наприклад, обвинувачений засуджений за дії, що не становлять суспільної небезпеки, вирок, у якому неправильно кваліфіковані дії обвинуваченого чи неправильно, без урахування зазначених у законі обставин, визначена міра покарання.

Крім того, мають бути правильно застосовані не тільки норми кримінального закону, а й належні до цієї справи норми цивільного, трудового та інших матеріальних галузей права. Наприклад, за наявності у справі цивільного позову, вирок у частині його вирішення має відповідати нормам цивільного права [17, с. 81].

І хоча автор досліджує питання законності вироку, таким же вимогам в аспекті забезпечення законності має відповідати будь-яке судове рішення: воно має відповідати нормам матеріального закону (насамперед, закону про кримінальну відповідальність), бути ухваленим у відповідності до норм процесуального закону (кримінального процесуального).

Законність судового рішення у процесуальному аспекті означає дотримання процедурних правил його ухвалення. При цьому, процедурні правила мають бути дотримані не тільки безпосередньо під час ухвалення судового рішення, а й під час встановлення тих фактичних даних, які є підставами для його ухвалення.

Водночас, деякі дослідники вважають, що надавати такого значення процесуальній формі не варто. Наприклад, Х. У. Рустамов, закликаючи до боротьби з формалізмом у кримінальному процесі, пише, що вимога скасування

вироку за одними лише формальними підставами призводить до фетишизації форми [119, с. 28-29].

У цьому зв'язку варто зазначити, що не доцільність застосування права, а саме право виступає найвищою істиною. Як справедливо зауважує В. Пастухов, у свідомості нашого народу загалом, і у професійній свідомості юридичної касті зокрема, так і не відбулось ототожнення права і справедливості. Тому суперечки навколо співвідношення законності і доцільності продовжують, незважаючи ні на що, залишатись нашою улюбленою національною забавою протягом багатьох десятиліть. Як наслідок, наша правосвідомість дивно байдужа до питань форми і усього формального. Порушення процедури відбуваються постійно, хоча усі процедури і визначені законом [95, с. 23].

Враховуючи усе вищевикладене, сформулюємо вимоги, яким повинно відповідати законне судове рішення:

- своєчасність ухвалення судового рішення уповноваженим судом;
- відповідність судового рішення за формою і змістом вимогам кримінального процесуального закону;
- суворе дотримання судом кримінального процесуального закону на усіх етапах діяльності;
- правильне застосування судом загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, урахування практики Європейського суду з прав людини;
- правильне застосування судом норм закону України про кримінальну відповідальність та інших галузей матеріального права.

Вирок, як й інше судове рішення, є результатом усього кримінального процесу, у зв'язку з чим, кожен фактор, який впливає на розвиток цього процесу, обов'язково здійснює свій вплив і на його останню фазу – постановлення вироку (чи іншого судового рішення) [90, с. 17].

Під час досудового розслідування створюються необхідні передумови для успішного вирішення кримінальної справи по суті [174, с. 60]. Розслідування і

судовий розгляд – найважливіші взаємодіючі елементи кримінального процесу, серед яких провідна роль належить судовому розгляду, оскільки саме на нього припадає пік усієї кримінально-процесуальної діяльності, і підсумкові рішення, що приймаються судом першої інстанції, втілюють у собі результати функціонування усіх елементів системи кримінального судочинства [164, с. 54].

Для того, аби судові рішення відповідало вимогам законності, воно має бути ухвалене уповноваженим судом, оскільки одним з невід’ємних прав людини є право на те, щоб кримінальна справа розглядалась і вирішувалась судом законним, компетентним, незалежним і безстороннім (ч. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права).

Межі повноважень будь-якого суду визначаються вимогами закону про підсудність, тобто судова влада при здійсненні повноважень має встановлені законом межі. Питання щодо підсудності кримінального провадження є першим питанням, що підлягає вирішенню при надходженні матеріалів до суду. Правила про підсудність кримінальних проваджень засновані на принципі рівності перед законом і судом, а тому вкрай важливо, щоб кожна справа розглядалась саме тим судом, якому вона підсудна, виключаючи можливість довільної зміни підсудності.

При визначенні суду, що повинен розглянути справу, враховується компетенція суду, тобто повноваження того чи іншого суду у судовій системі з розгляду кримінальних проваджень. Для того, аби встановити, якому конкретно суду підсудна кримінальна справа, порівнюються властивості цієї справи та компетенція судів. Правила про підсудність дозволяють суду розглядати справу там, де проживають більшість свідків та інших осіб, зацікавлених у вирішенні справи, за місцем проживання чи роботи обвинуваченого, врахувати специфіку окремих категорій кримінальних правопорушень, забезпечити неупередженість і швидкість розгляду справи [17, с. 83].

Ми підтримуємо думку О. Ю. Гурової про те, що якщо на початковому етапі судового провадження суддею була допущена помилка при визначенні

підсудності, то не можна вважати законним подальше прийняття до свого провадження і розгляд справи по суті незаконним складом суду [33, с. 19]. Така ситуація порушує гарантії, закріплені у ст. 6 Конвенції на публічний розгляд справи судом, що створений на підставі закону, призводить до постановлення незаконного судового рішення, що підлягає скасуванню [53].

Вимога обґрунтованості судового рішення пов'язана із належним використанням доказів при його ухваленні і подекуди ототожнюється із істинністю рішення суду. Як відомо, за допомогою доказів не встановлюється істина, а обґрунтовуються певні висновки. А тому рішення суду буде обґрунтованим, якщо була досягнута процесуальна істина, яка впливає і спирається на матеріали провадження, повністю відповідає тим доказам, що належним чином були перевірені, досліджені і оцінені судом [10, с. 19].

Дійсно, наявність суб'єктивних моментів при встановленні істини є настільки великою, що істина судового рішення, що є результатом переконання суддів, не може вважатись об'єктивною, хоча і не можна заперечувати можливість її співпадіння з об'єктивною дійсністю. Істина такого роду все одно буде істиною юридичною, що встановлюється процесуальними правовими засобами і тягне певні правові наслідки.

У цьому аспекті обґрунтованість судового рішення означає, що висновки суду, викладені ним у рішенні, відповідають обставинам справи, що підтверджуються сукупністю доказів, досліджених у судовому засіданні і визнаних судом достатніми і достовірними, та виключають прийняття іншого рішення.

Враховуючи органічний зв'язок між усіма висновками, що формулюються у судовому рішенні, рішення загалом буде необґрунтованим, якщо у ньому неправильно сформульований будь-який висновок чи неправильно викладена будь-яка частина.

Обґрунтованість рішення тісно пов'язана з його законністю. По суті, обґрунтованість – один із аспектів законності, що втім має самостійне значення. Законним може бути тільки обґрунтоване рішення.

Для того, щоб судове рішення було обґрунтованим, у ньому мають бути вказані, по-перше, ті докази, якими суд обґрунтовує свої висновки, по-друге, ті обставини, в силу яких суд визнає одні докази достовірними і приймає їх, а інші докази – недостовірними і відкидає їх.

Разом з тим, позитивною є судова практика, коли у судовому рішенні відображаються і оцінюються не тільки конкретні докази та їх джерела, а викладається та оцінюється загалом позиція кожної сторони. Така практика в умовах змагального процесу, безумовно, є доцільною, оскільки дозволяє суду не залишити без оцінки доводи кожної зі сторін, зводить позиції учасників процесу до однієї, забезпечуючи тим самим законність і обґрунтованість судових рішень [69, с. 20].

Обґрунтованим може бути визнане лише таке рішення, у якому судом надані правильні відповіді на всі питання, передбачені законом як обов'язкові для вирішення при ухваленні певного виду судового рішення. Наприклад, питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку (ст. 368 КПК України).

Ретельне обґрунтування кожного рішення у кримінальному провадженні необхідне і важливе й у психологічному аспекті, оскільки тут у більшості випадків зустрічаються суперечливі ідеї, погляди, інтереси, судження. Предметом розгляду є конфліктна ситуація, в якій індивідуальна свідомість суб'єкта вступає у суперечність із суспільною.

Основою судового рішення можуть бути лише факти й обставини, розглянуті в судовому засіданні – основоположна вимога кримінального процесуального закону. У загальному виді ця вимога закріплена як засада кримінального провадження – безпосередність дослідження показань, речей і документів (ст. 23 КПК України). Суд обґрунтовує вирок лише на тих доказах, які

були розглянуті у судовому засіданні, вирок визнається таким, що не відповідає фактичним обставинам справи, коли висновки суду не підтверджуються доказами, дослідженими у судовому засіданні.

Свідченням дослідження доказів у судовому засіданні є журнал судового засідання. Тому суд не вправі посылатись у судовому рішенні на підтвердження своїх висновків на зібрані докази, якщо вони не були досліджені судом і не знайшли відображення у журналі судового засідання.

Факти, що викладені у рішенні суду, мають бути встановлені самим судом під час безпосереднього дослідження доказів відповідно до вимог КПК України.

Разом з тим, ч. 2 ст. 23 КПК України встановлено, що суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК України. Серед таких випадків, зокрема, проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК України).

Допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні є новим видом допиту у вітчизняному кримінальному процесі, що запроваджений з прийняттям у 2012 році КПК України.

Запровадження цього виду допиту обумовлюється необхідністю здійснення процедури «депонування» доказів, тобто одержання показань свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні для використання у подальшому під час судового розгляду, за наявності обставин, що можуть унеможливити допит указаних осіб під час судового провадження [28, с. 274-276].

Однак навіть у цьому випадку при ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, навівши мотиви такого рішення (ч. 3 ст. 225 КПК України).

Певні особливості має обґрунтування судових рішень, якими сторони – ініціатору вирішення судом певного питання відмовлено по суті питання

(виправдувального вироку, ухвали про відмову у застосуванні примусових заходів медичного характеру, ухвали про залишення судового рішення без змін тощо). Висновки суду у такому рішенні повинні містити посилання на конкретні підстави і на ті досліджені у судовому засіданні докази, що їх підтверджують. Оскільки обов'язок доказування вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим належить державному обвинувачу (у визначених випадках – потерпілому), а відповідних обставин, на які посилається сторона у своєму зверненні до суду – на неї, суди обґрунтовано у необхідних випадках в своїх рішеннях користуються таким формулюванням: «сторона обвинувачення не надала суду достатніх доказів того, що...». Водночас, суд повинен навести мотиви, за якими він відкинув чи визнав недостатніми докази, представлені стороною обвинувачення. В якості таких мотивів можуть виступати: недопустимість доказів, їх суперечливість, недостатність доказів для усунення усіх сумнівів тощо. При цьому оцінка має бути надана усім доказам, на яких сторона обвинувачення обґрунтовувала свою позицію у справі.

Усе це необхідно тому, що, зокрема виправдувальний вирок, подекуди викликає у людей уявлення не про невинуватість особи, а про «недоведену винність». Таке уявлення тільки поглибитися, якщо суд при постановленні вироку не проявить належної уваги саме до цієї сторони справи [86, с. 90].

Потребують обґрунтування також висновки суду щодо неправильного застосування стороною (або судом нижчого рівня) матеріального закону.

Вмотивованість судового рішення – це вимога, що зобов'язує суд підтвердити наведені у ньому висновки, рішення своїми доводами, аргументами і обґрунтування зроблених висновків, прийнятих рішень.

Мотивування – важливий засіб досягнення законності та обґрунтованості рішення суду, оскільки він спонукає суд зважити наведені у рішенні висновки, проконтролювати, чи дійсно вони відповідають дослідженим доказам,

встановленим обставинам, вимогам закону. Мотивування робить судові рішення зрозумілим для сторін та інших осіб [25, с. 37].

Мотивування судового рішення означає, що у ньому викладаються у відповідності з правовими і логічними правилами доказування усі фактичні і правові аргументи, що підтверджують висновки, які містяться в мотивувальній і резолютивній частинах судового рішення. Мотивування стимулює суд до прийняття обґрунтованих рішень, забезпечує їх переконливість і сприяє перевірці законності, обґрунтованості та справедливості рішень суду. Невмотивоване судові рішення не може бути визнане законним і обґрунтованим.

Деякі автори розглядають вмотивованість судового рішення як зовнішній прояв його обґрунтованості і вважають, що вмотивованість є не що інше, як підтвердження висновків належними, допустимими, достовірними і достатніми доказами [41, с. 44].

Мотивування вироку, як зазначає Ю. М. Грошевой, це фактичне, логічне та правове обґрунтування правосудності висновків по суті кримінальної справи, яка розглядається, та переконання суддів у достовірності зібраних та досліджених в судовому розгляді доказів в їх взаємодії та взаємозалежності [31, с. 44].

Як вказує А. В. Буніна, вимога вмотивованості судового рішення є важливою гарантією правосуддя, оскільки полегшує суду вищого рівня можливість перевірки його законності й обґрунтованості. Викладення мотивів прийнятого рішення виступає і ефективним засобом самоконтролю. Досвідчені судді знають, що інколи вже при спробі ґрунтовно мотивувати у відповідному документі обговорене складом суду рішення стає очевидною непереконливість мотивування, а причина цього – неправильність самого рішення [17, с. 85].

Нормативна конструкція обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, передбачені у ч. 3, 4 ст. 370 КПК України, пов'язує їх, зокрема із достатністю доказів (ч. 1 ст. 94 КПК України) і підстав ухвалення рішення.

Закон не розкриває поняття достатності доказів для прийняття рішення, так само як і не розкриваються критерії встановлення такої достатності. Однак не викликає сумнівів те, що прийняття правильного рішення можливе тільки за наявності такої сукупності доказів, яка сформує внутрішнє переконання у суб'єкта правозастосування у законності і необхідності прийняття саме такого рішення [17, с. 85].

З урахуванням вищевикладеного, вважаємо, що обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. А вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення.

Таким чином, пропонуємо ч. 3 ст. 370 КПК України викласти у такій редакції: «Обґрунтованим є рішення, в якому наведені належні та достатні підстави його ухвалення, що встановлені відповідно до об'єктивно з'ясованих обставин, підтверджених доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу».

Відповідно ч. 4 ст. 370 КПК України викласти у такій редакції: «Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви його ухвалення».

Як вбачається, важливу роль у забезпеченні законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень відіграє внутрішнє переконання слідчого судді, судді, що, на наш погляд, потребує окремого дослідження.

Кримінальна процесуальна діяльність, як і будь-який інший вид людської діяльності, постійно супроводжується прийняттям значної кількості рішень, через які забезпечується виконання завдань кримінального провадження. Одні рішення забезпечують вирішення суто процесуальних питань (наприклад, ухвала про обрання запобіжного заходу, ухвала про призначення судового розгляду), інші –

містять вирішення кримінально-правових питань (наприклад, вирок, ухвала про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності), деякі вирішують окремі питання цивільно-правового характеру (наприклад, вирішення цивільного позову у вирокі).

Процесуальне рішення є актом реалізації своїх повноважень посадовою особою, що приймає це рішення. Водночас, формулювання та прийняття рішення завжди обумовлені певним рівнем знань. Відповідно за своїм змістом процесуальні рішення є результатом пізнання та оцінки судом, прокурором, слідчим суддею, слідчим певних відомостей про факти.

Досліджуючи сутність судових рішень у кримінальному процесі, Ю. М. Грошевий вказує на те, що рішення, будучи за своєю природою інформаційним документом (актом), приймається в результаті різноманітної та складної оцінки суддями достовірності різних видів інформації, тих правових, етичних знань та знань про конкретні обставини події злочину, що мають бути закріплені в їх рішенні [30, с. 6]. При цьому, на думку автора, прийняття суддею рішення включає в себе розумове перетворення трьох «блоків» знання: системи правових і етичних знань; знань, отриманих в результаті суспільно-політичного, професійного, життєвого досвіду; знань, набутих під час судового розгляду (знань про фактичні обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному процесі) [30, с. 27].

Безперечно, що система знань, необхідних для прийняття процесуальних рішень суддею, представлена Ю. М. Грошевим, цілком може бути поширена на усі процесуальні рішення, що приймаються у сфері кримінального провадження.

І якщо два перші «блоки» знань набуваються суддею заздалегідь, не у зв'язку з конкретним кримінальним провадженням, то третій «блок» формується внаслідок здійснення кримінального процесуального доказування у кожному конкретному кримінальному провадженні. Саме внаслідок оцінки зібраних і перевічених доказів у судді формується переконання, що ним встановлені

обставини, що є підставами для певного процесуального рішення, та надають йому право на його прийняття.

КПК України регламентує у загальному виді правила оцінки доказів (ст. 94), однак конкретний зміст відповідних положень, зокрема і щодо внутрішнього переконання у цьому механізмі, не розкривається, у зв'язку з чим ці питання підлягали і підлягають науковому дослідженню.

Питанням підстав і процесуального порядку прийняття процесуальних рішень, оцінки доказів та внутрішнього переконання відповідних суб'єктів за різних часів присвятили свої роботи Л. Є. Владимиров, А. Ф. Коні, С. А. Альперт, Ю. П. Аленін, М. І. Бажанов, В. І. Галаган, Н. В. Глинська, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, Є. Д. Лук'янчиков, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, Г. М. Резнік, В. М. Савицький, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, Л. Д. Удалова та інші.

Варто зауважити, що тривалий час, особливо у радянський період, категорія внутрішнього переконання, розсуду посадових осіб при прийнятті процесуальних рішень заперечувалась, а подекуди, зважаючи на панування теорії формальної законності, ототожнювалась із свавіллям посадових осіб. Однак, як зауважує М. В. Баглай, розсуд посадових осіб існував і тоді, однак мало хто займався дослідженням цієї проблеми для того, щоб допомогти, зокрема суддям, вміло використовувати цей інструмент [8, с. 8].

У теорії кримінального процесу на сьогодні чимало робіт присвячені дослідженню оцінки доказів, внутрішньому переконанню посадової особи під час її здійснення, підстав і порядку прийняття процесуальних рішень. Разом з тим, процес формування внутрішнього переконання судді, як відчуття впевненості в необхідності та правильності прийнятого рішення, в умовах застосування норм чинного КПК України досліджений недостатньо, зважаючи на ряд нових проблем, пов'язаних із оцінкою доказів, прийняттям процесуальних рішень, зокрема слідчим суддею, суддею та судом, що вимагає їх наукового аналізу та практичного удосконалення.

Як відомо, існують дві системи оцінки доказів – формальна та на основі внутрішнього переконання (вільна оцінка доказів). При цьому вони рівною мірою стосуються будь-якої пізнавальної діяльності, а не тільки доказування. Там, де є чітке правило, жорсткий алгоритм отримання висновку та прийняття рішення (наприклад, при вирішенні деяких математичних задач), немає місця внутрішньому переконанню (особливо якщо таке правило має для дослідника обов'язковий характер). Таким чином, формалізований та змістовний шляхи у цьому випадку є взаємовиключними [116, с. 17].

Формалізований шлях пізнання має ряд переваг. По-перше, він виключає, а то і зводить до мінімуму помилки суб'єкта пізнання, по-друге, він виключає суб'єктивізм і свавілля, а по-третє, є більш економічним. Водночас, усі ці переваги мають значення за умови правильності встановленого алгоритму. Якщо в самому алгоритмі наявні помилки, будь-яка оцінка проведена на його основі, стане помилковою, а відсутність можливостей для розсуду суб'єкта унеможливить попередження та виправлення таких помилок.

В основі системи формальних доказів, як і будь-якого іншого формального підходу у пізнавальній діяльності, лежать приблизні уявлення, життєві узагальнення, а подекуди релігійні, політичні та інші фактори, тобто довільні чинники, використання яких у багатьох випадках призводило до абсурду, невідповідності прийнятих рішень фактичним обставинам, численних судових помилок. Теорія формальних доказів, що використовувалась у кримінальному процесі 18–початку 19 ст., поширила серед суддів формалізм, за якого суди лише формально підводили під зазначені у законі ознаки наявні у справі докази без їх оцінки по суті.

Як зазначає Л. В. Герасименко, поняття внутрішнього переконання слідчого і суду формувалося на підставі теорії вільної оцінки доказів. Внутрішнє переконання як критерій, що визначає ставлення закону до доказів, був уже досить виразно окреслений у римському праві. Свобода судового переконання

ніким і нічим не була пов'язана. В імператорський період почало розроблюватися щось на зразок формальної теорії доказів, але негативної і досить невеликої за обсягом. Головним принципом для міркування про силу доказів вважалося внутрішнє переконання судді.

В англійському процесі внутрішнє переконання як мірило сили доказів існувало з давніх часів. У той час, як в Європі панував таємний і писаний процес, Англія вже мала міцно усталену інституцію журі.

Під час Великої Французької революції основи кримінального процесу було змінено і проголошено принцип внутрішнього переконання після того, як формальна теорія доказів була визнана не тільки безглуздою, але й шкідливою [26, с. 75].

У Росії це поняття привернуло до себе найпильнішу увагу у період розробки і першого досвіду застосування судової реформи 1864 р. У Статуті кримінального судочинства наведено правило, за яким судді і присяжні засідателі визначають провину або невинуватість підсудного за внутрішнім переконанням, заснованим на обговоренні сукупності всіх обставин справи [131].

Як писав з приводу внутрішнього переконання Л. Є. Владіміров, термін «внутрішнє переконання» ми використовуємо, бо він здається нам досить виразним. Він, по-нашому, досить вдало виражає характер моральної достовірності. Внутрішнє переконання зовсім не означає безпідставне переконання, інстинктивне переконання, це переконання за крайнім розумінням, дане сумлінням в тому розумінні, що ніякі сторонні переконання і міркування не впливають на суддю вільно, без важливих формальних мірок, який оцінив силу доказів [22, с. 68].

Проблема внутрішнього переконання під час оцінки доказів, прийняття процесуальних рішень завжди була предметом гострих дискусій. По-різному, насамперед, визначається сама природа внутрішнього переконання: воно розглядається і у гносеологічному, і у психологічному, і у правовому аспектах.

Інтерес до цієї проблеми не є випадковим, оскільки оцінка доказів за внутрішнім переконанням, прийняття на цій основі процесуальних рішень – питання, від правильного вирішення яких залежить успіх доказової діяльності, справедливість правосуддя у широкому значенні, виконання завдань кримінального провадження загалом.

Аналіз законодавства, слідчої та судової практики, а також наукової літератури з цих питань дає підстави для висновку про те, що під оцінкою доказів за внутрішнім переконанням розуміють такий порядок, за якого, по-перше, ця оцінка здійснюється органом, що здійснює провадження, за відсутності наперед встановлених правил про значення та юридичну силу доказів, і, по-друге, ця оцінка завершується категоричними рішеннями та висновками, які виключають будь-які сумніви в їх правильності.

Таким чином, у першому значенні внутрішнє переконання характеризує процес дослідження (пізнання), а у другому – його результат. Переконання завжди означає або дію, тобто процес схиляння будь-кого до певного погляду чи вчинку, або результат цього процесу, тобто конкретну думку, погляд, або ставлення людини до своїх знань, рішень чи дій, тобто стан впевненості, переконаності [115, с. 166].

У ст. 94 КПК України законодавець вказує на внутрішнє переконання слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, що розуміється як виключність компетенції цих посадових осіб на оцінку кожного доказу окремо з точки зору їх належності, достовірності та допустимості, а також їх сукупності – з точки зору достатності для прийняття процесуального рішення. Тим самим закріплюється прерогатива посадової особи на оцінку доказів, підкреслюється, що оцінка доказів виступає їх невід’ємним обов’язком і правом. Перекладати оцінку доказів на будь-кого або використовувати при прийнятті процесуальних рішень оцінку, надану іншими суб’єктами, ці посадові особи не вправі. У цьому значенні внутрішнє переконання розуміється як самопереконання, як формування власного

погляду на фактичні обставини провадження, як необхідність особистої, вільної, незалежної оцінки доказів. Ця вимога забезпечується, зокрема положеннями про безпосередність дослідження доказів.

Внутрішнє переконання виключає будь-який зовнішній вплив, примус на формування впевненості особи у правильності своїх висновків, і ця властивість відображається словом «внутрішнє». Так, воно, зокрема, передбачає неов'язковість:

1) оцінки доказів, наданої однією посадовою особою для іншої, яка, приймаючи рішення, зобов'язана заново оцінити усі докази;

2) оцінки доказів попередніх інстанцій для наступних і необхідність перевірки попередніх оцінок на подальших етапах провадження;

3) оцінки доказів вищестоящих інстанцій для нижчестоящих, які здійснюють провадження. При цьому, не допускається дача вказівок щодо певної оцінки окремих доказів або їх сукупності;

4) оцінки доказів, яка надається учасниками провадження та будь-якими іншими особами, а також недопустимість будь-якого тиску на особу, що здійснює кримінальне провадження.

У зв'язку з вищезазначеним, не можемо погодитись з тими авторами, які пропонують із законодавчої конструкції оцінки доказів виключити слово «внутрішнє» [15, с. 46; 129, с. 146-147].

Оцінка доказів за внутрішнім переконанням передбачає незалежність, зокрема судді, у виконанні покладених на нього процесуальних функцій. Незалежність судді (суду) у питаннях оцінки доказів забезпечується низкою положень кримінального процесуального законодавства.

Так, відповідно до ч. 6 ст. 34 КПК України суд, якому направлено кримінальне провадження з іншого суду, розпочинає судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання незалежно від стадії, на якій в іншому суді виникли обставини, передбачені ч. 1 цієї ж статті. При ухваленні судового

рішення під час наради суддів у нарадчій кімнаті головуючий голосує останнім. При цьому кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення (ч. 2, 3 ст. 375 КПК України). Призначаючи новий розгляд у суді першої інстанції, суд апеляційної інстанції не має права вирішувати наперед питання про доведеність чи недоведеність обвинувачення, достовірність або недостовірність доказів, переваги одних доказів над іншими, застосування судом першої інстанції того чи іншого закону України про кримінальну відповідальність та покарання (ч. 2 ст. 415 КПК України) тощо.

В основі внутрішнього переконання судді, як розумового процесу налаштування себе на певний висновок, вибір, і як результату цього процесу, тобто конкретного рішення, лежить розсуд судді. Розсуд посадової особи, у тому числі і судді, передбачає можливість вибору одного з прямо передбачених законом рішень (варіантів поведінки) або фактичну реалізацію чи нереалізацію наданого законом повноваження. При цьому, вибір того чи іншого варіанту поведінки (розсуд) – не є довільним рішенням судді, а ґрунтується на оцінці ним фактичних обставин, встановлених на момент прийняття рішення, і відбувається в межах, визначених законом.

Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 491 КПК України при проведенні допиту неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого саме на розсуд слідчого судді, суду ставиться вирішення питання щодо необхідності запрошення для участі в цій дії лікаря, а також кого саме: педагога або психолога чи обох треба запросити для участі в конкретній дії.

Слід погодитись із тим, що переконання як процес передбачає формування власного погляду на досліджувані обставини. Під час цього процесу суддя стикається з рядом емоційних процесів: переживаннями, сумнівами, тощо. Зокрема, у подоланні сумнівів більшою мірою і полягає процес само переконання [168, с. 14]. Під час доказування, у тому числі підстав для прийняття певних

процесуальних рішень, сумніви відіграють позитивну роль, спонукаючи суддю до встановлення нових даних, які дозволяють перейти від знання імовірного до достовірного.

Пройшовши шлях подолання сумнівів, процес самопереконавання переростає у стан переконаності, що характеризується відсутністю сумнівів, впевненістю у правильності досягнутих знань, що у свою чергу є морально-психологічною основою внутрішнього переконання при прийнятті процесуального рішення [168, с. 15].

Внутрішнє переконання не є чисто тими враженнями, що виникають в результаті оцінки доказів, не має воно нічого спільного і з інтуїцією судді. Воно є чіткою, обґрунтованою впевненістю, що ґрунтується на встановлених фактах об'єктивної дійсності, повному та всебічному дослідженні усіх обставин кримінального провадження.

Варто вказати і на існування позиції, відповідно до якої всебічність, повнота та об'єктивність дослідження є суто філософськими категоріями, що повинні бути у посібниках, підручниках, тощо для більш повного висвітлення певних проблем, але не у законодавстві. Як вказує Д. Д. Луспеник, вільна оцінка доказів за внутрішнім переконанням судді дозволяє говорити про ризики в діяльності суддів при здійсненні правосуддя [82]. Погоджуючись із ним, О. П. Кучинська зазначає, що при дослідженні, оцінці доказів має бути поставлено конкретне питання і надана конкретна відповідь, наприклад, чи відноситься доказ до справи. Відповідь має бути однозначна – так або ні. І ніяке внутрішнє переконання не має відігравати ніякої ролі. Має діяти тільки закон [73]. Доволі складно погодитись із такими твердженнями, оскільки за такого підходу суддя перетворюється на технічного фіксатора положень закону. Водночас уникнути впливу внутрішнього переконання навіть за такого підходу не вдасться, оскільки кожен суддя – це людина, а причини судових помилок, що наявні у судовій практиці, обумовлені скоріше не внутрішнім переконанням у механізмі ухвалення судових рішень, а

іншими чинниками (низьким рівнем знань, недбальством, свідомим нехтуванням положень закону і т.п.).

Як ми вже зазначали, внутрішнє переконання характеризує не тільки процес, а й результат оцінки доказів. У цьому значенні внутрішнє переконання має гносеологічний, правовий та психологічний аспекти.

З точки зору гносеології змістом внутрішнього переконання є відображення свідомістю суб'єкта пізнання предмета дослідження – конкретних фактів дійсності. Іншими словами, це конкретні знання конкретного судді про фактичні обставини справи [143, с. 212]. Тут же йдеться і про самі висновки судді, що завершують процес оцінки доказів прийняттям певного процесуального рішення. Висновки судді повинні мати достовірний характер, тобто бути категорично однозначними, такими, що не допускають будь-яких сумнівів. У теорії доказів у цьому аспекті сформульовано загальне правило, відповідно до якого усі сумніви повинні тлумачитись на користь обвинуваченого. Це правило слід розуміти і так, що сумніви під час доказування повинні бути усунені шляхом додаткового збирання та дослідження доказів, а якщо подальше доказування не має перспектив, то під час підсумкової оцінки доказів сумнівний факт обвинувального характеру повинен вважатись невстановленим [143, с. 213]. Відповідно такий факт не може бути покладений в основу судового рішення.

Психологічний аспект внутрішнього переконання передбачає такий психологічний стан суб'єкта пізнання, зокрема і судді, який характеризується відсутністю будь-яких сумнівів, впевненістю в правильності досягнутого знання, зробленого висновку, прийнятого рішення. При цьому, внутрішнє переконання, як стан впевненості у правильності своїх висновків, повинно ґрунтуватись на достатній сукупності всебічно, повно та неупереджено досліджених доказів. У іншому випадку воно перетвориться на безпідставну, необґрунтовану, безконтрольну самовпевненість [143, с. 213], що призведе до прийняття незаконного та необґрунтованого процесуального рішення.

Так, ухвалою від 28 лютого 2013 року Апеляційний суд Закарпатської області, задовольнивши апеляцію прокурора, виправдувальний вирок Воловецького районного суду Закарпатської області від 26 грудня 2012 року скасував, як необґрунтований, а справу повернув до того ж суду на новий судовий розгляд в іншому складі суддів. Фактичними підставами для ухвалення судом апеляційної інстанції такого рішення стали численні порушення, допущені судом першої інстанції під час судового розгляду та ухвалення вироку. Зокрема: 1) хоча в судовому засіданні ретельно було допитано ряд свідків, однак оцінка їх показань у вирокі не знайшла ніякого відображення: суд не вказав показання яких саме свідків і чому не взяв до уваги (показання суду давали десять свідків), та не зазначив у вирокі, чому взяв до уваги показання обвинуваченого, при цьому не мотивувавши, чому відкинув докази обвинувачення; 2) безпідставним визнані посилання суду на положення постанови Кабінету Міністрів України № 923 від 8.10.2008 «Про порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів» щодо строків завершення будівництва, яка дозволяє переносити строки виконання робіт за форс-мажорними обставинами з метою завершення будівництва об'єктів, розпочатих з нуля, оскільки положення цього нормативного акту не стосуються капітального чи іншого ремонту будівель, а тому не може спростовувати обвинувачення за ч. 1 ст. 366 КК України; 3) також необґрунтованим визнані посилання, як на докази спростування обвинувачення за ч. 1 ст. 364 КК України, на позитивні характеризуючі дані обвинуваченого та відомості про його заохочення органами місцевого самоврядування за зроблену ним роботу, в тому числі за проведення ремонту бібліотеки. Такі обставини могли бути враховані судом при призначенні міри покарання або при закритті справи; 4) у мотивувальній частині вироку суд дійшов висновку про недоведеність вини обвинуваченого у вчиненні інкримінованих злочинів, а в резолютивній частині вказав на відсутність в його діях складу злочинів. Таким чином, висновки суду, викладені в мотивувальній частині щодо підстав виправдання не відповідають

викладеним у резолютивній частині, що ставить під сумнів законність вироку [147].

Обґрунтованість внутрішнього переконання є його невід'ємною властивістю, необхідність і важливість якої передбачена кримінальним процесуальним законом (ст. 94 КПК України). У цьому зв'язку теорією та практикою вироблені певні вимоги, яким повинно відповідати внутрішнє переконання як результат оцінки доказів, що і становить його правовий аспект. Отже, внутрішнє переконання повинно ґрунтуватись на:

- 1) доказах, що зібрані, перевірені та оцінені у встановленому законом порядку;
- 2) доказах, що були оцінені кожен окремо та загалом у своїй сукупності;
- 3) всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження.

З урахуванням цих вимог внутрішнє переконання повинно представляти собою єдино можливий висновок, обґрунтований встановленими судом обставинами.

Внутрішнє переконання, будучи морально-етичною категорією, пов'язане з іншою етичною категорією, такою як совість. Адже совість проявляється у формі розумного усвідомлення морального значення своїх дій і вчинків [121, с. 138]. Суддя оцінює свої дії та рішення від власного імені, виходячи з особистісних уявлень про справедливість, обов'язок, коректність, доцільність тощо.

Таким чином, внутрішнє переконання під час оцінки доказів і прийняття процесуальних рішень розглядається у двох аспектах: як процес формування висновків про обставини досліджуваної події і як результат такого дослідження (переконаність). Переконаність, як стан впевненості в правильності своїх висновків у кримінальному провадженні, що досягається в результаті оцінки усієї сукупності доказів, та готовності діяти відповідно до своїх висновків, є необхідною складовою механізму прийняття судових рішень.

Внутрішнє переконання, як процесуальна категорія, відрізняється тим, що посадова особа, приймаючи рішення у провадженні, зобов'язана визначити своє особисте ставлення до сукупності доказів, на підставі чого вона доходить висновку про наявність чи відсутність фактичних обставин, що встановлюються відповідним процесуальним рішенням.

Формування внутрішнього переконання посадової особи – не просто результат впливу на її свідомість певної сукупності доказів, встановлених і перевірених під час кримінального провадження. Воно завжди утворюється на підставі раціонального пізнання причинно-наслідкових та інших зв'язків між фактами об'єктивної дійсності, ціннісного до них підходу, здобутих при здійсненні провадження, аналізу результатів пізнання і зроблених з них правових висновків [26, с. 76].

1.2. Види судових рішень

На основі аналізу поняття та правової природи судових рішень ми дійшли висновку про те, що судовим рішенням притаманні властивості й ознаки процесуальних рішень загалом. Цей висновок має під собою філософську основу, що полягає у співвідношенні частини та цілого. Як відомо, у співвідношенні цілого та частини ціле виступає своєрідним каркасом для його складових частин і через кореляційні зв'язки ціле присутнє у кожній із частин. Частина не існує до, або поза цілим, а відповідає сутності цілого. Відповідно, повноцінним об'єктом пізнання виступає не частина як самостійний елемент, а частина конкретного цілого, тобто пізнання частини повинно здійснюватись не в її відособленості, а в обов'язковому її співвідношенні із цілим [157].

Звернення до філософських постулатів було обумовлене тим, що судові рішення розглядається саме як частина від цілого, тобто від процесуального рішення. Відповідно усі ті властивості та вимоги, які притаманні та стосуються

процесуального рішення, тією чи іншою мірою притаманні й судовому рішенню. Разом з тим, судові рішення, будучи родовим поняттям, наділені власними відмінними рисами, ознаками (про які йшлося у попередньому підрозділі), з урахуванням яких їх можна класифікувати.

За видом провадження судові рішення можна поділити на: 1) судові рішення, що ухвалюються під час досудового розслідування в межах здійснення функції судового контролю; 2) рішення суду під час провадження в суді першої інстанції; 3) рішення суду під час провадження в суді апеляційної інстанції; 4) рішення суду під час провадження в суді касаційної інстанції; 5) рішення суду під час провадження у Верховному Суді України; 6) рішення суду під час провадження за нововиявленими обставинами; 7) рішення суду під час виконання судових рішень.

Судові рішення, що ухвалюються під час досудового розслідування в межах здійснення функції судового контролю. Під час досудового розслідування залежно від форм судового контролю слідчим суддею приймаються такі види судових рішень:

1) при вирішенні клопотання органів досудового розслідування, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій:

- про задоволення клопотання та застосування заходу забезпечення кримінального провадження чи проведення слідчої (розшукової) дії (у тому числі, негласної);

- про відмову у задоволенні клопотання;

2) при вирішенні скарги на дії, рішення чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора:

- про повне чи часткове задоволення скарги та скасування рішення слідчого чи прокурора, або зобов'язання припинити дію, або зобов'язання вчинити певну дію;

- про відмову в задоволенні скарги.

Крім того, ст. 206 КПК України на кожного слідчого суддю суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, покладено обов'язок вжиття заходів щодо захисту прав такої особи. Так, слідчий суддя має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи. Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК України порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи. Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судове рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

Рішення суду під час провадження в суді першої інстанції. Рішення суду цього виду у свою чергу можуть бути поділені на:

- а) рішення суду під час підготовчого провадження; б) рішення суду під час судового розгляду;

- а) рішення суду під час провадження в суді першої інстанції в загальному порядку; б) рішення суду під час провадження в суді першої інстанції в особливому порядку (спрощене провадження щодо кримінальних проступків; провадження в суді присяжних; провадження на підставі угод; провадження щодо окремої категорії осіб; провадження щодо неповнолітніх; провадження щодо примусових заходів медичного характеру; провадження щодо примусових заходів

виховного характеру; провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю).

Рішення суду під час провадження в суді апеляційної інстанції. В межах апеляційного провадження рішення суду апеляційної інстанції стосуються: а) апеляційної скарги, що надійшла (прийняття апеляційної скарги судом апеляційної інстанції, залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або відмова відкриття провадження та ін.); б) результатів апеляційного розгляду (залишення вироку або ухвали без змін, зміна вироку або ухвали, скасування вироку повністю чи частково та ухвалення нового вироку та ін.).

Рішення суду під час провадження в суді касаційної інстанції. В межах касаційного провадження рішення суду касаційної інстанції стосуються: а) касаційної скарги, що надійшла (відкриття касаційного провадження, залишення касаційної скарги без руху, її повернення або відмова відкриття провадження та ін.); б) результатів касаційного розгляду (залишення судового рішення без змін, зміна судового рішення, скасування судового рішення і закриття кримінального провадження та ін.).

Рішення суду під час провадження у Верховному Суді України. В межах цього провадження рішення Верховного Суду України стосуються: а) заяви про перегляд судового рішення, що надійшла (повернення заяви заявнику, допуск справи до провадження та ін.); б) результатів розгляду справи (повне або часткове задоволення заяви, відмова у задоволенні заяви та ін.).

Рішення суду під час провадження за нововиявленими обставинами. За наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами суд має право скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

Рішення суду під час виконання судових рішень. В межах цього провадження рішення суду стосуються: а) звернення судового рішення до виконання; б) фактичного виконання судового рішення (відстрочка виконання вироку, про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким та ін.); в) зняття судимості після відбуття покарання.

За процесуальною формою усі судові рішення можна поділити на такі групи.

Письмові рішення. Це рішення, що відповідно до КПК України ухвалюється виключно у письмовій формі і у виді окремого документа. КПК України не містить окремого переліку судових рішень, що викладаються в письмовій формі і у виді окремого документа. Водночас, норми, що регулюють ухвалення окремих видів судових рішень, їх груп, засвідчують, що письмовими є судові рішення, що ухвалюються по суті питання, що розглядається слідчим суддею, суддею одноособово чи судом колегіально (ухвала про відмову в задоволенні скарги, ухвала про ухвала про закриття кримінального провадження, вирок, ухвала про залишення судового рішення без змін, ухвала про скасування вироку суду першої інстанції та ухвалення нового вироку та ін.), а також переважно усі рішення, що ухвалюються у нарадчій кімнаті. Суд постановляє ухвалу в нарадчій кімнаті з таких істотних питань провадження, які потребують більш тривалого, ретельного і спокійного обговорення (обдумування), у випадках коли мотивувальна чи резолютивна частини великі за обсягом чи складні за змістом, у разі коли виконання ухвали покладається на органи чи на службових осіб, що не є учасниками судового провадження. У нарадчій кімнаті розглядаються питання також у випадках, коли під час наради суддів на місці між ними не було досягнуто згоди.

Лише в нарадчій кімнаті постановляються ухвали, якими розглядаються заяви про відвід (ч. 3 ст. 81 КПК України); про застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 3 ст. 512 КПК України); про порушення питання перед

службою в справах дітей або відповідним органом опіки та піклування, органом соціального захисту населення про необхідність влаштування цих неповнолітніх, непрацездатних або встановлення над ними опіки чи піклування (ч. 1 ст. 378 КПК України) тощо [65, с. 773].

Законом урегульовано також структуру та зміст ухвал суду, що викладаються окремим документом (ст. 372 КПК України).

Альтернативні рішення. Це усі інші рішення, окрім тих, що відповідно до закону ухвалюються виключно у нарадчій кімнаті, які за розсудом суду можуть ухвалюватися як усно в залі судового засідання, так і у нарадчій кімнаті та письмово оформлюватись у вигляді окремого документа.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання. Переважно йдеться про ухвали стосовно видалення обвинуваченого чи іншої особи із зали засідання за порушення порядку судового засідання або непокори розпорядженням головуєчого (ст. 330 КПК України); залучення захисника для здійснення захисту за призначенням (ч. 2 ст. 49 КПК України); прийняття відмови захисника від виконання своїх обов'язків чи відхилення її (ч. 4 ст. 47 КПК України); допуску у кримінальне провадження законного представника потерпілого і цивільного відповідача (статті 59, 64 КПК України); здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні (ч. 2 ст. 27 КПК України); приводу обвинуваченого та/або накладення на нього грошового стягнення (ст. 323 КПК України); приводу свідка та/або накладення на нього грошового стягнення (ст. 327 КПК України); розгляду клопотань учасників судового провадження (ст. 350 КПК України); зупинення чи відкладення судового провадження (ч. 3 ст. 333, ст. 335 КПК України) тощо.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання (ст. 108 КПК

України; наказ ДСА України № 84 від 21 липня 2005 р. «Про затвердження Інструкції про порядок фіксування судового процесу технічними засобами»).

За характером питань, що вирішуються, усі судові рішення можна поділити на такі групи.

Рішення пізнавального характеру. Ухвалення цих рішень обумовлене необхідністю забезпечення повного та всебічного дослідження фактичних обставин, встановлення достовірності тих чи інших відомостей про факти, достатності підстав для підтвердження версії обвинувачення або захисту у питанні, що розглядається слідчим суддею, судом.

До них належать: рішення про проведення експертизи; судове доручення про проведення слідчих (розшукових) дій; рішення про виклик нових свідків, експертів, спеціалістів; рішення про пред'явлення для впізнання та ін.

Рішення пізнавально-розпорядчого характеру. Призначенням цих рішень є спрямування перебігу кримінального провадження, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

До таких рішень можуть бути віднесені, зокрема, рішення про призначення судового засідання; рішення про повернення обвинувального акту прокурору; рішення про відкладення судового розгляду, рішення про проведення заочного кримінального провадження та ін.

Рішення організаційно-розпорядчого характеру. Такі рішення ухвалюються, перш за все, з метою забезпечення належного перебігу кримінального провадження, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Наприклад, рішення про видалення свідків із залу суду; рішення про дозвіл на постановку запитань допитуваній у суді особі; рішення про відкриття апеляційного провадження тощо.

Рішення по суті кримінального провадження. Ці рішення містять у собі висновки суду з питань, що становлять суть кримінального провадження.

До них належать: рішення про закриття кримінального провадження; вирок; рішення про застосування примусових заходів виховного характеру чи про відмову в цьому; рішення про залишення судового рішення без змін і т.п.

Серед цих судових рішень особливе місце займає вирок. Він є процесуальним актом, у якому реалізується важлива процесуальна функція суду – вирішення кримінальної справи (правосуддя). Особливість вироку суду, яка відрізняє його від інших актів застосування права, полягає в тому, що він ухвалюється іменем України тільки судом у встановленому законом процесуальному порядку після закінчення судового розгляду та містить вирішення основних найбільш важливих питань кримінального провадження (ст. 368 КПК України).

Водночас, вирок має свої специфічні риси, що відрізняють його від інших процесуальних, зокрема й судових рішень, зокрема:

- вироком суд вирішує справу по суті кримінального провадження, тобто дає остаточну відповідь на питання щодо наявності чи відсутності кримінального правопорушення та наявності чи відсутності вини у його вчиненні в діях обвинуваченого. Обвинувальний вирок є єдиним процесуальним актом, в якому позитивно і остаточно вирішується питання про винність обвинуваченого. Виправдувальний вирок негативно і остаточно вирішує аналогічне питання;

- вироком завершується розгляд справи у суді першої чи апеляційної інстанції;

- вирішення питання про призначення чи непризначення покарання оформлюється тільки у вироку.

За суб'єктним складом суду рішення поділяються на:

- *рішення, які ухвалюються слідчим суддею, суддею одноособово.* Такими рішеннями, зокрема, є усі рішення слідчого судді, а також судді, який одноособово вирішує відповідні процесуальні питання;

- рішення, які ухвалені в колегіальному складі. Так, відповідно до ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі, як правило, не менше трьох професійних суддів. Кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється колегіально судом у складі, як правило, не менше трьох професійних суддів. Кримінальне провадження у Верховному Суді України здійснюється колегіально. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснює суд у такому самому кількісному складі, в якому вони були ухвалені (одноособово або колегіально).

Види судових рішень можуть бути виділені й за іншими класифікаційними критеріями, водночас, зважаючи на визначений обсяг дисертаційного дослідження, обмежимося лише вищевказаними.

Висновки до розділу 1

Дослідження поняття, сутності та видів судових рішень у кримінальному провадженні України дозволило сформулювати такі основні висновки та пропозиції:

1. Судове рішення – збірне поняття, яке охоплює всі акти, прийняті (ухвалені) судом (суддею) у результаті процесуальної діяльності в будь-якому виді провадження.

2. У сфері кримінального провадження поняття «судове рішення» є універсальним, родовим. Воно включає в себе вироки у кримінальних справах, а

також ухвали суду (судді), слідчого судді, постанови Верховного Суду України і не включає рішення іноземних судів, оскільки вони не є судами, що створені та діють на підставі законів України, а відповідно і не мають повноважень на здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур.

3. Загальний зміст судових рішень становлять фактичні обставини кримінального провадження, які представляють собою сукупність фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом судового розгляду, а також систему доказів, наданих суду та досліджених ним на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин. Встановлення фактичних обставин кримінального провадження є необхідною умовою ухвалення судом законного, обґрунтованого, вмотивованого та справедливого судового рішення.

4. Сутність судового рішення полягає в тому, що воно є основним актом правосуддя, ухваленим іменем України, і спрямованим на захист прав, свобод та законних інтересів громадян, організацій, державних і суспільних інтересів, зміцнення законності та правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання у громадян і посадових осіб поваги до Конституції та законів України, честі і гідності людини.

5. Судові рішення у кримінальному провадженні – це акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення конкретних питань у сфері кримінального провадження.

6. Законне судове рішення повинно відповідати таким критеріям: своєчасність ухвалення судового рішення уповноваженим судом; відповідність судового рішення за формою і змістом вимогам кримінального процесуального закону; суворе дотримання судом кримінального процесуального закону на усіх етапах діяльності; правильне застосування судом загальновизнаних принципів і норм міжнародного права; правильне застосування судом норм закону України про кримінальну відповідальність та інших галузей матеріального права.

7. Обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. А вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення.

8. Внутрішнє переконання під час оцінки доказів і прийняття процесуальних рішень слід розглядати у двох аспектах: як процес формування висновків про обставини досліджуваної події і як результат такого дослідження (переконаність). Переконаність, як стан впевненості в правильності своїх висновків у кримінальному провадженні, що досягається в результаті оцінки усієї сукупності доказів, та готовності діяти відповідно до своїх висновків, є необхідною складовою механізму прийняття судових рішень.

9. Судове рішення розглядається як частина від цілого, тобто від процесуального рішення. Відповідно усі ті властивості та вимоги, які притаманні та стосуються процесуального рішення, тією чи іншою мірою притаманні й судовому рішення. Разом з тим, судові рішення, будучи родовим поняттям, наділені власними відмінними рисами, ознаками, з урахуванням яких їх класифіковано за: видом провадження; процесуальною формою; характером питань, що вирішуються; суб'єктом складом суду та ін.

10. Запропоновано зміни та доповнення до статей 3, 370 КПК України.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК УХВАЛЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

2.1. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування

Конституцією України визначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 1, 2 ст. 55). Тим самим кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод [117]. Кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді [118].

Судові рішення у сучасному досудовому кримінальному провадженні з'явилися на тлі демократичних перетворень у державі та суспільстві, що розпочалися з моменту проголошення незалежності України та тривають до цього часу. Проголошена ще у Концепції судово-правової реформи в Україні ідея щодо встановлення судового контролю за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень слідчих органів, які обмежують права громадян [55], знайшла свій розвиток і основне закріплення у нормах Конституції України, змінах і

доповненнях до Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, внесених Законом України від 21 червня 2001 року [108], а також у КПК України 2012 року. Таким чином, судова влада поширила межі своєї дії і на досудове провадження, а судові рішення, що ухвалюються на цьому етапі кримінального процесу тісно вплелись у загальну систему кримінально-процесуальних актів досудового розслідування.

У зв'язку з цим дослідження питань, пов'язаних із сутністю та призначенням судових рішень у стадії досудового розслідування, їх відповідністю тим вимогам, які пред'являються законом до судових рішень, прийнятих у судових стадіях кримінального провадження, тощо, набуває особливої актуальності, має наукове та практичне значення.

Загальнотеоретичні основи прийняття кримінально-процесуальних рішень розроблялись, формувались і досліджувались протягом багатьох десятиліть. Результати таких досліджень відобразили історичні традиції та тенденції розвитку кримінального процесуального права на тому чи іншому етапі його розвитку.

Теоретичні та практичні проблеми прийняття процесуальних рішень, а також шляхи їх вирішення знайшли своє відображення у працях С. В. Бородіна, О. П. Гуляєва, П. М. Давидова, В. Г. Даєва, В. Я. Дорохова, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, З. З. Зінатулліна, Л. М. Карнесвої, П. А. Лупинської, Ю. В. Манаєва, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, М. М. Розіна, І. Я. Фойницького.

У роботах М. І. Бажанова, Ю. М. Грошевого, Ф. М. Кудіна, Е. Ф. Куцовой, І. Д. Перлова, І. І. Потеружі, В. М. Савицького, В. Т. Томіна, П. С. Елькінд та ін. розглядались питання винесення судових рішень у кримінальних справах.

У період дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (особливо після 2001 року) та чинного КПК України проблеми прийняття судових рішень у досудовому кримінальному процесі та процедури судового контролю загалом достатньо широко досліджувались вітчизняними ученими-

процесуалістами (С. Г. Герасименко, І. В. Гловюк, Т. Г. Ільєва, Л. М. Кирій, Д. П. Кисленко, В. Г. Ключков, В. Я. Корсун, В. В. Рожнова, Ю. В. Скрипіна, Л. П. Сушко, О. І. Тищенко, А. Р. Туманянц, Л. В. Черечукіна, В. І. Чорнобук, Л. О. Юхта, М. Г. Шавкун та ін.).

Разом з тим, варто зауважити, що правова природа та специфіка сучасного порядку ухвалення судових рішень під час досудового розслідування, правові властивості цих рішень не були предметом спеціального монографічного дослідження. Детального аналізу та дослідження потребують, зокрема сутність і значення судових рішень, прийнятих під час досудового розслідування, правові властивості цих рішень, механізм їх прийняття та ін.

Виходячи з цього, дослідження соціального призначення, правової природи та ознак рішень слідчого судді під час досудового розслідування є актуальним напрямом наукових пошуків.

Судовий контроль у досудовому кримінальному провадженні є важливою процесуальною гарантією, яка ознаменувала новий етап у розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства. Відповідно до ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. кожному, хто позбавлений свободи внаслідок арешту чи тримання під вартою, належить право на розгляд його справи в суді, щоб цей суд міг невідкладно винести рішення щодо законності його затримання та розпорядитись про звільнення особи, якщо затримання було здійснено незаконно. Крім того, держава повинна створювати такий механізм захисту прав і свобод людини, який забезпечив би реальний розвиток правосвідомості, укріпив правову захищеність громадян і юридичних осіб [87].

Судовий контроль не можна розглядати у відриві від поняття судової влади. Судова влада, як рівнозначна (законодавчій і виконавчій) галузь державної влади, виступає засобом контролю за діяльністю усього державного механізму. У контексті цієї системи судову владу характеризує не стільки правосуддя (у традиційному значенні цього слова), скільки юридична можливість здійснювати

активний вплив на дії і рішення законодавчої і виконавчої влади, так би мовити «урівноважувати» їх [56, с. 193].

Дослідження теорії, законодавства та практики судового контролю дозволяє визначити його як багатофункціональну діяльність суду у досудовому кримінальному провадженні, що здійснюється у визначених кримінальним процесуальним законом формах і спрямована на реалізацію інституту судового захисту з метою забезпечення права кожного на доступ до правосуддя, відновлення порушених або запобігання порушенням прав, свобод і законних інтересів особи під час досудового провадження.

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, ч. 5 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [113] здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, покладається на слідчого суддю – суддю суду першої інстанції та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК України, – голову чи за його визначенням іншого суддю Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

Таким чином, соціальне призначення рішень слідчого судді під час досудового розслідування повинно відображати сутність судового контролю у досудовому кримінальному провадженні. Судовий контроль – це, насамперед, гарантія прав, свобод і законних інтересів особи під час досудового провадження. Тому соціальне призначення рішень слідчого судді має яскраво виражену гуманістичну спрямованість, що проявляється, по-перше, в варіативності рішень слідчого судді, по-друге, в можливості їх оскарження в окремих випадках, по-третє, в їх попередньому чи оперативному подальшому характері, по-четверте, в їх сприянні виконанню загальних завдань кримінального провадження [98, с. 14].

Під час досудового розслідування залежно від форм судового контролю слідчим суддею приймаються такі види судових рішень:

1) при вирішенні клопотання органів досудового розслідування, прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій:

- про задоволення клопотання та застосування заходу забезпечення кримінального провадження чи проведення слідчої (розшукової) дії (у тому числі, негласної);

- про відмову у задоволенні клопотання;

2) при вирішенні скарги на дії, рішення чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора:

- про повне чи часткове задоволення скарги та скасування рішення слідчого чи прокурора, або зобов'язання припинити дію, або зобов'язання вчинити певну дію;

- про відмову в задоволенні скарги.

Окремі рішення слідчий суддя ухвалює з власної ініціативи, виконуючи приписи закону, зокрема, щодо захисту прав людини.

Так, ст. 206 КПК України зобов'язує кожного слідчого суддю суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, забезпечити захист прав такої особи. Відповідно до ч. 3 ст. 206 КПК України слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судові рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу стосовно затриманого, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе:

1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали

слідчого судді, суду; 2) неперевикнення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду (ч. 4, 5 ст. 206 КПК України).

Таким чином, цілями рішень слідчого судді під час досудового розслідування є усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

Варто зазначити, що багатофункціональність судової влади у кримінальному провадженні проявляється і у сутності рішень слідчого судді, що приймаються ним під час досудового розслідування. Правова природа цих рішень істотно відрізняється від судових рішень, які ухвалюються у судових стадіях кримінального провадження – вироку, ухвал апеляційної та касаційної інстанції, тощо. Незважаючи на те, що рішення слідчого судді знаходяться так би мовити в основі «вертикалі судових рішень» (від рішень слідчого судді до рішень Європейського суду з прав людини), їх сутність у межах здійснення судового контролю зовсім інша.

Процесуальне рішення є актом реалізації своїх повноважень посадовою особою, що приймає це рішення. Водночас, формулювання та прийняття рішення завжди обумовлені певним рівнем знань. Відповідно за своїм змістом процесуальні рішення є результатом пізнання та оцінки слідчим суддею певних відомостей про факти.

Досліджуючи сутність судових рішень у кримінальному процесі, Ю. М. Грошевський вказує на те, що рішення, будучи за своєю природою інформаційним документом (актом), приймається в результаті різноманітної та складної оцінки суддями достовірності різних видів інформації, тих правових, етичних знань та знань про конкретні обставини події злочину, що мають бути

закріплені в їх рішенні [30, с. 6]. При цьому, на думку автора, прийняття суддею рішення включає в себе розумове перетворення трьох «блоків» знання: системи правових і етичних знань; знань, отриманих в результаті суспільно-політичного, професійного, життєвого досвіду; знань, набутих під час судового розгляду (знань про фактичні обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному процесі) [30, с. 27].

Безперечно, що система знань, необхідних для прийняття процесуальних рішень суддею, представлена Ю. М. Грошевим, цілком може бути поширена на усі процесуальні рішення, що приймаються у сфері кримінального провадження, у тому числі, на процесуальні рішення слідчого судді.

І якщо два перші «блоки» знань набуваються слідчим суддею заздалегідь, не у зв'язку з конкретним кримінальним провадженням, то третій «блок» формується внаслідок здійснення оцінки поданих сторонами доказів у кожному конкретному кримінальному провадженні. Саме внаслідок оцінки доказів у слідчого судді формується переконання, що ним встановлені обставини, що є підставами для певного процесуального рішення, та надають йому право на його прийняття.

Включення рішень слідчого судді до загальної системи процесуальних рішень у кримінальному провадженні та водночас специфіка їх правової природи дозволяє сформулювати такі ознаки рішень слідчого судді під час досудового розслідування:

- 1) державно-владний та індивідуальний характер;
- 2) спрямованість не лише на забезпечення певної поведінки учасників досудового розслідування, а й на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування;

- 3) альтернативність;
- 4) наділення властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості;
- 5) відповідність кримінально-процесуальній формі;
- 6) відображення рівня пізнання слідчим суддею фактичних обставин кримінального провадження, що досягнутий на момент прийняття рішення, і відображає внутрішнє переконання слідчого судді у правомірності прийнятого рішення.

Підсумовуючи вищевикладене, рішення слідчого судді під час досудового розслідування можна визначити як індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування [139, с. 147].

Законодавцем України визначено коло питань, вирішення яких під час досудового розслідування надано виключно слідчому судді. Згідно з нормами КПК України слідчий суддя, розглянувши клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або клопотання прокурора, приймає рішення з таких питань: про обрання запобіжних заходів (глава 18); про продовження строку тримання під вартою (ст. 197); про затримання з метою приводу (ст. 190); про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження (глава 10); про поміщення підозрюваного в медичний заклад для проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи (ст. 509 КПК); про поміщення

неповнолітнього, який не досяг віку притягнення до кримінальної відповідальності у приймальник-розподільник (ч. 4 ст. 499); про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК); про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст. 235 КПК); про проведення негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21); про примусове відбирання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245); про здійснення спеціального досудового розслідування (глава 24¹) та ін.

Рішенням, які приймаються слідчим суддею в порядку судового контролю за досудовим розслідуванням, притаманні визначені автором у попередньому розділі дослідження як загальні вимоги, що пред'являються до усіх рішень посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, так і риси, які характеризують рішення органів судової влади.

П. А. Лупинська, досліджуючи правову природу процесуальних рішень, звертає увагу на необхідність класифікації, тобто їхнього розподілу на певні групи. Як зазначає автор, усі рішення, які приймаються у кримінальному процесі можуть бути згруповані в залежності від притаманних їм ознак і властивостей, так чи інакше висловлених у праві. Рішення можуть бути класифіковані: за функціональним призначенням; за суб'єктами, правомочними приймати рішення; за часом прийняття та тривалості дії; за процедурою прийняття і формою висловлення у процесуальному акті; за юридичною силою тощо. При цьому кожне рішення може характеризуватися декількома класифікаційними ознаками [81, с. 35].

Враховуючи загальні положення класифікації рішень у кримінальному провадженні, можна визначити класифікацію рішень слідчого судді в порядку судового контролю.

За приводами виникнення судових рішень в порядку судового контролю їх можна поділити на дві групи. До першої групи слід віднести рішення слідчого судді, які приймаються за ініціативою сторін: уповноважених органів і посадових

осіб, що звертаються до суду зі своїм клопотанням, та сторони захисту. До другої групи відносяться рішення слідчого судді, приводами прийняття яких є скарги учасників провадження на дії чи бездіяльність та рішення посадових осіб, що ведуть кримінальний процес, а також реалізація слідчим суддею власних обов'язків щодо захисту прав людини. Рішення слідчого судді в порядку судового контролю по скаргах учасників процесу варто розглядати відповідно до етапів досудового провадження, в яких було прийнято оскаржуване рішення, проведена оскаржувана дія або допущена оскаржувана бездіяльність. Так, на початковому етапі досудового розслідування до слідчого судді можуть бути оскаржені: бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення; під час проведення досудового розслідування: бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений законом строк; рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим; рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки; рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та ін.; на заключному етапі досудового розслідування: рішення слідчого про закриття кримінального провадження; рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи (ст. 303 КПК України).

Така класифікація рішень слідчого судді в порядку судового контролю надає можливість визначити характерні риси для кожного виду рішень, дослідити їх властивості.

Прийняття будь-якого процесуального рішення складається з певних етапів. Це, по-перше, збір і оцінка інформації, яка приводить до висновку про наявність

або відсутність обставин і ознак, необхідних для прийняття рішення (такий етап називають інформаційним) і, по-друге, власне прийняття рішення на підставі отриманої інформації.

Стосовно рішень слідчого судді в порядку судового контролю слід визначити, що перший етап включає встановлення слідчим суддею фактичних обставин, що обумовлюють прийняття конкретного рішення. Ці фактичні обставини викладені у клопотанні органів розслідування, зверненні сторони захисту або у скаргах учасників провадження на дії (бездіяльність) і рішення посадових осіб, що ведуть кримінальний процес. На відміну від рішень у судових стадіях, у досудовому провадженні суддя не досліджує особисто фактичні обставини, а дає їм правову оцінку з урахуванням доводів, які можуть бути наведені сторонами при розгляді суддею клопотання або скарги.

Як вірно зазначає П. А. Лупинська, прийняття рішення у кримінальному судочинстві являє собою систему взаємодіючих об'єктивних та суб'єктивних факторів. До об'єктивних слід віднести: соціально-політичні умови, визначені Конституцією, в яких діє дана система судочинства, кадрова, економічна забезпеченість системи судочинства, принципи організації та діяльності правоохоронних органів. До суб'єктивних факторів механізму прийняття рішень – відносяться вимоги морально-психологічного характеру, яким мають відповідати особи, що приймають рішення [81, с. 54-71].

У відомій фундаментальній монографії, присвяченій сутності судових рішень в кримінальному процесі, Ю. М. Грошевим ще в 1979 р. розроблено складові механізму прийняття судового рішення. Ці положення можуть бути використані і при прийнятті рішень в порядку судового контролю з урахуванням особливостей стадії досудового розслідування та сутності діяльності судді на цій стадії процесу. Ю. М. Грошевий зазначає, що судові рішення є завжди результатом пізнання (знання) і оцінки суддями певних фактів у їх правовому та моральному розумінні, тобто у відповідності до політичних, правових, етичних

знань суддів. Вирок, ухвала, постанова суду – це владне рішення, яким завершується розгляд справи у відповідній судовій стадії [30, с. 6].

Рішення слідчого судді в порядку судового контролю має іншу природу. Це, як правило, проміжне рішення, яке спрямоване на вирішення певних задач досудового розслідування: наприклад, при обранні запобіжного заходу тримання під вартою – запобігати спробам ухилення від слідства; при проведенні обшуку – знайти у певному житлі, зокрема вкрадені речі і т.п. У таких випадках слідчий суддя, який здійснює судовий контроль, вивчає й аналізує не всі матеріали кримінального провадження, а досліджує тільки ті факти, які потрібні для обґрунтування конкретного рішення.

Переконаність судді в адекватності своїх знань фактичним обставинам справи, – як зазначає Ю. М. Грошевий, – виражає оціночний аспект цього знання з точки зору його достатності для здійснення цілей і задач правосуддя по конкретній справі. Якості знання, які покладені в основу судових рішень, таким чином, характеризуються такими ознаками: вибірковістю, його обґрунтованістю, структурністю досліджених по справі доказів; системністю, достатністю для винесення законного і обґрунтованого судового рішення [30, с. 21]. Ці якості знання цілком можна віднести і до рішень слідчого судді в порядку судового контролю. Однак, варто зазначити, що приймаючи рішення в порядку судового контролю, слідчий суддя обґрунтовує їх переважно доказами, зібраними і дослідженими не безпосередньо ним, а іншими суб'єктами процесуальної діяльності (слідчим, прокурором, стороною захисту). Достовірність цих доказів може бути піддана сумніву. Тому варто передбачити таку процедуру, щоб слідчий суддя мав право відкласти прийняття рішень у таких випадках строком до 10 діб (в залежності від виду рішення та обставин провадження) для усунення недоліків та помилок, що були допущені при зверненні із клопотанням.

Для прийняття рішень в порядку судового контролю необхідно визначити їх підстави, які можна поділити на три групи: інформаційні; нормативні; фактичні.

Інформаційні підстави – це фактичні дані, які вміщують інформацію, що дозволяє зробити той чи інший висновок стосовно певних обставин кримінального провадження. До нормативних підстав слід віднести нормативні приписи, які регулюють підстави, умови і порядок прийняття відповідних рішень. Фактичні підстави – це обставини реальної дійсності, які включені до процесу пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні і закріплені у гіпотезах правових норм, детермінують вибір слідчим суддею варіанту рішення. Варто зазначити, що фактичні підстави відрізняються від процесуальних умов прийняття рішень. Процесуальні умови не є причиною прийняття рішень, вони лише обумовлюють їх прийняття. Так, наприклад, фактичними підставами прийняття рішення про продовження строку тримання під вартою є обставини, передбачені ст. 199 КПК України, а процесуальними умовами – такі обставини, як початок досудового розслідування, тримання підозрюваного під вартою і т. ін.

Вибір слідчим суддею конкретного рішення являє собою сукупність об'єктивного і суб'єктивного суддівського пізнання. Ю. М. Грошевий відокремлює п'ять чинників суб'єктивності: суддівське пізнання належить конкретному судді і являє собою єдність знання та переживань; результати пізнання по кримінальній справі є не реальне відтворення фактів, які входять до предмета доказування, а тільки їх ідеальний образ; пізнання обставин злочину здійснюється у встановленому законом порядку, що передбачає індивідуальне сприйняття і засвоєння суддями вимог закону та їх особисту об'єктивізацію в процесуальній діяльності та судовому рішенні; прийняття рішення по кримінальній справі пов'язано з вибірковістю знання, адекватним понятійним описом тих об'єктивних якостей фактів, які мають значення для правильного розв'язання справи; на рівні логічного відображення суддею об'єкта судового пізнання у судовому рішенні суб'єктивність, визначена особистим розумінням суддею правових категорій, а також його професійним досвідом [30, с. 29]. Ці

чинники цілком можливо віднести і до прийняття слідчим суддею рішень у порядку судового контролю.

Кримінальний процесуальний закон надає слідчому судді можливість обирати різні рішення, які є найбільш доцільними в конкретній ситуації. При цьому слідчий суддя керується не тільки вимогами закону, але і своїм внутрішнім переконанням.

Варто зазначити, що на формування внутрішнього переконання слідчого судді, який приймає рішення в порядку судового контролю, впливають об'єм доказової інформації, яка викладена у клопотанні слідчого, прокурора, зверненні сторони захисту та наданих матеріалах кримінального провадження; рівень досвіду і професійної майстерності судді по прийняттю певних рішень; усвідомлення наслідків рішення і почуття відповідальності за його прийняття. Значення професійного досвіду судді полягає в тому, що правові знання судді перетворюються на його особисті правові погляди, переконання, які реалізуються у їх цілісному прояві при розв'язанні конкретного правового питання. Крім цього, слід особливо зазначити, що рішення у порядку судового контролю приймаються слідчим суддею, як правило, в умовах дефіциту часу і обмеженості доказової інформації, що суттєво впливає на їх якість.

Рішення слідчого судді в порядку судового контролю, як і рішення органів досудового розслідування, що являють собою об'єкт судового контролю, мають бути законними і обґрунтованими. Законним рішення слідчого судді в порядку судового контролю можна визначити, коли воно відповідає загальним вимогам законності, які пред'являються до цих процесуальних рішень, а саме: якщо його винесення передбачено кримінальним процесуальним законом; якщо його винесено компетентною особою; якщо його винесено з дотриманням процесуальної форми.

Розглядаючи ці чинники законності ухвал слідчого судді, слід наголосити на необхідності закріплення у КПК України переліку рішень слідчого судді в порядку судового контролю та законодавчого визначення повноважень слідчого

судді в межах окремої «статусної» статті. Щодо дотримання процедури ухвалення рішень в порядку судового контролю, слід зазначити, що процедура винесення рішення слідчим суддею має бути детально регламентована у КПК в залежності від виду рішень, що приймаються слідчим суддею. У цьому аспекті слід визнати недопустимим бланкетне нормативне врегулювання відповідних питань. Наприклад, положення ч. 2 ст. 237 КПК України про здійснення огляду житла чи іншого володіння особи згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Так само положення ч. 5 ст. 240 КПК України про розгляд клопотання про проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, в порядку, передбаченому КПК України, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи і т.п.

Рішення слідчого судді, як акт розумово-вольової діяльності, має відповідати не тільки процесуальній формі, але й бути зрозумілим і переконливим для усіх учасників провадження. Тому воно має бути обґрунтованим і вмотивованим. У зв'язку з цим, в ухвалі слідчого судді мають бути наведені факти, які слідчий суддя вважає встановленими і доводи, які пояснюють чому не прийнято до уваги доводи іншої сторони або чому докази визнано достовірними або недостовірними [57, с. 9].

П. А. Лупинська, визначаючи співвідношення вмотивованості та обґрунтованості, вважає, що мотивування рішення – це, по суті, мотив поведінки суб'єкта правозастосування, який не може у цій сфері розглядатися як цілком особисте. Шляхом мотивування рішення об'єктивізується у відповідність до вимог закону, обґрунтовується, що рішення продиктовано не особистими мотивами, не суб'єктивним бажанням, а приписами закону, і пояснюється вибір рішення у рамках цього закону [81, с. 154]. Це загальне положення стосується і вимог до ухвал слідчого судді в порядку судового контролю, в яких слідчий суддя має навести не тільки фактичні обставини і необхідність прийняття певного рішення, а й викласти мотиви прийняття відповідного рішення з посиланням на

зібрані й оцінені ним докази. Необхідною умовою вмотивованості ухвали слідчого судді є наведення в мотивувальній частині пояснень того, чому одні докази визнані достовірними, а інші спростовані і не взяті до уваги при прийнятті рішення. При цьому, мотиви, які наводяться в мотивувальній частині ухвали, мають за змістом відповідати зазначеному в резолютивній частині прийнятому рішення.

Таким чином, ухвалу слідчого судді в порядку судового контролю можна визнати обґрунтованою, коли в ній відображено обставини, що мають значення для кримінального провадження, які підтверджені достовірними, належними і допустимими доказами, а висновки слідчого судді логічно обумовлюються встановленими обставинами.

Характеризуючи законність та обґрунтованість рішень, які приймаються слідчим суддею при розгляді скарг на дії, бездіяльність та рішення органів досудового розслідування та прокурора, варто визначити фактори, які впливають на прийняття рішень слідчим суддею і мають бути викладені в його ухвалі. До них варто віднести: ступінь обмеженості процесуальною дією, бездіяльністю або рішенням конституційних чи інших прав громадян (чим значнішими є такі обмеження, тим вищим має бути рівень обґрунтованості дій, які проводились органом розслідування, прокурором); процесуальний становище суб'єкта кримінального провадження, стосовно якого провадилась дія (допущена бездіяльність) або прийнято рішення; вимоги закону щодо оформлення дії чи рішення, що оскаржуються.

Надалі звернемо увагу на підстави та порядок ухвалення слідчим суддею окремих процесуальних рішень.

7 жовтня 2014 року парламент прийняв Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» [107]. Цим Законом КПК України

було доповнено новою главою 24¹ «Особливості здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

У ч. 2 ст. 297¹ КПК України зазначено, що спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, 116, 118, ч. 2–5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 436, 436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Отже, фактично йдеться про проведення заочного досудового розслідування.

Відповідно до ст. 297² КПК України з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. У цьому клопотанні зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; 4) відомості щодо оголошення особи у міждержавний та/або міжнародний розшук; 5) виклад обставин про те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; 6) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

Згідно зі ст. 297³ КПК України, клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування розглядається слідчим суддею не пізніше десяти днів з

дня його надходження до суду за участі особи, яка подала клопотання, та захисника. Якщо підозрюваний самостійно не залучив захисника, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для його залучення.

Слідчий суддя має перевірити, чи дотримані вимоги ст. 297² КПК України. Якщо він встановить, що клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування подано без додержання вимог вказаної статті, він повинен постановити ухвалу про повернення його прокурору, слідчому.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування.

У ст. 297⁴ КПК України встановлено, що слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук. Під час вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

За наслідками розгляду клопотання слідчий суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає мотиви задоволення або відмови у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування. Якщо у справі декілька підозрюваних, слідчий суддя постановляє ухвалу лише стосовно тих підозрюваних, щодо яких існують обставини, передбачені ч. 2 ст. 297¹ КПК України.

Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що

підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

На погляд Л. Д. Удалової, надання законодавцем слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування не узгоджується з функціональним призначенням попереднього судового контролю у кримінальному провадженні [145, с. 62].

Попередній судовий контроль полягає у прийнятті слідчим суддею рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, надання дозволу на проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [146, с. 28]. Тобто, слідчий суддя надає згоду на тимчасове обмеження конституційних прав особи на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції тощо.

Вважаємо, що безпосередньо при прийнятті рішення про здійснення спеціального досудового розслідування не відбувається обмеження конституційних прав та свобод осіб. Таке обмеження настає у подальшому, коли під час проведення такого розслідування за ухвалою слідчого судді застосовуються ті чи інші заходи забезпечення кримінального провадження, проводяться слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії.

Як уявляється, рішення про проведення спеціального досудового розслідування повинен приймати не слідчий суддя, а прокурор, якій здійснює нагляд за додержанням законів під час розслідування у формі процесуального керівництва.

Враховуючи викладене, пропонуємо виключити: статті 297², 297³, 297⁴ з глави 24¹ КПК України; пункт «2¹» з ч. 1 ст. 280 КПК України, відповідно до якого досудове розслідування може бути зупинене у разі, якщо слідчий суддя

відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування; пункт 12 з ч. 1 ст. 309 КПК України, згідно з яким під час досудового розслідування може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.

Крім того, пропонуємо замінити у ч. 2 ст. 297¹ КПК України слова «ухвали слідчого судді» словами «постанови прокурора», та доповнити цю статтю положенням, що відомості про здійснення спеціального досудового розслідування вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Вважаємо, що слід встановити наступний судовий контроль за законністю та обґрунтованістю винесення прокурором постанови про проведення спеціального досудового розслідування. Частину 1 ст. 303 КПК України доцільно доповнити положенням, що захисник підозрюваного, якій переховується від органів досудового розслідування, має право оскаржити це рішення прокурора слідчому судді. Якщо за результатами розгляду скарги на постанову прокурора про проведення спеціального досудового розслідування слідчий суддя встановить, що були підстави для прийняття цього рішення, він має постановити ухвалу про відмову у задоволенні скарги. Якщо ж ця постанова буде визнана незаконною, слідчий суддя повинен ухвалити рішення про її скасування [145, с. 63].

До судових рішень, які ухвалюються слідчим суддею в межах виконання функції судового контролю відносяться і рішення слідчого судді по розгляду клопотання щодо легалізації проведення негласної слідчої (розшукової) дії, початої без ухвали слідчого судді (ч. 1, 2 ст. 250 КПК України).

Важливим у зв'язку з цим І. В. Гловюк вважає питання щодо локального предмету доказування при розгляді відповідного клопотання прокурора. Автор виділяє у цьому випадку загальний та спеціальний елемент локального предмету доказування. До загального елементу вона відносить наявність фактичної підстави та загальних умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а до

спеціального – умови початку проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді [27, с. 77].

При цьому, слід звернути увагу на те, що у літературі відсутня єдність поглядів щодо підстав та умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вважаємо, що у цьому випадку можливо використати загальну методологічну схему розмежування підстав проведення слідчих (розшукових) дій, слід виділяти фактичну та юридичну підстави для проведення слідчих (розшукових) дій [67, с. 444]. Разом з тим, враховуючи виділення ще низки юридичних підстав, які дають право на проведення слідчих (розшукових) дій [67, с. 445], можливо розглядати як юридичну підставу лише процесуальне рішення, яке надає можливість проведення дії, а інші аспекти – повноваження слідчого на проведення, можливість проведення слідчих дій лише у провадженні, яке розпочато та ін. [67, с. 445] – як умови проведення слідчих (розшукових) дій, тобто як обставини, які безпосередньо не являють собою процесуальне рішення, на підставі якого можливо провести слідчу (розшукову) дію, але забезпечують законність її проведення.

Відповідно, на основі цих підходів та виділених у літературі підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій І. В. Гловюк запропонувала виділення фактичної підстави, юридичної підстави та загальних умов їх проведення. Фактичною підставою вважається наявність достатніх даних про можливість збирання та/або перевірки доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин, як результат проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Юридичною (процесуальною, за термінологією М. В. Багрія та В. В. Луцика) підставою є прийняття рішення відповідним суб'єктом кримінального провадження [9, с. 11]. Окрім цього, до формально-юридичних підстав слід віднести положення кримінального процесуального закону, що наділяють відповідних учасників кримінального провадження та

інших суб'єктів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій у конкретному кримінальному провадженні.

До загальних умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій на основі досліджень С. І. Ніколаюка та С. В. Єськова (які іменують ці обставини підставами [91, с. 33-36; 40, с. 72-77]) автор відносить: 1) наявність початого і не закінченого кримінального провадження; слід відмітити, що С. В. Єськов указує на виняток –крім випадків, передбачених частиною третьою статті 333 КПК України [40, с. 74]. Однак сумнів викликає можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій у такому порядку, адже слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження реалізує свої повноваження у досудовому розслідуванні, а суд апеляційної інстанції, судді якого уповноважені розглядати відповідні клопотання, не здійснює судовий розгляд по першій інстанції; 2) тяжкість злочину, щодо якого здійснюється кримінальне провадження; 3) неможливість іншим способом отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила; 4) повноваження суб'єкта на прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дій; 5) повноваження суб'єкта проводити негласні слідчі (розшукові) дії; 6) нерозголошення відомостей про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 7) визначення особи (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію [27, с. 78].

Разом з тим, як вказує І. В. Гловюк, у контексті саме локального предмету доказування, який встановлюється слідчим суддею, слід уточнити, що замість такого елементу, як повноваження суб'єкта на прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дій, який є однією із загальних умов, слід встановлювати наявність клопотання слідчого, погодженого із прокурором, або прокурора, яке відповідає вимогам ч. 2 ст. 248 КПК України [27, с. 78].

З таким твердженням автора важко погодитись, оскільки звернення до слідчого судді із клопотанням про проведення негласної слідчої (розшукової) дії

саме уповноваженої на це особи є одним із чинників забезпечення законності подальшого рішення слідчого судді, зокрема про надання дозволу на її проведення. До того ж, ч. 2 ст. 248 КПК України серед іншого не містить зобов'язання щодо надання стороною, яка звертається із клопотанням, підтвердження повноважень на таке звернення у конкретному кримінальному провадженні.

Крім того, при розгляді слідчим суддею клопотання у порядку ст. 250 КПК України спеціальним елементом є умови початку проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді. До них слід віднести наступні: чіткий перелік негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися у такому порядку: встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою; наявність виняткових невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України; невідкладність звернення прокурора до слідчого судді після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії [27, с. 79].

Врахування слідчим суддею вищевказаних підстав і умов забезпечить ухвалення ним у цих випадках законного та обґрунтованого судового рішення.

2.2. Рішення суду під час провадження в суді першої інстанції

З прийняттям у 2012 році чинного КПК України процедура судового розгляду у порівнянні з КПК України 1960 року не зазнала істотних змін, однак зміст процесуальних дій і рішень, які ухвалюються судом першої інстанції, суттєво змінився, оскільки суд зайняв позицію незалежного арбітра у процесуальному змаганні сторін. Рішення суду повинні відображати реалізацію засади змагальності та рівності прав сторін, а вимоги, яким повинно відповідати судові рішення, тепер закріплені законодавчо (ст. 370 КПК України).

Розмаїття судових рішень, передбачених законом, які можуть бути ухвалені судом першої інстанції, вимагає їх детального дослідження, насамперед, засобами класифікації, тобто через об'єднання однорідних рішень у класифікаційні групи з метою подальшого формулювання необхідних рекомендацій щодо їх ухвалення, оформлення та виконання.

Класифікація – це широке, багатоступеневе ділення; операція, що полягає у розподілі усієї дослідженої множини на окремі групи за виявленими відмінностями; розподіл родового поняття на видові поняття, що його утворюють.

Як і будь-яка класифікація, класифікація рішень суду першої інстанції має практичне значення та наукову цінність. Вона дозволяє краще орієнтуватись у множинності судових рішень, дає можливість встановити такі властивості судових рішень, які є найбільш важливими для правильного застосування цього поняття, забезпечує ухвалення рішень, які відповідають встановленим вимогам [137, с. 106-107].

На наш погляд, систему рішень суду першої інстанції найбільш доцільно класифікувати за декількома характеризуючими підставами (ознаками), до числа яких слід віднести: суб'єктів, які їх ухвалюють; етапи та форми провадження у першій інстанції; форму та зміст; можливість оскарження.

Залежно від суб'єктів, які ухвалюють судові рішення – складу суду, усі рішення суду першої інстанції поділяються на: 1) ті, що ухвалюються суддею одноособово; 2) ті, що ухвалюються судом колегіально. Такий розподіл залежить від визначених законом обставин (ст. 31 КПК України) і зберігається протягом судового провадження у першій інстанції.

За етапами провадження рішення суду першої інстанції слід розділити на: 1) ті, що ухвалюються під час підготовчого провадження; 2) ті, що ухвалюються в межах судового розгляду; 3) ті, що ухвалюються на стадії виконання судових рішень.

Зважаючи на те, що у передбачених законом випадках судове провадження у першій інстанції здійснюється в особливих (диференційованих) формах, усі рішення суду першої інстанції можна розділити за формами провадження на такі

види: 1) судові рішення, що ухвалюються під час здійснення провадження в суді першої інстанції у загальному порядку; 2) судові рішення, що ухвалюються під час здійснення провадження в суді першої інстанції в особливому порядку.

У свою чергу, залежно від того, чи поширюється особлива (диференційована) форма провадження лише на судовий розгляд або на все кримінальне провадження, судові рішення, що ухвалюються під час здійснення провадження в суді першої інстанції в особливому порядку також поділяються на дві групи: 1) судові рішення, що ухвалюються під час здійснення провадження в особливому порядку виключно для судового провадження у першій інстанції; 2) судові рішення, що ухвалюються під час здійснення усього кримінального провадження в особливому порядку

До першої групи належать судові рішення, що ухвалюються під час провадження в суді присяжних (§ 2 глави 30 КПК України).

До другої групи належать судові рішення, що ухвалюються під час провадження щодо кримінальних проступків (§ 1 глави 30 КПК України); кримінального провадження на підставі угод (глава 35 КПК України); кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (глава 36 КПК України); кримінального провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37 КПК України); кримінального провадження щодо неповнолітніх (глава 38 КПК України); кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39 КПК України); кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40 КПК України).

Залежно від форми судових рішень їх можна розділити на: 1) ті, що ухвалюються в усній формі; 2) ті, що ухвалюються в письмовій формі. При цьому під формою судового рішення слід мати на увазі умови, порядок їх ухвалення, а також процедуру закріплення.

До першої групи належать ті судові рішення, що ухвалюються без виходу до нарадчої кімнати, в умовах судового засідання, усно, заносяться в журнал судового засідання і, як правило, оскарженню не підлягають (ч. 4 ст. 371 КПК України).

До другої групи належать ті судові рішення, що мають свою процедуру ухвалення – в нарадчій кімнаті, оформлюються у виді окремого письмового документа і можуть бути оскаржені (ч. 2, 3 ст. 371 КПК України).

Істотність такого поділу обумовлюється характером судових рішень, зокрема, тих, що ухвалюються в нарадчій кімнаті – вони стосуються істотних питань кримінального провадження, конституційних прав і свобод учасників судового розгляду.

При цьому, слід зазначити, що стосовно ухвалення судових рішень у нарадчій кімнаті у випадках, передбачених КПК України, закон має зобов'язуючий характер. Водночас, інші судові рішення (стосовно ухвалення яких у нарадчій кімнаті відсутня пряма вказівка законодавця) за розсудом суду також можуть ухвалюватися у нарадчій кімнаті. Така необхідність може мати місце у випадках, коли рішення вимагає додаткової мотивації, що не вкладається в межі журналу судового засідання. Це потребує створення особливих умов для прийняття рішення, певного проміжку часу для його підготовки та оформлення, зокрема у випадках, коли виконавцями судового рішення є інші особи, крім учасників судового розгляду.

За змістом судові рішення суду першої інстанції можна розділити на: 1) ті, що спрямовані на дослідження доказів; 2) ті, що спрямовані на організацію та забезпечення порядку судового засідання.

Судові рішення, що спрямовані на дослідження доказів включають в себе групу судових рішень, які регламентують порядок дослідження доказів під час судового розгляду та проведення експертизи.

Судові рішення, що спрямовані на організацію та забезпечення порядку судового засідання, включають в себе рішення, що організують перебіг судового засідання, забезпечують явку та належну поведінку його учасників, завершують судовий розгляд.

За можливістю оскарження рішення суду першої інстанції поділяються на: 1) ті, що підлягають оскарженню; 2) ті, що не підлягають оскарженню.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 392 КПК України судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку тільки у випадках, передбачених КПК України. Так, можуть бути оскаржені вироки, крім випадків, передбачених ст. 394 КПК України; ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру; інші ухвали у випадках, передбачених КПК України. Ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення вищевказаних судових рішень, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених КПК України. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення, передбачене ч. 1 ст. 392 КПК України.

У межах дослідження судових рішень під час провадження в суді першої інстанції неможливо оминати актуальні питання використання доказів судом на їх обґрунтування.

Докази та доказування пронизують усю кримінальну процесуальну діяльність, характеризуючи її основний зміст. Не випадково, проблеми кримінального процесуального доказування характеризуються особливою широтою та актуальністю.

Разом з цим, серед багатьох розробок теорії доказів деякі питання залишаються малодослідженими та потребують негайного вирішення, обумовленого потребами правозастосовної практики. Одним із таких питань є питання використання доказів у процесуальних рішеннях.

Вчинення кожного кримінального правопорушення залишає сліди у свідомості, пам'яті людей, а також на різноманітних матеріальних об'єктах. За допомогою цих слідів встановлюються факти та обставини, що виступають фактичними підставами процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Завданнями відповідних державних органів і посадових осіб у цьому напрямі є виявлення таких слідів, їх дослідження, приведення у належну процесуальну форму, оцінка та використання як доказів при формулюванні процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Тому процес доказування у кримінальному

провадженні традиційно розглядається як збирання, перевірка та оцінка доказів для того, щоб надалі оперувати доказами, використовуючи їх у процесуальних рішеннях. Виходячи з цього, можна стверджувати, що доказування у більш вузькому значенні і полягає у використанні доказів шляхом оперування ними для підтвердження чи спростування певної тези при прийнятті процесуальних рішень.

Чинний КПК України не виділяє в структурі процесу доказування такий елемент, як використання доказів (ч. 2 ст. 91 КПК України). Відповідно, КПК України не містить і окремої норми, яка б регулювала цю процедуру. Водночас, незважаючи на відсутність окремо виділеного елемента доказування, пов'язаного з використанням доказів, у КПК України термін «використання доказів» усе ж таки застосовується. Так, відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК України недопустимий доказ не може бути *використаний* при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення. Згідно ч. 1 ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути *використані* як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим дослідження питань, пов'язаних із використанням доказів у процесуальних рішеннях, зокрема рішеннях суду першої інстанції, набуває особливої актуальності, має наукове та практичне значення.

У теорії кримінального процесу поняття «використання доказів» вперше стало предметом дослідження таких учених початку ХХ ст., як Л. Є. Владимиров, М. В. Духовський, І. Я. Фойницький. Надалі у радянський та сучасний періоди ця категорія одержала подальший розвиток у роботах М. В. Багрія, В. В. Гевка, Г. Ф. Горського, П. С. Елькінд, З. З. Зінатулліна, О. В. Капліної, Є. Г. Коваленка, Л. Д. Кокорева, П. А. Лупинської, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. О. Попелюшка, О. О. Пунди, А. С. Сизоненка, С. М. Стахівського,

М. С. Строговича, О. С. Тунтули, Л. Д. Удалової, С. А. Шейфера, М. Є. Шумила та ін.

Разом з цим, незважаючи на доволі велику кількість робіт, присвячених доказам і доказуванню у кримінальному процесі, питання використання доказів у процесуальних рішеннях так і не одержали свого однозначного вирішення. До того ж, більшість із цих робіт виконані за часів дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, а тому відповідні питання потребують нового наукового дослідження в системному аспекті. Повною мірою це стосується і стадії підготовчого провадження, особливістю якої є те, що в ній не вирішується, а відповідно і не досліджується питання доведеності вини обвинуваченого, а основне призначення полягає в тому, щоб процесуально та організаційно забезпечити проведення судового розгляду відповідно до положень кримінального процесуального закону [64, с. 312].

Необхідність використання доказів у кримінальних процесуальних рішеннях обумовлена вимогами закону стосовно належного встановлення певних фактів і обставин. Факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження, виступають фактичними підставами процесуальних рішень, що приймаються у кримінальному провадженні. Під час здійснення кримінального провадження, зокрема в процесі кримінального процесуального доказування, встановлюється значна кількість фактів і обставин, класифікацію яких, на наш погляд, найбільш вдало свого часу здійснив О. М. Ларін. Так, на думку автора, усі факти та обставини, що встановлюються у кримінальному процесі (або, що те ж саме, що й обставини, що мають значення для справи) можна розділити на три групи. Перша з них – юридичні факти, передбачені законом як підстави вирішення справи, тобто як підстави ухвалення вироку, ухвали чи постанови про закриття справи або іншого рішення, яким завершується провадження у справі. У законі та юридичній літературі такі факти іменуються обставинами, які підлягають доказуванню, або головним фактом або предметом доказування. Другу групу утворюють юридичні факти, передбачені законом як підстави для прийняття окремих рішень, які передують прийняттю підсумкових рішень,

наприклад, про застосування запобіжного заходу, про призначення експертизи, тощо. Третю, найбільш багаточисельну та різномірну групу утворюють обставини, які самі по собі позбавлені юридичного значення, однак досліджуються у кримінальному процесі для встановлення юридичних фактів перших двох груп. Вони іменуються доказовими, або побічними, або допоміжними фактами, чи фактами, що стосуються доказування [74, с. 22].

Предмет доказування конкретизований обмеженим колом обставин, які мають кримінально-правовий характер і тому є підставами застосування норм матеріального права (ч. 1 ст. 91, ст. 485, 505 КПК України). Так, встановлення обставин події кримінального правопорушення (часу, місця, способу та інших обставин вчинення кримінального правопорушення), а також винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення стане підставою для застосування норм матеріального (кримінального) права у відповідних процесуальних рішеннях із зазначенням кваліфікації вчиненого діяння у відповідності зі статтями Кримінального кодексу України. Без достовірного встановлення всіх цих обставин неможливим є і виконання загальних завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України.

Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, встановлюються виключно за допомогою доказів, як це прямо впливає з ч. 1 ст. 84 КПК України. Проміжні обставини (доказові факти) самі по собі не мають юридичного значення, а лише використовуються як аргументи для обґрунтування наявності чи відсутності обставин предмета доказування. Як вказується у процесуальній літературі, доказові (допоміжні, проміжні) факти з'ясовуються у тих справах, в яких для встановлення обставин предмета доказування використовуються непрямі докази. На основі достатньої сукупності непрямих доказів з'ясовуються доказові (допоміжні, проміжні) факти, а потім уже на їх основі формулюються висновки про обставини предмета доказування. Змістом непрямих доказів є відомості про проміжні факти, що не входять до предмета

доказування, однак їх об'єктивний зв'язок з ним дає підстави для висновку про наявність чи відсутність обставин досліджуваного правопорушення [160, с. 13].

Законодавець, перераховуючи у ч. 1 ст. 91 КПК України у самому загальному виді коло обставин, які мають матеріально-правове значення і підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а у ч. 2 цієї ж статті вказуючи на мету доказування, як на встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, тим самим демонструє певний розподіл між власне предметом доказування і так званими «доказовими фактами». Незважаючи на відмінність у значенні, що мають і ті, й інші у процесі кримінального процесуального доказування, і обставини предмета доказування, і доказові (допоміжні) факти підлягають з'ясуванню та встановленню за допомогою доказів.

Пізнавальна, доказова діяльність у кримінальному провадженні також може бути спрямована на встановлення таких фактів і обставин, які є необхідними для вирішення правових питань процесуального характеру (наприклад, про відвід судді, про визнання доказу недопустимим, тощо). Як вважає П. А. Лупинська, особливістю фактів, які підлягають встановленню для прийняття рішень з процесуально-правових питань, є те, що, по-перше, ці факти, як правило, не стосуються минулого, а мають місце на момент прийняття рішення, а по-друге, те, що у своїй більшості вони представляють собою конкретні обставини провадження, яким закон надає юридичне значення, як підставам прийняття конкретних процесуальних рішень [79, с. 77].

Отже, можна стверджувати, що будь-які обставини і факти, що мають значення для кримінального провадження, і є підставами для прийняття рішень у ньому, встановлюються за допомогою доказів.

Разом з цим, використання різної сукупності доказів у процесуальних рішеннях призводить до різного рівня знань про досліджувані обставини та факти. Досягнення достовірних знань про обставини та факти, а відповідно і формулювання достовірних висновків про їх наявність чи відсутність, у науці доказового права іменується «станом доведеності». Доведеність виступає характеристикою достовірного знання та означає достатність доказів для

формулювання істинного висновку [128, с. 14]. «Стан доведеності» обставин і фактів наряду з достатністю доказів, як обґрунтовано зазначається у літературі, виступає свого роду «логічним законом достатньої підстави». Коли стверджується чи встановлюється будь-що, завжди слід довести, що досліджуване явище відповідає дійсності, а також навести достатні підстави підтвердження істинності існування цього явища. Жодне явище не може виявитись істинним або дійсним, жодне твердження справедливим без достатньої підстави того, чому все саме так, а не інакше [130, с. 35; 76, с. 481; 94, с. 518; 72, с. 209].

Відповідно в процесі встановлення обставин кримінального провадження за допомогою доказів для одержання достовірних даних необхідною є достатність доказів. При цьому, обґрунтування достовірного знання про обставини справи необхідною сукупністю достатніх доказів не забезпечується механічним додаванням належних за змістом, допустимих за формою та достовірних доказів. Досягнення достовірного знання залежить від чіткої побудови усіх зібраних доказів у систему, елементи якої взаємопов'язані між собою і не вступають у логічну суперечність між собою. Формування такої системи доказів відбувається при чіткому дотриманні вимог закону та правил оцінки доказів [58, с. 53-54]. Крім цього, достатність доказів означає наявність такої сукупності доказів, яка викликає у суб'єкта доказування внутрішню переконаність у достовірному з'ясуванні наявності або відсутності обставин предмету доказування, необхідних для прийняття правильного рішення у справі [34, с. 8, 10].

Поряд з цим, слід враховувати, що кримінальним процесуальним законом передбачено завершення доказування однозначними висновками і при досягненні імовірного знання. Це допускається при прийнятті процесуального рішення про закриття кримінального провадження з підстави, зазначеної у п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України (не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати), а також при ухваленні виправдувального вироку за п. 2 ч. 1 ст. 373 КПК України (не доведено, що кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим). У цих випадках досягнення достовірного знання про «дійсну» невинуватість особи може і не бути, оскільки

тут можливі ситуації, коли зібраних доказів недостатньо для доведення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, так і коли зібрані докази однозначно вказують на невинуватість особи. Водночас, усі висновки за результатами доказування в таких ситуаціях, навіть будучи наділеними імовірним значенням, повинні однозначно вказувати на повну реабілітацію особи. В інших випадках процес пізнання обставин справи при досягненні імовірного рівня знань не повинен завершуватись кінцевими висновками позитивного чи негативного характеру [58, с. 54].

Стадія підготовчого провадження бере свій початок з моменту отримання судом обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, який не пізніше п'яти днів з дня надходження цих документів призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження (ч. 1 ст. 314 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 314 КПК України у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 КПК України;

2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених п. 4–8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України;

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Очевидно, що специфіка використання доказів у процесуальних рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження залежить від правової природи обставин, які підлягають встановленню [93, с. 120].

Аналіз передбачених законом рішень, які можуть бути ухвалені судом у цій стадії кримінального провадження, засвідчує, що суд може використовувати докази для з'ясування як фактичних обставин, які входять до предмета доказування, так і тих, що мають виключно процесуальне значення.

Так, при ухваленні рішення про направлення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження (п. 4 ч. 3 ст. 314 КПК України), суд встановлює обставини неправильного визначення підсудності кримінального провадження або обставини, які перешкоджають судові здійснити правосуддя, і у своєму рішенні відповідно використовує докази на підтвердження обставин, які мають виключно процесуальне значення. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 34 КПК України кримінальне провадження передається на розгляд іншого суду, якщо: 1) до початку судового розгляду виявилось, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил територіальної підсудності; 2) після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для судового розгляду; 3) обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження; 4) ліквідовано суд, який здійснював судові провадження. Крім того, до початку судового розгляду у виняткових випадках кримінальне провадження з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження може бути передано на розгляд іншого суду за місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків, а також у разі неможливості здійснювати відповідним судом правосуддя (зокрема, надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, епідемії, епізоотії, режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції).

Визнавши необхідним повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України), суд повинен зазначити в своїй ухвалі обставини, що стали підставою для такого рішення. Відповідно використані в ухвалі суду докази повинні вказувати на конкретні порушення вимог КПК України при складанні обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, які виключають можливість проведення судового розгляду та ухвалення законного, обґрунтованого, вмотивованого та справедливого судового рішення за його результатами.

Так, ухвалою від 1 червня 2013 р. Подільський районний суд м. Києва повернув прокурору з підготовчого судового засідання обвинувальний акт у кримінальному провадженні по обвинуваченню Д., у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 366, ч. 2 ст. 191, ч. 3 ст. 15, ч. 5 ст. 191 КК України, вказавши, що обвинувальний акт складено з порушеннями вимог ст. 291 КПК України. Зокрема, в обвинувальному акті прокурором порушено вимоги п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України, оскільки в описовій його частині не наведено формулювання обвинувачення, яке інкримінується Д., не чітко визначений розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та його обґрунтування [154].

Слід вказати на те, що суд не повинен використовувати докази в своєму рішенні про повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору з метою вирішення питання про доведеність обвинувачення, достовірність того чи іншого доказу, перевагу одного доказу над іншими, тощо. У цих випадках суд виходить з того, що в підсумкових процесуальних рішеннях органу досудового розслідування, прокурора наявні такі порушення вимог КПК України, які суд не може виправляти самостійно і які фактично перешкоджають суду реалізувати покладену на нього Конституцією України функцію здійснення правосуддя. Такі порушення є процесуальними, оскільки не стосуються ні фактичних обставин кримінального провадження, ні кваліфікації діяння, ні доведеності винуватості обвинуваченого, а їх усунення не передбачає проведення зміни обвинувачення. Як

вказує Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму Листі від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12, проведення будь-яких слідчих або інших процесуальних дій, окрім тих, що зазначені в ухвалі про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, в кримінальному провадженні не допускається. Докази, отримані при проведенні процесуальних дій, не визначених в ухвалі про повернення зазначених матеріалів кримінального провадження, згідно з ч. 8 ст. 223 КПК України є недопустимими (п. 2) [110].

У межах обсягу кандидатського дисертаційного дослідження неможливо розглянути усі питання, пов'язані із використанням доказів для обґрунтування процесуальних рішень суду під час здійснення підготовчого провадження, а тому зупинимось ще на одному рішенні – закритті провадження (п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України). Ухвала суду про закриття кримінального провадження виступає особливим судовим рішенням у підготовчому провадженні, оскільки це єдиний процесуальний акт у цій стадії, в якому докази використовуються як засоби встановлення обставин предмета доказування.

У стадії підготовчого провадження суд не може досліджувати та використовувати докази з метою встановлення їх достатності для засудження обвинуваченого під час майбутнього судового розгляду. Однак він не обмежується у дослідженні питань звільнення особи від кримінальної відповідальності. Так, у підготовчому судовому засіданні суд має право закрити провадження у випадку встановлення таких підстав: а) набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою; б) смерть обвинуваченого (за винятком випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого); в) існування вироку за тим же обвинуваченням, який набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження за тим же обвинуваченням; г) відмова потерпілого чи його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; д) неотримання згоди держави, яка видала особу; е) звільнення особи від кримінальної відповідальності;

є) відмова прокурора від підтримання обвинувачення та відмова потерпілого чи його представника або законного представника підтримувати обвинувачення самостійно. Наявність інших підстав (відсутність події або складу кримінального правопорушення тощо) має бути доведена під час судового розгляду, за результатами якого може бути постановлено виправдувальний вирок.

Докази, використані судом як достатні для прийняття рішення про закриття кримінального провадження, вказують на такі обставини предмета доказування, як обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України), обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 91 КПК України). Закриваючи кримінальне провадження та встановивши наявність зазначених у п. 4–8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України обставин, суд у будь-якому випадку досягає певних підсумків доказової діяльності [134, с. 280-281].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що перспективним напрямом розвитку науки кримінального процесу та кримінального процесуального законодавства є подальше розроблення положень щодо використання доказів, як елемента процесу доказування. Використання доказів під час прийняття процесуальних рішень у кожній зі стадій кримінального провадження має особливості обумовлені безпосередніми завданнями стадії та повноваженнями відповідного суб'єкта. Специфіка використання доказів у процесуальних рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження залежить від правової природи обставин, які підлягають встановленню. Останні можуть бути як фактичними обставинами, що входять до предмета доказування, так і такими, що мають виключно процесуальне значення.

Слід зазначити, що виконання як загальних завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, так і безпосередніх завдань кожної з його стадій, у тому числі стадії судового розгляду, напряду залежить від обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень, які приймаються та реалізуються на кожному етапі кримінального провадження. Як відомо, усі кримінальні процесуальні рішення мають бути обґрунтованими. Це універсальна

вимога, що стосується усіх рішень, які приймаються уповноваженими суб'єктами як у досудовому, так і у судовому кримінальному провадженні.

Обґрунтованість судових рішень у кримінальному провадженні – одна із найбільш важливих проблем сучасного кримінального процесуального права та практики його застосування. Як засвідчують дані судової статистики у вітчизняній судовій практиці фактів ухвалення незаконних, необґрунтованих, невмотивованих і несправедливих судових рішень. Так, за даними судової статистики у 2014 році апеляційними судами судові рішення скасовано щодо 34,3 % осіб (у 2013 році – стосовно 35,9 % осіб), а стосовно 10,5 % осіб змінено [3]. Протягом 2014 року Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасовано і змінено вироки стосовно 1,6 тис. осіб, або 36,4 % від загальної кількості переглянутих вироків, із яких скасовано стосовно 1,2 тис. осіб, або 27,9 %. У 2014 році в касаційному порядку скасовано вироків місцевих загальних судів стосовно понад 1 тис. осіб (1,2 тис. осіб), що на 12,6 % менше порівняно із аналогічним періодом минулого року, або 28,6 % загальної кількості переглянутих вироків судів першої інстанції (із них із направленням на нове розслідування – стосовно 26 осіб, із направленням справи на новий розгляд у суді першої інстанції – стосовно 342 осіб, на новий розгляд у суді апеляційної інстанції – щодо 648 осіб) [4]. Упродовж I півріччя 2015 року в апеляційному порядку судові рішення скасовано щодо 34,4 % осіб (у I півріччі 2014 року – стосовно 35,4 % осіб), а стосовно 9,8 % осіб змінено; питома вага кількості осіб, стосовно яких вироки місцевих загальних судів скасовано, становить 32,8 % осіб, стосовно яких вироки переглянуто в апеляційному порядку [5].

Наведені дані засвідчують наявність низки проблем, що існують при ухваленні, судових рішень, зокрема тих, якими завершується судовий розгляд. Водночас, за справедливим твердженням І. І. Котубея, правосуддя – одна з найважливіших функцій правової держави. Від його ефективності залежить реалізація права, а відповідно, здійснення державної політики, вираженої в законі [60, с. 112]. До того ж, обґрунтованість підсумкових рішень суду, зокрема першої

інстанції, у свою чергу, залежить від низки обставин, які мають бути враховані як під час ухвалення цих рішень, так і під час їх перевірки судом вищої інстанції. Так, обґрунтованість підсумкового судового рішення залежатиме від форми судового розгляду (судовий розгляд у загальному порядку, судовий розгляд в особливому порядку), виду кримінального провадження (наприклад, кримінальне провадження на підставі угод, кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру), виду самого судового рішення (обвинувальний вирок, виправдувальний вирок, ухвала про закриття кримінального провадження та ін.).

У зв'язку з цим дослідження питань обґрунтування окремих підсумкових рішень суду першої інстанції, набуває особливої актуальності, має наукове та практичне значення.

Дослідженню теорії та практики ухвалення судових рішень, забезпечення їх правових властивостей, у тому числі обґрунтованості, на різних етапах розвитку кримінальної процесуальної науки тією чи іншою мірою були присвячені праці В. Б. Алексєєва, М. І. Бажанова, Н. Р. Бобечка, В. П. Бойка, Н. В. Глинської, М. М. Гродзинського, Ю. М. Грошевого, М. М. Гультай, Д. О. Захарова, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, О. С. Кашки, З. Ф. Ковріги, І. І. Когутича, І. І. Котубея, О. Ю. Костюченко, Е. Ф. Куцовой, П. А. Лупинської, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, П. Ф. Пашкевича, І. Д. Перлова, М. С. Строговича, О. М. Толочко, П. С. Елькінд, О. Г. Яновської та ін. Разом з тим, переважна їх більшість присвячувалась вироку, як акту правосуддя, основному судовому рішення, ухваленому за результатами судового розгляду.

У 1967 році вперше в науці кримінального процесу М. І. Бажановим була висловлена та аргументована ідея про те, що вимозі обґрунтованості повинно відповідати будь-яке кримінальне процесуальне рішення, а не тільки найбільш важливі з них. Надалі ця ідея була підтримана та одержала свій розвиток у роботах Н. В. Глинської, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, Ю. В. Манаєва, О. Р. Михайленка, В. І. Чорнобука, С. Ф. Шуміліна та ін. Вказується на те, що обґрунтованість процесуального акту – це результат певного спеціального

процесу, що іменується обґрунтуванням кримінальних процесуальних рішень. Тому для того, аби конкретне рішення було обґрунтованим, необхідним є доброякісне здійснення самого цього процесу [47, с. 8-9].

Відповідно до ст. 369 КПК України судові рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку, а судові рішення, у якому суд вирішує інші питання, викладається у формі ухвали. У свою чергу, ст. 373 КПК України визначає два основні види вироку: обвинувальний та виправдувальний.

Аналіз відповідних норм КПК України засвідчує, що, окрім вироку, суд першої інстанції може ухвалити й такі підсумкові рішення, як: закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи (ч. 2 ст. 284 КПК України); застосування примусових заходів виховного характеру або відмову в цьому (ч. 3 ст. 497, ст. 501 КПК України); застосування примусових заходів медичного характеру або відмову в цьому (ст. 513 КПК України).

Як вже було зазначено, обґрунтованість окремих рішень залежить, у тому числі, від конкретного виду судового рішення, має свій зміст і обсяг, а тому питання обґрунтованості доцільно розглянути стосовно кожного із вказаних видів підсумкових судових рішень.

Вирок. Відповідно до ч. 1 ст. 369 КПК України у формі вироку викладається судові рішення, в якому суд вирішує обвинувачення по суті. Виходячи з цього, слід погодитись із тим, що обґрунтованість вироку, насамперед, стосується вирішення питання про винуватість обвинуваченого. Питання ж кваліфікації та покарання більшою мірою належать до сфери законності та справедливості вироку, а не його обґрунтованості.

Перш за все, вирок буде обґрунтованим, якщо він ґрунтуватиметься на встановлених фактичних обставинах, а не на припущеннях суду. При цьому, слід зважати на те, що найбільш небезпечними є припущення суду при оцінці непрямих доказів, яким властиві багато чисельні зв'язки та залежності. Припущеннями подекуди намагаються заповнити прогалини пізнання, невстановлені факти, що призводить до ухвалення судом неправильного рішення.

Фактичні обставини кримінального провадження мають бути встановлені судом і обґрунтований вирок повинен їм відповідати.

Фактичні обставини кримінального провадження в обґрунтованому вирокі повинні бути встановлені доказами [50, с. 75-80]. У свою чергу, для того, аби докази могли стати належним обґрунтуванням встановлених фактичних обставин і ухвалених судом рішень, вони повинні бути належними, достовірними та допустимими, а у своїй сукупності достатніми для цього.

Умовою ухвалення судом обґрунтованого вироку також є розгляд, оцінка доказів в їх повноті та всебічності. Як вказує Е. Ф. Куцова, якщо обставини справи визнаються у вирокі встановленими без дотримання цієї вимоги, це створює реальну небезпеку того, що суд у вирокі визнає наявність таких обставин, яких у дійсності не було, або спростує ті, що мали місце і мають значення для справи, що створює загрозу засудження особи, яка злочину не вчиняла [70, с. 519].

Суд повинен ретельно досліджувати, аналізувати та оцінювати докази, оскільки кожен із них, як і їх сукупність, може вплинути на висновки суду про фактичні обставини справи, про винність чи невинуватість обвинуваченого, правову кваліфікацію вчиненого і т.п.

Висновки суду, викладені у вирокі, мають бути послідовними, логічними та несуперечливими. Вирок буде обґрунтованим, якщо рішення суду викладені в ньому послідовно у визначеній законом формі з наведенням логічних і вичерпних мотивів. Несуперечливість вироку означає встановлення, зокрема причинно-наслідкового зв'язку між діями обвинуваченого та наслідками, що настали. Крім того, вирок буде обґрунтованим, якщо встановлені усі істотні обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Закон розділяє два основні види вироків: обвинувальний та виправдувальний.

Відповідно до ч. 3 ст. 373 КПК України обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення.

При цьому, винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення може вважатись доведеною, якщо суд: керуючись презумпцією невинуватості, ґрунтуючись на результатах дослідження фактичних обставин кримінального провадження в судовому розгляді в межах належної правової процедури, на основі досліджених і оцінених відповідно до закону доказів, здійснивши тлумачення усіх сумнівів на користь обвинуваченого, дає ствердні відповіді на питання: 1) чи доведена подія кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа; 2) чи підпадає вона під ознаки відповідної норми Закону України про кримінальну відповідальність; 3) чи доведено вчинення цього діяння саме обвинуваченим.

Відповідно до ч. 1 ст. 373 КПК України виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо не доведено, що: 1) вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа; 2) кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим; 3) в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення. Виправдувальний вирок також ухвалюється при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, передбачених п. 1 та 2 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Насамперед, виправдувальний вирок буде обґрунтованим за умови перевірки судом у повному обсязі доводів і доказів сторони обвинувачення. При цьому, на відміну від обвинувального вироку, при ухваленні виправдувального вироку у суду можуть бути сумніви у винуватості обвинуваченого. Водночас, така ситуація повною мірою відповідає презумпції невинуватості.

Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи. Кримінальне провадження може бути закрите як у підготовчому провадженні (п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України), так і безпосередньо під час судового розгляду. У переважній більшості підстави для прийняття цього рішення судом першої інстанції на цих двох етапах кримінального провадження співпадають.

Як відомо, відповідно до ч. 3 ст. 370 КПК України обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які

підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України.

Відповідно, для того, аби рішення про закриття кримінального провадження було обґрунтованим, суд повинен всебічно, повно та об'єктивно дослідити обставини справи, докази, зібрані у справі, та оцінити їх згідно із вимогами ст. 94 КПК України. При цьому зазначимо, що у підготовчому провадженні суд певною мірою обмежений у дослідженні всіх обставин і доказів, що обумовлюється особливим призначенням цієї стадії та її спрямуванням на вирішення особливих завдань (зокрема тих, які не пов'язані із встановленням наявності чи відсутності вини особи у вчиненні кримінального правопорушення, що є завданням стадії судового розгляду).

Обґрунтованість закриття кримінального провадження прямо залежить від правильного вибору підстави прийняття цього рішення (що, у свою чергу, можуть бути реабілітуючими та нереабілітуючими, матеріально-правовими та процесуальними і т.д.). Так, закриття кримінального провадження у зв'язку зі смертю обвинуваченого, звільненням особи від кримінальної відповідальності є рішеннями, що констатують не факт визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення, а факт настання певних, вказаних у законі обставин, які є підставою для відмови від кримінального переслідування та обвинувачення особи.

Відповідно обґрунтованість рішення про закриття кримінального провадження за нереабілітуючими підставами означає наявність сукупності доказів, достатніх, з однієї сторони, для висновку про вчинення кримінального правопорушення саме цією особою, а з іншої – для висновку про наявність обставин, з якими закон пов'язує можливість/необхідність припинення цього кримінального провадження.

Обґрунтованість рішення про закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами також обумовлюється сукупністю відповідних доказів, які підтверджують невинуватість особи. У цьому обґрунтованість закриття кримінального провадження за реабілітуючими обставинами співпадає з

обґрунтованістю виправдувального вироку, однак вони не є ідентичними. Обґрунтованість виправдувального вироку фактично передбачає як встановлену невинуватість обвинуваченого, так і невстановлену винуватість. Обґрунтованість же закриття кримінального провадження за реабілітуючи ми підставами передбачає тільки встановлену невинуватість особи.

Так, відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення має бути роз'яснена ним у контексті своєї фактичної основи (відсутність події кримінального правопорушення, відсутність в діянні обвинуваченого складу кримінального правопорушення, відсутність достатніх доказів для доведення винуватості обвинуваченого). Адже в інших ситуаціях такі обставини виступають підставами для ухвалення судом виправдувального вироку (ч. 1 ст. 373 КПК України). Отже, сама по собі відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення, як і прийняття судом відповідного рішення можуть мати місце лише після завершення дослідження усіх обставин, що мають значення для кримінального провадження, з'ясування думки сторін з цього приводу.

Застосування примусових заходів медичного характеру або відмову в цьому. Відповідно до ч. 1 ст. 503 КПК України примусові заходи медичного характеру, як заходи кримінально-правового впливу, застосовуються за наявності достатніх підстав до: 1) осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; 2) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку.

У свою чергу, обґрунтованість рішення суду про застосування примусових заходів медичного характеру передбачає доведеність достатніми доказами ряду обставин, що входять до предмета доказування у цій категорії кримінальних проваджень (ст. 505 КПК України). Зокрема, має бути встановлений (доведений) факт вчинення кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння; факт вчинення цього діяння саме особою, відносно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру; факт вчинення діяння у стані неосудності або захворювання особи на психічну хворобу

після вчинення діяння до постановлення вироку, яка виключає застосування покарання. Крім того, обґрунтованість цього рішення передбачає також встановлення того, що психічний стан особи є небезпечним, як для неї самої, так і для інших осіб, а також робить можливим спричинення іншої істотної шкоди такою особою (п. 5 ч. 1 ст. 505 КПК України). І хоча висновок суду щодо існування цієї обставини має імовірний характер, але ґрунтуватись він повинен на встановлених і підтверджених доказами обставинах (зокрема, характер і перебіг захворювання, вчинення або спроби вчинення особою певних дій, тощо).

Тільки сукупність вищевказаних обставин, їх доведеність достатньою сукупністю доказів, оцінених судом відповідно до ст. 94 КПК України, робить рішення про застосування примусових заходів медичного характеру обґрунтованим.

Обґрунтованість рішення про відмову у застосуванні примусових заходів медичного характеру передбачає наявність достатніх підстав вважати, що особа (вчинення якою конкретного діяння доведене) за характером захворювання не представляє суспільної небезпеки.

Застосування примусових заходів виховного характеру або відмову в цьому. Відповідно до ст. 497 КПК України можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання може стати підставою для прийняття судом рішення про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

У разі ж здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, суд

зобов'язаний вирішити питання про застосування примусових заходів виховного характеру до такої особи (ст. 498, 501 КПК України).

При цьому, в основі рішення суду про застосування примусових заходів виховного характеру повинні лежати nereабілітуючі підстави закриття кримінального провадження. Відповідно, обґрунтованість рішення про застосування примусових заходів виховного характеру передбачає доведеність того, що кримінальне правопорушення/суспільно небезпечне діяння вчинено, і що вчинено воно саме тією особою, відносно якої вирішується питання про застосування примусових заходів виховного характеру. Це рішення не передбачає встановлення винуватості особи, оскільки визнання винним у вчиненні кримінального правопорушення можливе тільки за вироком суду (ч. 1 ст. 17 КПК України). Крім того, у випадку вирішення цього питання стосовно неповнолітнього обвинуваченого, суд повинен встановити достатні підстави для висновку про те, що виправлення неповнолітнього можливе без застосування кримінального покарання [138].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що перспективним напрямом розвитку науки кримінального процесу та кримінального процесуального законодавства є подальше розроблення положень щодо забезпечення обґрунтованості підсумкових рішень суду першої інстанції. Обґрунтованість цих рішень є необхідним елементом засади законності кримінального провадження загалом, і права на справедливий судовий розгляд зокрема.

Важливим питанням забезпечення законності ухвалених судом рішень є форма їх фіксування. Відповідно до ст. 108 КПК України під час судового засідання ведеться журнал судового засідання. Журнал судового засідання ведеться секретарем під час кримінального провадження в суді першої інстанції, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, у Верховному Суді України.

Цей журнал також ведеться під час судового засідання при розгляді слідчим суддею клопотань слідчого, прокурора про застосування заходів забезпечення

кримінального провадження, а також скарг заінтересованих осіб на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора в порядку, встановленому КПК України.

Журнал судового засідання ведеться та підписується секретарем судового засідання та виступає однією з форм фіксування кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 103 КПК України).

Відсутність у матеріалах кримінального провадження журналу судового засідання, так само як і непідписання його секретарем судового засідання, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, а судові рішення, ухвалені за результатами такого судового засідання, підлягає скасуванню (п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК України).

Частина 1 ст. 108 КПК України містить відкритий перелік відомостей, що мають бути зазначені в журналі судового засідання, зокрема: найменування та склад суду (слідчий суддя); реквізити кримінального провадження та відомості щодо його учасників; дата і час початку та закінчення судового засідання; час, номер та найменування процесуальної дії, що проводиться під час судового засідання, а також передані суду під час процесуальної дії речі, документи, протоколи слідчих (розшукових) дій і додатки до них; ухвали, постановлені судом (слідчим суддею) без виходу до нарадчої кімнати; інші відомості у випадках, передбачених КПК України.

Фактично у журналі судового засідання має бути повно й об'єктивно відображений весь перебіг судового провадження, у тому числі ухвалені судом рішення. Незалежно від форми ухвалених судом рішень, усі вони повинні знайти своє відображення у журналі судового засідання. Це обумовлюється безпосередністю та усністю судового розгляду, обов'язковістю фіксування кримінального провадження.

Судові рішення, крім тих, письмова форма яких є обов'язковою, зазначаються виключно в журналі судового засідання (п. 5 ч. 1 ст. 108, ч. 4 ст. 371 КПК України). Більшість із них стосуються питань організації судового процесу, визначення порядку дослідження доказів, наприклад: про проведення судового розгляду за відсутності потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача,

їх представників (статті 325, 326 КПК України), про обсяг і порядок дослідження доказів (ст. 349 КПК України), про розгляд клопотань учасників судового провадження (ст. 350 КПК України), про виключення документа, що викликає сумнів у його достовірності, з числа доказів (ст. 358 КПК України), про зміну порядку розгляду при встановленні в судовому засіданні неосудності обвинуваченого (ст. 362 КПК України), про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами (ст. 363 КПК України), тощо.

Самостійному оскарженню такі рішення не підлягають, оскільки вони не стосуються суті кримінального провадження, не порушують права осіб – учасників судового розгляду, не перешкоджають подальшому провадженню в розумні строки. Їх відповідність встановленій законом формі визначається: 1) дотриманням порядку їх ухвалення, 2) відображенням цього порядку в журналі судового засідання, 3) відповідності журналу судового засідання вимогам закону.

Структура та зміст судових рішень, які фіксуються у журналі судового засідання, КПК України не передбачає. Водночас, як і будь-яке судове рішення, ухвали суду, що фіксуються у журналі судового засідання, вочевидь, повинні відповідати вимогам, встановленим ст. 370 КПК України, тобто бути законними, обґрунтованими та вмотивованими.

Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 КПК України. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Наведення нами законодавчих положень щодо законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень продиктоване необхідністю здійснення системного аналізу цих положень і положень ст. 372 КПК України щодо змісту ухвал суду. Результатом такого аналізу є парадоксальний висновок про те, що в ухвалах, які суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, без їх викладення

окремим документом і які заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання, достатніми для формулювання є висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку (ч. 2 ст. 372 КПК України).

Можливо положення, закріплене у ч. 2 ст. 372 КПК України, стосується проголошення судового рішення, однак його розміщення у статті «Зміст ухвали», а не в статті «Проголошення судового рішення», робить його не таким однозначним.

Дослідження судової практики засвідчує, що навіть вимога вмотивованості не завжди реалізується суддями при ухваленні судових рішень без виходу до нарадчої кімнати. Досить часто такі судові рішення у журналі судового засідання фіксуються доволіно. Так, наприклад, у журналі судового засідання зазначено про надходження клопотання щодо визнання недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються. Це клопотання судом було задоволене, при цьому окрема ухвала судом не постановлялась і весь процес прийняття судового рішення фактично був зведений до механічного задоволення клопотання.

Зазначений недолік, що полягає в спрощенні механізму прийняття судового рішення, зокрема в простому, невмотивованому задоволенні (відмови в задоволенні) клопотань учасників судового провадження, є поширеним явищем (такий механізм ухвалення судового рішення був виявлений нами у 96% проаналізованих журналах судового засідання).

Враховуючи те, що журнал судового засідання виступає єдиною процесуальною формою закріплення судових рішень, що ухвалюються в усній формі, послідовне та повне відображення в цьому документі всіх рішень, ухвалених судом, слід визнати обов'язковим. При цьому, не можна обмежуватись лише найменуванням ухваленого рішення або формулюванням рішення про відмову в задоволенні (задоволення) клопотання учасників судового провадження.

Усі судові рішення, що ухвалюються в письмовій формі та викладаються окремим документом, також відображаються в журналі судового засідання. Це не

є дублюванням, оскільки в журналі судового засідання фіксуються лише найменування рішення та його стислий зміст.

Загалом слід зазначити про те, що журнал судового засідання є складною системою фіксування різних доказів, їх сукупності, що об'єднані єдиною процесуальною формою. Відповідно, порушення цієї форми призводить до недопустимості як самого документа – журналу судового засідання, так і відображених у ньому рішень суду, що ухвалені відповідно до закону [135, с. 42-43].

Порядок ухвалення судових рішень, закріплений у ст. 371 КПК України, дозволяє дійти висновку про їх усну та письмову форму. Усна форма передбачає постановлення ухвали без виходу до нарадчої кімнати та її занесення секретарем судового засідання до журналу судового засідання (ч. 4 ст. 371 КПК України), письмова форма – постановлення ухвали із обов'язковим видаленням суду до нарадчої кімнати та її оформлення у вигляді окремого кримінального процесуального документу (ч. 3 ст. 371 КПК України).

Постановлення ухвал у письмовій формі з видаленням складу суду до нарадчої кімнати відбувається у випадках, передбачених КПК України, зокрема: при вирішенні питання про відвід (ч. 3 ст. 81); дорученні проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам (ст. 332); скасуванні, зміні чи продовженні дії запобіжного заходу (ст. 331) та ін.

Відображення прийнятого рішення у відповідному документі представляє собою певною мірою самостійну, заключну дію акту застосування права, тому закон пред'являє окремі самостійні вимоги до структури та змісту ухвал.

Структура (від лат. – *structura* – побудова, порядок, розташування) – це організація, сукупність сталих зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі. Структура ухвали як кримінального процесуального документа – це частини документа, послідовність їх розташування.

Як вказує П. А. Лупинська, порядок викладення має характеризуватись послідовністю та несуперечливістю окремих його частин і надавати можливість суб'єктам, які є адресатами рішення, ідентифікувати його як судове рішення,

зрозуміти його та виконати. Правильне оформлення прийнятого рішення не може розглядатись суто як технічний момент, як просто дотримання передбачених законом формальностей. Стосовно рішення мова повинна йти не тільки про пошук найбільш досконалої та найбільш доцільної форми, а й про прагнення максимально точно та правильно відобразити зміст самого рішення [80, с. 240].

Структура ухвали суду першої інстанції повинна відповідати як загальним вимогам кримінального процесуального закону, які регламентують загальну структуру ухвал суду, так і тим вимогам, які регламентують порядок проведення конкретних судових дій та прийняття конкретних судових рішень. Таким чином, зміст і структура судового рішення (ухвали суду) між собою тісно пов'язані. Відповідно до цього, чим більш логічною та чіткою буде структура судового рішення, тим більш послідовним і зрозумілим буде його зміст.

Стаття 372 КПК України визначає структуру ухвал суду, що викладаються окремим документом. Так, ухвала складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

- дати і місця її постановлення;
- назви та складу суду, секретаря судового засідання;
- найменування (номера) кримінального провадження;
- прізвища, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, року, місяця і дня його народження, місця народження і місця проживання;
- закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа;
- сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження;

2) мотивувальної частини із зазначенням:

- суті питання, що вирішується ухвалою, і за чією ініціативою воно розглядається;
- встановлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів;

- мотивів, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався;

3) резолютивної частини із зазначенням:

- висновків суду;

- строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Аналіз зазначених положень дозволяє висловити деякі міркування з приводу структури ухвал суду.

Так, у вступній частині, крім реквізитів, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 372 КПК України, на наш погляд, слід наводити і найменування рішення, що оформлюється цією ухвалою. По-перше, назва документа, у тому числі кримінального процесуального, є невід'ємним його реквізитом; по-друге, зазначення повного найменування рішення (а не тільки його родової належності – ухвала) сприятиме не тільки підвищенню культури учасників судового процесу, а й слугуватиме суто практичній меті – більш швидкому пошуку документа у матеріалах справи у разі необхідності (зокрема, при ознайомленні з матеріалами справи учасників процесу, перевірці судом вищої інстанції, тощо).

У мотивувальній частині ухвали суду, окрім наведених у п. 2 ч. 1 ст. 372 КПК України реквізитів, мають викладатись також доводи учасників процесу, висловлені ними на підтвердження зробленої ними заяви чи клопотання (до речі, як засвідчує аналіз правозастосовної практики, більшість суддів тією чи іншою мірою фіксують ці доводи у своїх ухвалях). Крім того, зважаючи на те, що у цій частині ухвали викладаються не лише мотиви суду стосовно неврахування окремих доказів та мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, а й зазначаються короткий зміст суті питання, що розглядається, позицій учасників процесу з цього питання, встановлені судом обставини із посиланням на докази, вважаємо, що більш відповідним до її змісту буде найменування цієї частини ухвали як «описово-мотивувальної».

Як відомо, описово-мотивувальна частина рішення є його центральною частиною. Саме її зміст засвідчує обґрунтованість і вмотивованість судового рішення, а тому тут недопустимими є «процесуальне спрощення», формальний

підхід. При цьому, у разі необхідності описово-мотивувальна частина деяких ухвал суду повинна містити ретельний аналіз доказів, на підставі яких суд ухвалив рішення.

Резолютивна частина ухвали, як відомо, повинна впливати з її описово-мотивувальної частини та містити чітке, однозначне формулювання прийнятого рішення. Окрім реквізитів, визначених у п. 3 ч. 1 ст. 372 КПК України, у передбачених законом випадках ця частина ухвали повинна містити відомості про дату оголошення повного тексту ухвали. Так, відповідно до ч. 2 ст. 376 КПК України, якщо складання судового рішення у формі ухвали вимагає значного часу, суд має право обмежитися складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали повинен бути складений не пізніше п'яти діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження. Про час оголошення повного тексту ухвали має бути зазначено у раніше складеній її резолютивній частині.

В окремих нечисленних випадках КПК України більш детально регулює зміст структурних частин ухвали суду. До таких випадків можна віднести прийняття судом рішення про: призначення судового розгляду (статті 315, 316 КПК України), обрання, скасування або зміну запобіжного заходу (ст. 331 КПК України), доручення проведення експертизи (ст. 332 КПК України) та деякі інші. У цих випадках закон зобов'язує суд до зазначення в ухвалях додаткових спеціальних реквізитів, відсутність яких є підставою для визнання судового рішення незаконним та/або необґрунтованим [141].

2.3. Рішення суду під час провадження в суді апеляційної інстанції

Можливість звернення до суду вищої інстанції з проханням щодо перегляду судового рішення є історично усталеним та затребуваним сьогодні правовим явищем у кримінальному процесі. Доступність процедур перегляду ухвалених судових рішень, свобода їх оскарження є однією із найбільш вагомих

процесуальних гарантій недопущення та виправлення судових помилок, виступають однією із загальних засад кримінального провадження.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 24 КПК України кожному гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Чинний КПК України регламентує низку судових контрольних проваджень, в межах яких суд вищого рівня ухвалює різні процесуальні рішення. Розділ V КПК України встановлює такі види судових проваджень з перегляду судових рішень, як провадження в суді апеляційної інстанції (глава 31), провадження в суді касаційної інстанції (глава 32), провадження у Верховному Суді України (глава 33), провадження за нововиявленими обставинами (глава 34). У цих провадженнях ухвалене судом першої інстанції судові рішення переглядається, виявляються та виправляються судові помилки, відновлюється порушений правовий стан.

Передбачена кримінальним процесуальним законом можливість перевірки законності та обґрунтованості судових рішень вищими судами є важливою умовою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

Стаття 129 Конституції України встановлює, що забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень є однією із засад судочинства. Ця норма є загальною по відношенню до кримінального процесуального законодавства, в якому встановлений порядок, підстави та межі її реалізації. Встановлення цієї важливої засади судочинства має на меті забезпечення виправлення судом вищого рівня помилок і порушень вимог закону, допущених під час досудового розслідування та провадження у суді першої інстанції, гарантування прав і охоронюваних законом інтересів учасників кримінального

провадження, утвердження законності і справедливості у кримінальному судочинстві [64, с. 337].

Проблеми прийняття судових рішень у кримінальному процесі були предметом дослідження багатьох учених: В. Б. Алексєєва, М. І. Бажанова, Н. Р. Бобечка, В. П. Бойка, Н. В. Глинської, М. М. Гродзинського, Ю. М. Грошевого, М. М. Гультай, Д. О. Захарова, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, О. С. Кашки, З. Ф. Ковріги, І. І. Когутича, І. І. Котубея, О. Ю. Костюченко, Е. Ф. Куцовой, П. А. Лупинської, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, П. Ф. Пашкевича, І. Д. Перлова, М. С. Строговича, О. М. Толочко, П. С. Елькінд, О. Г. Яновської та ін. Разом з тим, переважна їх більшість ґрунтується на нормах законодавства, що на цей час уже втратило чинність, а тому дослідження питань ухвалення судових рішень судами вищих інстанцій сьогодні є актуальним і таким, що потребує самостійного наукового дослідження.

У сучасному кримінальному провадженні встановлена багаторівнева система судових рішень судів вищих інстанцій. У зв'язку із цим перелік таких судових рішень відповідно до чинного КПК України є достатньо широким. Перші два рівні цієї системи представлені рішеннями судів апеляційної та касаційної інстанцій, що відображають сутність відповідно апеляційного та касаційного проваджень та за своїми видами є достатньо різноманітними.

Дані судової статистики доводять доволі високу ефективність апеляційного та касаційного перегляду судових рішень. Так, у 2014 році апеляційними судами судові рішення скасовано щодо 34,3 % осіб (у 2013 році – стосовно 35,9 % осіб), а стосовно 10,5 % осіб змінено [3]. Протягом 2014 року Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасовано і змінено вироків стосовно 1,6 тис. осіб, або 36,4 % від загальної кількості переглянутих вироків, із яких скасовано стосовно 1,2 тис. осіб, або 27,9 %. У 2014 році в касаційному порядку скасовано вироків місцевих загальних судів стосовно понад 1 тис. осіб (1,2 тис. осіб), що на 12,6 % менше порівняно із аналогічним періодом минулого року, або 28,6 % загальної кількості переглянутих вироків судів першої інстанції (із них із направленням на нове розслідування – стосовно 26 осіб, із

направленням справи на новий розгляд у суді першої інстанції – стосовно 342 осіб, на новий розгляд у суді апеляційної інстанції – щодо 648 осіб) [4]. Упродовж I півріччя 2015 року в апеляційному порядку судові рішення скасовано щодо 34,4 % осіб (у I півріччі 2014 року – стосовно 35,4 % осіб), а стосовно 9,8 % осіб змінено; питома вага кількості осіб, стосовно яких вироки місцевих загальних судів скасовано, становить 32,8 % осіб, стосовно яких вироки переглянуто в апеляційному порядку [5].

Ухвалення апеляційною та касаційною інстанцією судового рішення тягне за собою різні правові наслідки для переглянутих судових рішень.

Так, за результатами розгляду апеляційної скарги суд апеляційної інстанції ухвалює вирок або ухвалу. Відповідно до ч. 1 ст. 418 КПК України суд апеляційної інстанції ухвалює вирок у випадку, передбаченому п. 3 ч. 1 ст. 407 КПК України, тобто скасовуючи вирок суду першої інстанції повністю чи частково. Суд апеляційної інстанції скасовує вирок суду першої інстанції і ухвалює свій вирок у разі: 1) необхідності застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення чи збільшення обсягу обвинувачення; 2) необхідності застосування більш суворого покарання; 3) скасування необґрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції; 4) неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання (ч. 1 ст. 420 КПК України).

Будь-яке інше рішення суд апеляційної інстанції приймає у формі ухвали.

Судові рішення суду апеляційної інстанції ухвалюються, проголошуються, видаються, роз'яснюються або надсилаються учасникам судового провадження в порядку, передбаченому статтями 368–380 КПК України.

За наслідками розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції відповідно до ч. 1 ст. 436 КПК України має право: 1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення; 2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції; 3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження; 4) змінити судові рішення.

З усіх процесуальних питань суд касаційної інстанції постановляє ухвали.

Судові рішення суду касаційної інстанції ухвалюються, проголошуються, видаються, роз'яснюються або надсилаються учасникам судового провадження в порядку, передбаченому статтями 368–380 КПК України.

Зміст судових рішень суду апеляційної та касаційної інстанцій, насамперед, визначається предметом судового розгляду, що у свою чергу, обумовлюється межами перегляду судом вищої інстанції оскаржуваного судового рішення.

Відповідно до ст. 404 КПК України суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

Відповідно до ч. 2 ст. 433 КПК України суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Якщо задоволення скарги дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

Викладене створює враження, що предмет судового розгляду в апеляційному порядку співпадає з предметом судового розгляду у касаційному порядку. Однак апеляційне провадження, як відомо, має подвійну правову природу, що поєднує в собі як судово-контрольну діяльність, так і діяльність, пов'язану із розглядом і вирішенням кримінального провадження по суті.

Як вказує О. С. Кашка, при перегляді судових рішень суд апеляційної інстанції одночасно реалізує дві функції, – судового розгляду і вирішення справи (правосуддя) та судового контролю, які можуть містити і ревізійні елементи – при

виході з власної ініціативи за межі апеляційних вимог. Але за формою вся діяльність суду апеляційної інстанції є перевіркою-контрольною, а за змістом вона може бути: або здійсненням правосуддя, або судового контролю, або першим чи другим з ревізійними елементами [51, с. 69].

З цього слідує, що на відміну від предмета судового розгляду у касаційному провадженні, предмет судового розгляду в апеляційному порядку, наряду із перевіркою законності, обґрунтованості та справедливості рішення суду нижчого рівня, включає в себе також позитивне встановлення обставин справи, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення.

Разом з тим, слід уточнити, що судовий розгляд і вирішення справи судом апеляційної інстанції не є рівнозначними судовому розгляду та вирішенню справи судом першої інстанції. Адже судом, який розглядає та вирішує кримінальне провадження по суті, процесуальна наука традиційно розуміє лише суд першої інстанції.

Апеляційна інстанція дійсно наділена певними повноваженнями, що притаманні суду першої інстанції, оскільки апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених гл. 31 КПК України (ч. 1 ст. 405 КПК України). Однак відмінною рисою апеляційного провадження є те, що апеляційний суд досліджує докази лише в межах поданої апеляції. Отже, предметом розгляду в апеляційній інстанції, на відміну від судового розгляду в першій інстанції, стає вже не правовий спір між державою та особою, а ухвалене судом першої інстанції рішення, апеляція та заперечення на неї. Так само предметом розгляду в касаційній інстанції є ухвалені судами нижчого рівня (судом апеляційної інстанції) рішення, касаційні скарги та заперечення на них.

Переглядаючи рішення суду нижчого рівня, суди апеляційної та касаційної інстанцій здійснюють перевірку їх законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості, водночас, правила здійснення цієї перевірки в апеляційному та касаційному порядку мають відмінності.

Так, діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження.

Предметом касаційного перегляду є законність та справедливість оскарженого судового рішення: суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин. Стаття 433 КПК України містить пряму заборону досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, тобто забороняє перевірку обґрунтованості оскарженого судового рішення [67, с. 775].

Таким чином, ухвалюючи судові рішення суд касаційної інстанції керується не ревізійним принципом, а диспозитивними началами оскарження судових рішень.

На відмінність предмета апеляційного та касаційного перегляду, а відповідно і повноважень судів апеляційної та касаційної інстанцій в ухваленні судових рішень, вказують і підстави для скасування або зміни ними судового рішення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 409 КПК України підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції є: 1) неповнота судового розгляду; 2) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. Підставою для скасування або зміни вироку суду першої інстанції може бути також невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого (ч. 2 ст. 409 КПК України).

Згідно ч. 1 ст. 438 КПК України підставами для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції є: 1) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; 2) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; 3) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Отже, ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість.

При апеляційному перегляді судових рішень суд апеляційної інстанції, на відміну від суду касаційної інстанції при касаційному перегляді, не обмежується перевіркою правильності застосування норм матеріального та процесуального права. Він перевіряє, наскільки зібрані докази (з точки зору їх належності, достовірності, допустимості та достатності), встановлені обставини (з точки зору їх повноти та доведеності) та висновки суду (з точки зору їх відповідності фактичним обставинам кримінального провадження), дозволяють застосувати певну правову норму, тобто встановлює не лише законність, а й обґрунтованість, вмотивованість рішення суду першої інстанції [92].

Таким чином, предметом перевірки, результати якої формулюються судами апеляційної та касаційної інстанцій у відповідних рішеннях, можуть бути як фактичні обставини, встановлені у судових рішеннях судів нижчого рівня, так і правові явища матеріального та процесуального характеру. Безпосередній предмет такої перевірки визначається сутністю судового рішення, що переглядається, а також межами апеляційної чи касаційної скарги та запереченнями на неї. Ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового

правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість [140].

Відповідно до ч. 1 ст. 407 КПК України за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити вирок або ухвалу без змін; 2) змінити вирок або ухвалу; 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу; 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження; 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

У свою чергу, підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції є: 1) неповнота судового розгляду; 2) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. Підставою для скасування або зміни вироку суду першої інстанції може бути також невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого (ч. 1, 2 ст. 409 КПК України).

Встановлення цих обставин засвідчує наявність кримінального процесуального правопорушення, змістом якого є неправильне застосування норм матеріального або порушення норм процесуального закону, допущеного судом першої інстанції під час судового розгляду [62, с. 78].

Відповідно до ст. 413 КПК України неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність, що тягне за собою скасування або зміну судового рішення, є: незастосування судом закону, який підлягає застосуванню; застосування закону, який не підлягає застосуванню; неправильне, тлумачення закону яке суперечить його точному змісту; призначення більш суворого покарання, ніж передбачено відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Форми неправильного застосування кримінального закону, зазначені в ст. 413 КПК України, взаємопов'язані. При цьому, неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту, як правило, лежить в основі інших форм неправильного застосування кримінального закону. Адже і незастосування судом закону, який підлягає застосуванню, і застосування закону, який не підлягає застосуванню, і призначення більш суворого покарання, ніж передбачено відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність у переважній більшості випадків є наслідком неправильного тлумачення закону.

Так, ухвалою від 26 грудня 2013 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Київської області змінила вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 24 жовтня 2013 року, яким М. було засуджено за ч. 3 ст. 185 КК України до 3 років позбавлення волі, виключивши з мотивувальної частини вироку кваліфікуючу ознаку повторність.

Як встановив суд апеляційної інстанції, М. був засуджений вироком Києво-Святошинського районного суду Київської області 29.06.2011 року за ч. 2 ст. 185 КК України до 3 місяців арешту. Відповідно до ст. 89 КК України такими, що не мають судимості визнаються особи, засуджені до основного покарання, зокрема у виді арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину. Отже, судимість М. за попереднім вироком на момент вчинення кримінального правопорушення 24 липня 2013 року була погашена. Згідно ст. 32 КК України повторність злочинів відсутня, якщо судимість за раніше вчинений особою злочин була погашена або знята. В порушення вищезазначених норм закону, суд першої інстанції в мотивувальній частині вироку зазначив, що кваліфікує дії обвинуваченого за ч. 3 ст. 185 КК України, як таємне викрадення чужого майна (крадіжка), поєднане з проникненням у житло, вчинене повторно, що засвідчує допущене судом першої інстанції неправильне застосуванням закону

України про кримінальну відповідальність (застосування закону, який не підлягає застосуванню) [148].

Неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність також може бути наслідком помилкового визнання судом першої інстанції тих чи інших фактичних обставин такими, що мають відношення до вчиненого кримінального правопорушення, що спричинило помилкову кваліфікацію судом дій обвинуваченого.

Крім неправильної кваліфікації діяння, формами неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність можуть бути порушення правил призначення покарання, неправильне застосування норм, що визначають поняття кримінального правопорушення, строки давності притягнення до кримінальної відповідальності й інших норм, що спричиняє необґрунтоване засудження або виправдання обвинуваченого [65, с. 859].

Так, ухвалою від 15 липня 2014 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Кіровоградської області скасувала ухвалу Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 28 квітня 2014 року стосовно Р., якою останнього було звільнено від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України, на підставі пункту «а» ст. 1 Закону України «Про амністію у 2014 році», а кримінальне провадження відносно нього закрито, та призначила новий розгляд в тому ж суді, в іншому складі суду.

Як встановив суд апеляційної інстанції, суд першої інстанції, звільняючи обвинуваченого Р. від кримінальної відповідальності керувався п. «а» ст. 1 Закону України «Про амністію у 2014 році», при цьому врахував кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення, а також те що обвинувачений є неповнолітнім. Водночас, судом було невірно трактовано Закон України «Про амністію у 2014 році», оскільки згідно п. «а» ст. 1 цього Закону особи, засуджені за умисні злочини, які не є тяжкими або особливо тяжкими відповідно до ст. 12 КК України,

і які на момент вчинення злочину були неповнолітніми, підлягають звільненню від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та від інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а не від кримінальної відповідальності. Однак, суд своєю ухвалою звільнив Р. від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 185 КК України, тобто прийняв помилкове рішення, що засвідчує допущене судом першої інстанції неправильне застосуванням закону України про кримінальну відповідальність (неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту) [149].

Таким чином, неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту, як форма неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, тісно пов'язане з усіма іншими формами цієї підстави для скасування чи зміни судового рішення.

Невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість (ст. 414 КПК України).

Закон вважає покарання несправедливим, якщо суд призначив надто м'яке покарання за тяжке кримінальне правопорушення або надто суворе покарання – за незначне правопорушення, а також у всіх випадках, коли порушений принцип індивідуалізації покарання. Явна несправедливість може мати місце у разі призначення як основного, так і додаткового покарання, при визначенні як міри, так і виду покарання [65, с. 681].

У філософській та загальноправовій літературі справедливість розглядається як специфічне нормативне поняття моралі, що існує для оцінки декількох явищ з точки зору розподілу благ і зла між людьми, для рівнозначного та співрозмірного врахування різних інтересів у цій системі соціально-класових відносин, як міра відносної відповідності різних явищ і вчинків моральним цінностям, які прийняті в цьому класі чи суспільстві [19, с. 16; 84, с. 11].

Так, ухвалою від 29 січня 2014 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Рівненської області змінила вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 25 листопада 2013 року, яким В. був засуджений за ч. 1 ст. 185 КК України з призначенням покарання у виді трьох місяців арешту.

Як встановив суд апеляційної інстанції, при призначенні покарання обвинуваченому В. судом першої інстанції враховані обставини, які пом'якшують покарання – щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину, а також характер та ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, посередню характеристику обвинуваченого, що він раніше не судимий, та обставину, яка обтяжує покарання обвинуваченого – вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння. Поряд з цим, колегія суддів вважає, що призначене В. покарання не в повній мірі відповідає вимогам кримінального закону, зокрема статтям 50, 65 КК України. За змістом зазначеного закону покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових злочинів. Статтею 65 КК України визначено, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання необхідне й достатнє для її виправлення. В судовому засіданні при апеляційному розгляді встановлено, що обвинувачений добровільно відшкодував потерпілій матеріальні збитки в сумі 1500 гривень, яка претензій до обвинуваченого не має, та просить колегію суддів задовольнити апеляцію обвинуваченого, на утриманні у обвинуваченого знаходиться малолітня донька та мама похилого віку. За таких обставин, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого В. кримінального правопорушення, сукупності обставин, які пом'якшують покарання, та даних про його особу, колегія суддів дійшла висновку про те, що призначене обвинуваченому покарання є явно несправедливим через суворість та невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення і особі обвинуваченого, та змінила його на громадські роботи на строк 100 годин [150].

Відповідно до ст. 410 КПК України неповним визнається судовий розгляд, під час якого залишилися недослідженими обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення.

При цьому, неповнота судового розгляду може бути встановлена не лише «по горизонталі» (недослідження певних обставин, зокрема, тих, що входять до предмета доказування), а й «по вертикалі» (недостатність доказів на підтвердження певних обставин, їх поверхове дослідження).

Судовий розгляд має бути визнаний неповним і у випадках, коли: фактичні обставини (а також висновки, що зроблені на їх основі) не підтверджуються належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами; не з'ясовані причини істотних суперечностей у системі доказів; без достатніх підстав судом були відхилені клопотання учасників судового провадження про допит певних осіб, дослідження доказів або вчинення інших процесуальних дій та ін.

Таким чином, можна дійти висновку, що неповнота судового розгляду, як невчинення судом під час судового розгляду певних процесуальних дій чи неприйняття певних процесуальних рішень, що обумовлюються вимогами закону чи обставинами провадження, лежить в основі й інших процесуальних підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, зокрема невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження та істотного порушення вимог кримінального процесуального закону.

Так, ухвалою від 27 травня 2014 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Херсонської області постанову Голопристанського районного суду Херсонської області від 03 березня 2014 року про повернення справи щодо Н. прокурору для проведення додаткового розслідування скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд в той же суд.

Як встановив суд апеляційної інстанції, зазначені у постанові суду підстави для повернення справи на додаткове розслідування не можна визнати обґрунтованими, оскільки саме на суд покладено обов'язок, згідно зі ст. 257 КПК України (у редакції 1960 року), безпосередньо дослідити зібрані у справі докази та, відповідно до вимог ст. 323 КПК України (у редакції 1960 року), дати їм оцінку за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їхній сукупності, керуючись законом. Вважаючи необхідним провести додаткове розслідування у справі, не зазначаючи в постанові про необхідність проведення будь-яких слідчих дій, суд не врахував, що всі вказані ним недоліки слідства можуть бути з'ясовані під час судового слідства. При цьому з'ясування цих обставин не потребує проведення жодних слідчих дій. Таким чином, суд сам допустив неповноту судового розгляду, не дослідивши всі зібрані у справі докази, не давши їм відповідну правову оцінку, та не вирішивши питання про винуватість чи невинуватість Н. у вчиненні інкримінованого злочину [151].

Невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, як правило, має місце у тих випадках, коли суд, досліджуючи обставини кримінального провадження та зібрані докази, порушує правила оцінки доказів, допускає помилки у логічній побудові та обґрунтуванні власних висновків. При цьому, обґрунтування висновків у судовому рішенні представляє собою такий компонент судової діяльності по прийняттю рішень, який менш за все пов'язаний із якістю попередньої процесуальної діяльності [88, с. 43].

Неправильна оцінка доказів, яка призводить до неправильних висновків суду, може виникнути в результаті порушення правил перевірки доказів, невстановлення їхніх джерел, неправильного встановлення належності, достовірності, допустимості, достатності доказів.

Стаття 411 КПК України містить певні критерії визнання судового рішення таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження:

- 1) висновки суду не підтверджуються доказами, дослідженими під час судового

розгляду; 2) суд не взяв до уваги докази, які могли істотно вплинути на його висновки; 3) за наявності суперечливих доказів, які мають істотне значення для висновків суду, у судовому рішенні не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші; 4) висновки суду, викладені у судовому рішенні, містять істотні суперечності.

Так, ухвалою від 2 червня 2014 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Черкаської області вирок Шполянського районного суду Черкаської області від 24 лютого 2014 року щодо Ч. за ч. 1 ст. 125 КК України скасувала у зв'язку з невідповідністю висновків суду фактичним обставинам справи, що перешкодило суду першої інстанції ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Як встановив суд апеляційної інстанції, суд першої інстанції допустив невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, а саме, не взяв до уваги докази, які могли істотно вплинути на його висновки, та за наявності суперечливих доказів, не зазначив у оскаржуваному вирокі, чому взяв до уваги одні та відкинув інші докази. Крім того, колегія суддів встановила, що висновки місцевого суду у вирокі містять суперечності. Так, в мотивувальній частині вироку у п. 2 суд вказує, що Ч. наніс удар рукою в обличчя Д. і спричинив йому легкі тілесні ушкодження. На наступній сторінці вироку, в п. 7 суд зазначає, що прибулі у двір Ч., Л., Ф. в житло і господарчі приміщення Д. не проникали та його не били [152].

Відповідно до ч. 1 ст. 412 КПК України істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону, у значенні підстави для скасування чи зміни судового рішення, є такі порушення вимог КПК України, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Так, ухвалою від 14 лютого 2014 року колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Львівської області вирок Буського районного суду Львівської області від 22 листопада 2013 року відносно

Ф. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд в той же суд першої інстанції в іншому складі суду.

Як встановив суд апеляційної інстанції, обвинувачений Ф. в судовому засіданні вказав, що бажає давати показання по справі, проте, як вбачається із матеріалів судових засідань, суд при визначенні обсягу доказів, що підлягали дослідженню в судовому засіданні та порядку їх дослідження питання про допит обвинуваченого Ф. не ставив, і під час судового слідства не допитав його по інкримінованому йому злочину, чим допустив істотне порушення вимог кримінального процесуального закону [153].

Аналіз наведеного положення вимагає відповіді на питання щодо того, які саме кримінальні процесуальні правопорушення – допущені під час досудового розслідування, підготовчого провадження чи судового розгляду – є фактичною підставою для скасування або зміни рішення суду першої інстанції. У процесуальній літературі в одних випадках вказується, що такими правопорушеннями є істотні порушення матеріального або процесуального закону, допущені судом першої інстанції під час судового розгляду і ухвалення судового рішення [66, с. 218], в інших – істотні порушення матеріального або процесуального закону, допущені під час розслідування або судового розгляду кримінального провадження та постановлення вироку чи ухвали [65, с. 852].

На наш погляд, слід погодитись з тим, що підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції можуть бути тільки ті правопорушення, що допущені судом під час судового розгляду та ухвалення судового рішення, як його складової частини. Зважаючи на роль суду у змагальному кримінальному провадженні, ті порушення закону, що були допущені під час досудового розслідування, якщо вони не стали предметом уваги та відповідного реагування суду першої інстанції під час судового розгляду (наприклад, визнання доказу, одержаного незаконним шляхом, недопустимим), стають правопорушеннями суду

за умови, що вони перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне, обґрунтоване, вмотивоване та справедливе судове рішення [59, с. 342].

Не випадково, на відміну від КПК України 1960 року (ст. 367), чинний КПК України не передбачає такої підстави для скасування або зміни судового рішення, як односторонність або неповнота дізнання, досудового слідства, а перелік безумовних підстав для скасування судового рішення (ч. 2 ст. 412 КПК України) не містить порушень, допущених органами досудового розслідування, прокурором під час досудового розслідування.

У процесуальній літературі традиційно відмічається, що підстави для скасування або зміни судового рішення представляють собою певну систему [14, с. 22; 24, с. 4-7; 133, с. 64-67; 122, с. 14; 12, с. 77-79], тобто взаємопов'язану, взаємообумовлену та якісно визначену сукупність елементів.

Для розуміння сутності та змісту підстав, як елементів відповідної системи, найбільш повного дослідження та з'ясування правових наслідків їх встановлення у кримінально-процесуальній літературі здійснюється класифікація підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції.

Класифікувати – означає розподілити за групами, класами [20, с. 514]. Залежно від критерію такого розподілу ученими пропонуються різні класифікації підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції. Так, залежно від характеру порушення, допущеного судом першої інстанції, виділяють підстави, пов'язані з: 1) неправильним встановленням фактичної сторони справи; 2) неправильним застосуванням кримінального закону; 3) невідповідністю призначеного покарання тяжкості злочину та особі обвинуваченого [89, с. 9-10]. Залежно від норм, що були порушені, підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції поділяють на такі, що порушують: 1) норми процесуального закону; 2) норми матеріального закону [75, с. 9]. За наслідками підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції поділяються на ті, що тягнуть

за собою виключно скасування судового рішення, та ті, що можуть потягнути за собою як скасування, так і зміну судового рішення.

Виходячи з буквального тлумачення ч. 1, 2 ст. 409 КПК України, усі передбачені законом підстави можуть потягнути за собою як скасування, так і зміну рішення суду першої інстанції. Однак системне тлумачення статей 412, 415 КПК України засвідчує, що серед підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції все ж таки можна виділити ті, що тягнуть за собою виключно скасування судового рішення. Ними є обставини, що визнаються кримінальним процесуальним законом як істотні порушення його вимог, вичерпний перелік яких міститься у ч. 2 ст. 412 КПК України.

Наведені та інші класифікації підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції обумовлюють необхідність у подальших наукових дослідженнях їх системних зв'язків, аналізі змісту конкретних підстав та порядку їх встановлення судами апеляційної та касаційної інстанцій [61, с. 115].

2.4. Рішення суду під час провадження в суді касаційної інстанції

Розглядаючи касаційне провадження, зауважимо, що ідея касації запозичена континентальною Європою з Франції, де вона отримала особливий розвиток у законодавстві часів революції [123, с. 404], який відбувався поступово, протягом декількох століть, доки нарешті вказана ідея не отримала певний ступінь визначеності [18, с. 2], і, була введена під час реформування кримінально-процесуального законодавства у XIX столітті. Відмінністю касаційного провадження за Статутом кримінального судочинства 1864 року від французького було встановлення лише загальних порушень закону, істотність яких в кожному окремому випадку визначалася касаційною інстанцією (ст. 912).

Потрібно зазначити, що термін «касація» походить від французького *cassation* (похідне від *casser* – розбивати, знищувати) і визначався лінгвістами у XIX столітті як знищення одного вироку іншим – вищим [48, с. 324].

Радянська влада, намагаючись відкинути буржуазні прояви в кримінальному процесі, не тільки скасувала апеляційне провадження, а й суттєво змінила інститут касаційного оскарження. Наслідком цього стала поява так званої «радянської касації» як певного симбіозу апеляційного та касаційного перегляду судових рішень, що існувала в Україні майже 80 років. Сучасне касаційне провадження з перегляду судових рішень знову дещо наближене до французької моделі касації.

Касаційне оскарження в Україні є звичайною (як і апеляційне залежить від волевиявлення осіб з конкретних підстав, у визначені строки оскарження), деволютивною (перенесення розгляду справи до касаційної інстанції), а також як суспензійною (оскарження, що зупиняє дію судового рішення), так і несуспензійною (оскарження не зупиняє дію судового рішення) формами перегляду судових рішень [120, с. 76].

Відповідно до ст. 436 КПК України суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право: 1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення; 2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції; 3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження; 4) змінити судові рішення.

Л. М. Лобойко вказує, що для касаційного провадження в Україні як для «чистої» форми касації властиві такі ознаки, як: 1) справа переглядається лише на прохання сторін; 2) суд касаційної інстанції не вникає в суть справи, а розглядає її лише з точки зору застосування закону і форм процесу; 3) рішення суду касаційної інстанції визнає порушення закону, внаслідок чого скасовується рішення нижчестоячого суду, або констатує відсутність порушень закону, що тягне за собою відхилення скарги; 4) можливість повернення справи до нижчестоячого суду [78, с. 131-132].

Нам важко погодитися з цією думкою, адже, виходячи з вище наведеної етимології (справжнього (первісного) значення) терміна «касація», суд вищої інстанції (касаційний суд) повинен «зламати» попереднє рішення або залишити в

силі, а п. 4 ч. 1 ст. 436 КПК України надає право суду змінити вирок, постанову чи ухвалу, що, в свою чергу, зовсім не відповідає правовій природі «чистої» касації.

І. Я. Фойницький наголошував, що право змінювати вирок допускає право давати оцінку самій суті справи, що суперечить природі касаційного оскарження [159, с. 537].

Важливо зазначити, що 52 % суддів під час проведеного анкетування визнали неможливим внесення касаційною інстанцією змін до судового рішення без дослідження фактичних обставин справи та доказів.

Касаційна інстанція до того ж не розглядає справу по суті, а обмежується лише перевіркою законності («чистоти») судового рішення на підставі наявності в ньому порушень норм матеріального чи процесуального права. Як бачимо, предметом касаційного перегляду не можуть бути фактичні обставини справи (доведеність обвинувачення, аналіз зібраних доказів, а відповідно, і міра покарання), оскільки існують дві попередні інстанції. Отже, перегляд у касаційному провадженні повинен бути вільний від дослідження фактичних обставин справи, що, в свою чергу, позбавляє його права вносити зміни до існуючого рішення. Встановивши порушення норм матеріального чи процесуального права, касаційний суд має лише скасовувати судові рішення, поновлюючи тим самим порушені права учасників кримінального провадження.

Крім того, потрібно зауважити, що одна з підстав для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції – невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого (п. 3 ч. 1 ст. 438 КПК України), як вказує О. В. Сапін, не може якісно застосовуватися без розгляду матеріалів кримінальної провадження та доказів, які покладено в основу рішення [120, с. 9] (наприклад, віктимна поведінка потерпілого, що спричинила протиправні дії засудженого, або матеріали, які характеризують особу засудженого, тощо). Це, в свою чергу, явно суперечить не тільки ознакам справжньої «чистої касації», а й власне правовій природі касаційного провадження, в основі якої лежить винятково перевірка дотримання норм матеріального та процесуального права під час провадження. Більше того, як

вказує В. Т. Маляренко, ця підстава породжує більше десятка тисяч касаційних скарг на рік [83, с. 282], що, на нашу думку, негативно позначається на діяльності касаційного суду, а скасування цієї підстави, у свою чергу, суттєво розвантажить касаційну інстанцію.

Варто відмітити, що 76 % опитаних суддів вказують на позитивний вплив виключення такої підстави касаційного оскарження, як невідповідність призначеного судом покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Таким чином, вважаємо, в Україні повинна діяти саме «чиста касація», що передбачає виключення із чинного КПК України повноваження касаційної інстанції вносити зміни до рішення нижчестоящего суду; підстави касаційного перегляду – невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Відповідно до ч. 1 ст. 438 КПК України підставами для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції є: 1) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; 2) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; 3) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Зважаючи на те, що згідно ч. 2 ст. 438 КПК України, при вирішенні питання про наявність зазначених підстав суд касаційної інстанції має керуватися статтями 412–414 КПК України, тобто механізм встановлення відповідних обставин судом касаційної інстанції є аналогічним механізму їх встановлення судом апеляційної інстанції, звернемо увагу на таке важливе питання, як недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого при перегляді судових рішень касаційною інстанцією.

Відповідно до ст. 437 КПК України суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання.

Обвинувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник.

Виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання.

Положення про недопустимість «повороту до гіршого» має важливе значення у кримінальному судочинстві України, оскільки є гарантією такої засади кримінального провадження як право на захист. Крім того, вказане положення забезпечує реалізацію свободи оскарження судових рішень, так як створює впевненість того, що внаслідок подання скарги обвинуваченим чи особою, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, їх правове становище не буде погіршено. Тобто як правильно вказував М.О. Воробейніков, - з одного боку воно гарантує обвинуваченому неможливість погіршення його положення у випадку використання ним права на оскарження вироку, а з іншої направлений на забезпечення його права знати, проти чого слід висувати доводи і заперечення на захист своєї позиції [23, с. 56]. І. Л. Петрухін взагалі вказує на те, що воно має моральну основу і з точки зору етики недопустимо погіршувати положення людини у відповідь на його прохання про допомогу [97, с. 46].

Як стверджує О. С. Кашка, з аналізу норм КПК слідує, що положення про недопустимість «повороту до гіршого» при провадженні в суді касаційної інстанції можна розділити на три наступні групи. Так, за наслідками розгляду касаційної скарги касаційний суд не вправі: 1) скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого (ч. 3 ст. 438 КПК

України); 2) скасувати виправдувальний вирок за відсутності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, або обвинуваченого, його захисника, поданої з мотивів і підстав виправдання (ч. 2 ст. 437 КПК України); 3) скасувати обвинувальний вирок у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, скасувати неправильне звільнення обвинуваченого від відбування покарання, збільшити суми, які підлягають стягненню, або в інших випадках, коли це погіршує становище обвинуваченого, за відсутності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, поданої з цих підстав (ч. 1 ст. 437 КПК України); 4) скасувати виправдувальний вирок або обвинувальний у зв'язку з необхідністю погіршити правове становище обвинуваченого з власної ініціативи чи на підставі касаційної скарги інших учасників кримінального провадження (ч. 1 та ч. 2 ст. 437 КПК України); 5) скасувати обвинувальний вирок у зв'язку з необхідністю погіршити становище обвинуваченого, якщо в касаційній скарзі прокурора, потерпілого чи його представника зазначено інші підстави для скасування вироку (ч. 1 ст. 437 КПК України); 6) скасувати обвинувальний вирок у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи збільшення обсягу обвинувачення, якщо таке обвинувачення не було висунуте в суді першої інстанції, навіть за наявності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, поданої з цих підстав (ч. 1 ст. 437 КПК України); 7) погіршити правове становище обвинуваченого, щодо якого касаційна скарга не подавалася; 8) вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим погіршується правове становище обвинуваченого; 9) внести зміни у вирок, що погіршують правове становище обвинуваченого.

За наслідками розгляду касаційної скарги на ухвали суду першої інстанції про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів виховного або медичного характеру суд касаційної інстанції не вправі: 1) скасувати ухвалу про незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру лише з мотивів істотного порушення прав особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування таких заходів; 2) скасувати ухвалу суду першої інстанції про

відмову в застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру та закриття кримінального провадження щодо неосудного або неповнолітнього з тих мотивів, що вони не вчинили діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, за відсутності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, поданої з цих підстав; 3) скасувати ухвалу суду першої інстанції про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, та суворіший вид примусових заходів медичного або виховного характеру за відсутності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, поданої з цих підстав; 4) скасувати ухвалу суду першої інстанції про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, та суворіший вид примусових заходів медичного або виховного характеру з власної ініціативи чи на підставі касаційної скарги інших учасників кримінального провадження; 5) скасувати ухвалу суду першої інстанції про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, та суворіший вид примусових заходів медичного або виховного характеру, якщо в касаційній скарзі прокурора, потерпілого чи його представника зазначено інші підстави для скасування судового рішення; 6) вийти за межі касаційних вимог, якщо цим погіршується правове становище особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 7) внести зміни в ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у зв'язку з необхідністю погіршити правове становище особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру.

Також під час розгляду кримінального провадження, в якому одну й ту саму особу за одним (чи кількома) законом було засуджено, а за іншими виправдано, за

наявності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника тільки на вирок суду в частині засудження касаційний суд не вправі, скасовуючи вирок в частині засудження такої особи, скасовувати вирок і в частині виправдання.

Крім того, КПК України встановлює вичерпний перелік учасників кримінального провадження, на підставі касаційної скарги яких суд касаційної інстанції вправі погіршити правове становище обвинуваченого, і до цього переліку не включено, зокрема іншого обвинуваченого. Проте не слід забувати про випадки неможливості скасувати вирок щодо одного обвинуваченого, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, без одночасного скасування вироку щодо іншого обвинуваченого, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, коли в касаційній скарзі перший оскаржує законність і обґрунтованість цього вироку. У вказаному випадку гарантія для обвинуваченого, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, про недопустимість скасування виправдувального вироку без касаційної скарги вказаних у КПК України осіб (ч. 2 ст. 437 КПК України) заважає в забезпеченні права на захист та права на оскарження вироку обвинуваченому, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок [51, с. 145-147]. Тому варто підтримати пропозицію про закріплення можливості скасування судом вищого рівня виправдувального вироку ще й за скаргою обвинуваченого, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його захисника чи законного представника [167, с. 8; 103, с. 136-137; 13, с. 334].

На особливу увагу заслуговує також право суду касаційної інстанції скасовувати виправдувальний вирок, так як його скасування дає можливість останньому призначити новий розгляд в суді першої чи апеляційної інстанції і таким чином надати останнім можливість при повторному розгляді ухвалити обвинувальний вирок.

Водночас, ч. 3 ст. 439 КПК України закріплює правило, відповідно до якого при новому розгляді у суді першої чи апеляційної інстанції застосування суворішого покарання або закону про більш тяжке кримінальне правопорушення допускається тільки за умови, що вирок було скасовано у зв'язку з необхідністю застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення або

посилення покарання за скаргою прокурора, потерпілого чи його представника, а також якщо при новому розгляді буде встановлено, що обвинувачений вчинив більш тяжке кримінальне правопорушення, або якщо збільшився обсяг обвинувачення.

Разом з тим, варто погодитись з тим, що надаючи право суду касаційної інстанції скасувати виправдувальний вирок на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання (ч. 2 ст. 437 КПК України), законодавцем не враховано того, що оскільки оскарженим може бути як саме виправдання, так і його підстави та мотиви, то і процесуальні наслідки подання таких касаційних скарг мають бути диференційовані [51, с. 149].

У свою чергу, у ст. 439 КПК України не визначені умови, за наявності яких можливе ухвалення обвинувального вироку при новому розгляді справи, у тому числі можливість ухвалити обвинувальний вирок після скасування виправдувального вироку за касаційною скаргою, поданою з мотивів і підстав виправдання.

Виходячи з викладеного, ст. 437 КПК України слід доповнити частиною четвертою такого змісту: «4. Виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, може бути змінено в частині, що стосується підстав виправдання за скаргою обвинуваченого, його захисника, законного представника, поданою з цих підстав».

2.5. Рішення суду під час провадження у Верховному Суді України

Згідно зі ст. 125 Конституції України та ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Саме на нього покладено завдання забезпечити однакове застосування судами України закону України про кримінальну відповідальність і таким чином гарантувати єдність судової практики при застосуванні норм матеріального та процесуального права.

Впровадження такої форми провадження, як перегляд рішень суду касаційної інстанції Верховним Судом України, є особливою формою їх перевірки з тим, щоб зберегти єдність судової практики і не допустити існування різних судових рішень у подібних суспільно небезпечних діяннях.

Підстави та правову природу рішень суду під час провадження у Верховному Суді України можна розкрити, аналізуючи відповідні норми КПК України.

Так, відповідно до ст. 445 КПК України підставами для перегляду судових рішень Верховним Судом України, що набрали законної сили, є:

1) неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень (крім питань неоднакового застосування санкцій кримінально-правових норм, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання);

2) неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої КПК України, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень;

3) невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України;

4) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 грудня 2011 р. № 15 «Про судову практику застосування статей 400¹¹–400¹⁸ Кримінально-процесуального кодексу України» [112] визначено, що заява про перегляд судових рішень у кримінальних справах із підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від

кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, подається до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ після їх перегляду в касаційному порядку, тобто:

- після ухвалення Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ судового рішення за наслідками розгляду касаційної скарги;

- після ухвалення Верховним Судом України як судом касаційної інстанції судового рішення за наслідками розгляду касаційної скарги, яка подана до 15 жовтня 2010 року.

Оскільки глава 32¹ КПК 1960 р. повністю повторюється у главі 33 чинного КПК України, порядок перегляду судових рішень, що роз'яснюється у постанові з метою забезпечення однакового і правильного застосування норм КПК України, які ми аналізуємо, залишається актуальним і на сьогодні.

Неоднакове застосування норм процесуального права також може бути підставою для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України згідно з п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України. Відповідним положенням ст. 445 КПК України була доповнена на підставі Закону України від 12 лютого 2015 року.

Водночас, при перегляді судового рішення із підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом касаційний розгляд рішення суду, про перегляд якого подається заява, не є обов'язковою умовою. Такі заяви можуть бути подані на будь-які рішення у кримінальних провадженнях, у тому числі із підстав порушення норм процесуального права.

Заява про перегляд судового рішення із підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, може бути подана за сукупності таких умов:

- наявності такого, що набрало законної сили, судового рішення (вироку, постанови, ухвали), крім ухвал суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню у справі;

- судом (судами) касаційної інстанції при розгляді двох або більше справ неоднаково застосовано одні й ті самі норми кримінального закону;

- справи стосуються подібних суспільно небезпечних діянь;

- ухвалено різні за змістом судові рішення судом (судами) касаційної інстанції.

Неоднакове застосування одних і тих самих норм кримінального закону полягає, зокрема:

- у різному тлумаченні судом (судами) касаційної інстанції змісту і сутності норм кримінального закону, що призвело до різних висновків про кваліфікацію суспільно небезпечного діяння, про наявність чи відсутність складу злочину;

- у різному застосуванні правил конкуренції правових норм при вирішенні колізій між ними з урахуванням юридичної сили цих правових норм, а також їх дії у часі, просторі та за колом осіб, тобто різне незастосування кримінального закону, який підлягав застосуванню;

- у різному визначенні предмета регулювання правових норм, зокрема, застосуванні різних правових норм для регулювання одних і тих самих правовідносин або поширенні дії норми на певні правовідносини в одних випадках і незастосуванні цієї самої норми до аналогічних відносин в інших випадках, тобто різне застосування кримінального закону, який не підлягав застосуванню.

Під подібними суспільно небезпечними діяннями слід розуміти діяння, у яких ознаки складу злочину є тотожними (ідентичними). Втім, не є подібними суспільно небезпечні діяння, якщо, наприклад, у одному випадку між співучасниками мала місце попередня змова на вчинення умисного вбивства потерпілого, а в іншому випадку такої змови не було, і дії особи щодо позбавлення життя потерпілого мали характер ексцесу виконавця, оскільки

виходили за межі домовленості з іншим співучасником та не охоплювалися його умислом.

Під ухваленням різних за змістом судових рішень слід розуміти неоднакові за правовими висновками рішення касаційного суду в двох або більше кримінальних провадженнях, предметом розгляду яких були подібні суспільно небезпечні діяння за конкретно визначеними нормами кримінального закону.

Так, вироком Бершадського районного суду Вінницької області від 15 листопада 2010 року ОСОБУ_1 засуджено за ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України на 700 грн. штрафу з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з фінансово-економічною діяльністю, на два роки. Її визнано винуватою в тому, що вона в лютому 2010 року, обіймаючи посаду головного економіста СТОВ “Україна” с. Тернівки Бершадського району та виконуючи обов’язки секретаря загальних зборів співвласників майна цього товариства, підробила витяг із протоколу № 1 загальних зборів від 30 березня 2008 року про передачу господарської будівлі у користування. Цей вирок місцевого суду щодо ОСОБИ_1 в апеляційному порядку не переглядався.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 року касаційну скаргу прокурора, в якій ставилось питання про виключення з вироку додаткового покарання засудженій ОСОБА_1, залишено без задоволення, а вирок – без зміни.

Заступник Генерального прокурора України просив скасувати зазначену ухвалу касаційного суду, а справу – направити на новий касаційний розгляд. У своїй заяві він стверджував, що касаційний суд витлумачив санкцію ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України – до зміни її редакції Законом від 7 квітня 2011 року № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» у спосіб, який суперечить її точному змісту, і допустився неоднакового застосування одних і тих самих норм

кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень. На думку прокурора, додаткове покарання, передбачене санкцією цієї статті закону, суд може призначати засудженому лише на додаток до обмеження волі, а не до штрафу, оскільки розділовий сполучник «або» вказує на те, що штраф як один із видів основного покарання потрібно розглядати як однорідний, альтернативний вид іншому основному покаранню – обмеженню волі, але вже в поєднанні з додатковим покаранням.

На обґрунтування неоднаковості у правозастосуванні колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ прокурор надав ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31 березня 2011 року, якою вирок Нововолинського міського суду Волинської області від 15 квітня 2010 року про засудження ОСОБИ_2 за ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України на 850 грн. штрафу з позбавленням права обіймати посади на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності, пов'язані із здійсненням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, на один рік змінено. Призначене засудженому додаткове покарання виключено.

Заслухавши доповідь судді-доповідача, пояснення заступника Генерального прокурора України, який підтримав доводи заяви про перегляд ухвали колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 року у справі щодо ОСОБИ_1, перевібивши матеріали справи та обговоривши доводи заяви, Верховний Суд України дійшов висновку, що заява прокурора підлягає задоволенню.

Санкцією ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України – до зміни її редакції Законом від 7 квітня 2011 року № 3207-VI «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» було передбачено покарання штрафом до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

За граматичним способом тлумачення, розташування в тексті санкції розділового сполучника «або» є місцем синтаксичного розриву тексту, і тому один із видів основного покарання, передбачений в санкції, належить розглядати як альтернативний вид покарання іншому, зазначеному в цій же санкції виду основного покарання, але вже в поєднанні з додатковим покаранням.

ОСОБА_1 і ОСОБА_2 учинили службове підроблення, за яке обом призначено основне покарання – штраф.

Касаційний суд при розгляді справи щодо ОСОБА_2 дійшов висновку, що додаткове покарання – позбавлення права обіймати посади на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності, пов'язані із здійсненням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, призначено всупереч вимогам частини першої статті 366 Кримінального кодексу України – до зміни її редакції Законом від 7 квітня 2011 року № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», і виключив це покарання.

У кримінальній справі стосовно ОСОБИ_1 касаційний суд постановив протилежне рішення. Він визнав, що позбавлення права обіймати посади, пов'язані з фінансово-економічною діяльністю, засудженій призначено правильно.

Отже, касаційний суд у різних справах неоднаково застосував кримінальний закон щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень. Це є наслідком неоднакового розуміння колегіями суддів змісту норми права з погляду її текстової форми. Виявлення значень у

тексті закону єднальних і розділових сполучників та розмежування їх за своїм призначенням.

Верховний Суд України зробив висновок, що касаційний суд правильно вирішив справу щодо ОСОБИ_2, а у справі стосовно ОСОБИ_1 ухвалено помилкове рішення.

Відповідно до положень статті 62 Конституції України при застосуванні норм кримінального закону з однорідними рівноправними видами покарань, суд мав тлумачити сумнів щодо можливості призначення додаткового покарання на користь засудженої особи.

За таких обставин ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 травня 2011 року щодо ОСОБИ_1 на підставі пункту першого частини першої статті 400-12 КПК України (зараз ст. 445 КПК – Х.Т.) була скасована, а справа – направлена на новий касаційний розгляд [102].

Не може бути підставою для перегляду Верховним Судом України судових рішень, що набрали законної сили, неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень, якщо у заяві про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 445 КПК, йдеться про питання призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності.

При цьому питання призначення покарання пов'язані із застосуванням норм Кримінального кодексу України, що регламентують цілі, систему покарань, види, підстави, порядок та межі призначення покарання особі, яка вчинила злочин.

Питання звільнення від кримінальної відповідальності пов'язані із застосуванням норм Загальної та Особливої частин КК, що регулюють матеріально-правові підстави, порядок та види звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Питання звільнення від покарання пов'язані із застосуванням норм Загальної частини КК, що регламентують підстави звільнення від покарання особи, засудженої за діяння, караність якого законом усунено (ч. 2 ст. 74), внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74), у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 5 ст. 74), у зв'язку з хворобою (ст. 80), на підставі закону України про амністію чи акту про помилування (ст.85).

Крім того, як зазначав Пленум Верховного Суду України у своїй постанові, не може визнаватися неоднаковим застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо у заяві фактично оскаржуються вимоги, передбачені ч. 2 ст. 9 КПК України.

Постановлення касаційною інстанцією ухвали про скасування рішення судів нижчих інстанцій із передачею справи на новий розгляд не означає розгляду матеріалів кримінального провадження по суті, а тому відповідні ухвали не можуть бути предметом перегляду в порядку, передбаченому главою 33 розділу п'ятого КПК України, на них не може здійснюватися посилення як на підтвердження підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України.

На підтвердження підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, заявник може посилатися на такі судові рішення:

- ухвали судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- ухвали судової палати у кримінальних справах та військової колегії Верховного Суду України, ухвалені ним як судом касаційної інстанції (п. 5-7).

Перегляд виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття кримінального провадження, інших судових рішень, якщо внаслідок такого перегляду може бути погіршено становище засудженого, з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, допускається лише за сукупності таких умов:

– заява про перегляд таких судових рішень надійшла протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;

– не пізніше одного року з дня постановлення такого судового рішення (п. 9) [112].

Свого часу заступник Голови Верховного Суду України В. П. Барбара звернув увагу на те, що фактично при перегляді судових рішень Верховний Суд України компетентний реагувати винятково на порушення під час розгляду судових справ тільки касаційним судом і встановлювати або спростовувати при цьому лише неоднаковість застосування норм матеріального права.

Така, легально обмежена компетенція найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції призводить до того, що справи, які не розглядалися, приміром, Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних і кримінальних справ, залишаються поза межами правового реагування найвищої судової інстанції. А це, у свою чергу, створює умови при яких Верховний Суд України позбавлений можливості виправляти помилки місцевих та апеляційних судів [125, с. 68].

Як вказує А. Ярема, роль і місце Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції вимагають, аби в його арсеналі були дієві інструменти, за допомогою яких можна було б оперативно й ефективно впливати на правозастосовну діяльність судів з метою забезпечення однакового застосування ними законодавства. Однак на даний час набір таких інструментів є недостатнім. Розширення повноважень Верховного Суду України і щодо перегляду справ із підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції однієї й тієї самої норми процесуального права є необхідним і виправданим. Адже, позбавлений таких повноважень, Верховний Суд України нерідко був вимушений відмовляти у розгляді справ з очевидними процесуальними порушеннями, а значить, право

громадян на розгляд і оскарження судового рішення забезпечується в Україні далеко не в повному обсязі [42].

Ми повністю підтримуємо висловлене і вважаємо, що для підвищення рівня захисту прав учасників судового процесу віднесення до повноважень Верховного Суду України перегляд рішень Вищих спеціалізованих судів з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї самої норми процесуального права є виправданим, доцільним і правильним (п. 3 ч. 1 ст. 445 КПК України). Таку позицію підтримують більше 52% опитаних нами суддів.

Водночас, виникає питання, неоднакове застосування судом касаційної інстанції яких саме норм права, передбачених КПК України, може зумовити ухвалення різних за змістом судових рішень? Чи будь-яких норм? Вважаємо, що такими можуть бути норми, неоднакове застосування яких перешкодило суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення по суті обвинувачення.

У зв'язку з цим п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, на наш погляд, слід викласти у такій редакції: «неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень по суті обвинувачення».

Рішення Верховного Суду України, прийняті за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, та для всіх судів України.

Цією нормою фактично закладено конструкцію правотворчої діяльності Верховного Суду України, внаслідок якої його рішення щодо застосування норм матеріального та процесуального права набувають ознак джерела права через їх загальнообов'язковість. Отже, Верховний Суд України покликаний розв'язувати

складні завдання у сфері застосування матеріального та процесуального права, щодо яких суди нижчих інстанцій не давали однакових і однозначних відповідей.

Наступна підстава перегляду судових рішень пов'язана із встановленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справ судом (п. 4 ч. 1 ст. 445 КПК України).

Верховний Суд України – основний суб'єкт діалогу між Європейським судом з прав людини і національною судовою системою. Він покликаний адаптувати національну правову систему до норм Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод та правових позицій Євросуду. При ухваленні будь-якого рішення у кримінальному процесі суд загальної юрисдикції має брати до уваги норми міжнародних угод, які ратифіковано Україною. Тільки такі міжнародні угоди є частиною національного законодавства України і можуть застосовуватися в судовій практиці. Завданням Верховного Суду України є, зокрема, унеможливлення порушень прав людини при тому, щоб суди нижчого рівня тлумачили національне законодавство відповідно до міжнародних стандартів [65, с. 878].

Якщо міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, буде встановлено і визнано, що з боку України було допущено порушення міжнародних зобов'язань при розгляді конкретної кримінальної справи судом, це є підставою для перегляду судового рішення у цій справі Верховним Судом України, що передбачено п. 4 ч. 1 ст. 445 КПК України. Це положення покладає на Верховний Суд України відповідальність за виконання судових рішень міжнародних судових установ, особливо Євросуду, з метою забезпечення дотримання законних прав і свобод людини і спрямування судової практики.

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною

національного законодавства України. Таким міжнародним договором є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка ратифікована на підставі закону й є чинною для України з 1997 року [53]. Отже, Україна в силу вимог ст. 46 Конвенції взяла на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення Європейського суду з прав людини у будь-яких справах, в яких вона є стороною. У зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини проти України та з необхідністю впровадження в українське судочинство європейських стандартів прав людини 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [124].

Отже, встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом засвідчує, що діяльність Європейського суду з прав людини є унікальною не лише з позиції забезпечення ефективного захисту прав людини на міжнародному рівні з наданням можливості звернення фізичних та юридичних осіб, але і з позиції встановлення певних чітких теоретичних та практичних підходів національних судів держав-учасниць Європейської Конвенції з прав людини 1950 р., на основі якої створено та діє Суд, щодо захисту прав людини.

Проте, незважаючи на прийнятий Закон, в Україні все ще залишаються невирішеними проблеми як виконання рішень, так і застосування практики Європейського Суду [49].

За даними, оприлюдненими Європейським судом з прав людини, кількість справ, що надходять до розгляду з України – чи не найбільша серед усіх країн – членів Ради Європи. Наразі Україна займає п'яте місце разом з Росією, Туреччиною, Італією і Румунією по кількості звернень громадян до Європейського суду з прав людини. Фактично, кожна десята скарга до Страсбурга надходить саме від громадянина України – станом на 01 січня 2012 року на розгляді суду знаходиться 10750 заяв від українського позивача [104].

Найбільш поширеними причинами скарг українських громадян до Європейського суду з прав людини є порушення права на справедливий судовий розгляд (ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини), питання, пов'язані з правом на власність, невиплатою заробітної плати, жорстоким поведженням (ст. 3 Конвенції), незаконне затримання або позбавлення волі (ст. 5).

Переважну більшість проблем, які призводять до констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції складають наступні:

- невиконання або тривале виконання рішень національних судів;
- тривале провадження досудового розслідування та тривалий розгляд справ судами;
- погане поведження щодо особи, яка перебуває під контролем держави;
- неефективність розслідування матеріалів кримінального провадження (кримінальних справ), яке проводилось правоохоронними органами за фактами смерті, зникнення осіб, а також за фактами поганого поведження з боку представників державних органів, передовсім у місцях досудового тримання осіб під вартою та в місцях виконання покарань;
- неналежне матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають в місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань, а також ненадання вказаній категорії осіб адекватної медичної допомоги;
- недоліки законодавства та адміністративної практики, які призводять до тримання особи під вартою без належної законної підстави;
- недоліки судової практики, що призводять до порушення права особи на справедливий судовий розгляд;
- порушення права на справедливий суд, пов'язані із практикою судів щодо оцінки доказів у кримінальному провадженні (справі), зокрема, практика, за якої обвинувальні вирoki національних судів вирішальною мірою ґрунтувались на пізнавальних показаннях, які були дані особою на досудовому слідстві в якості

свідка та/або від яких особа на стадії судового слідства відмовляється, стверджуючи про не добровільність їх надання [45].

В той же час, у Страсбурзі зазначають, що виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні знаходиться не в кращому стані. Україна увійшла в десятку країн наряду із Болгарією, Грецією, Італією, Молдовою, Польщею, Росією, Румунією та Туреччиною, в яких систематично виникають затримки у виконанні рішень Європейського Суду. Непоодинокі випадки неможливості виконання або виконання із запізненням рішень суду.

Беручи до уваги таку невтішну статистику, можна зрозуміти, що до цього часу проблеми залишаються, і, незважаючи на зусилля органів державної влади, всі заходи не є достатніми та ефективними.

Умовно можна узагальнити основні причини такої ситуації та звести їх до наступного:

- неоднозначність регулювання застосування практики Суду на законодавчому рівні;
- відсутність координації з боку органів державної, зокрема, судової влади щодо питання застосування практики Суду;
- важливість вироблення для суддів певних інструкцій з метою їхньої обізнаності щодо діяльності Суду [49].

Відповідно до ст. 458 КПК України висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, та для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із судовим рішенням Верховного Суду України. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Надання судовому рішення Верховного Суду України таких властивостей обумовило таку підставу для перегляду судових рішень, як невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції висновку щодо застосування норм права, викладеному в постанові Верховного Суду України (п. 3 ч. 1 ст. 445 КПК України).

У свою чергу у Верховному Суді України за наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов: 1) про повне або часткове задоволення заяви; 2) про відмову у задоволенні заяви.

Судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки з підстави, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 445 КПК України.

Верховний Суд України задовольняє заяву в разі наявності однієї з підстав, передбачених ч. 1 ст. 445 КПК України.

При цьому, за наявності підстав, передбачених пунктами 1-3 ч.1 ст. 445 КПК України, Верховний Суд України має право: 1) скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково та направити справу на новий розгляд до суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції; 2) скасувати судові рішення та закрити провадження у справі; 3) змінити судові рішення (судові рішення), не передаючи справу на новий розгляд.

За наявності підстави, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 445 КПК України, Верховний Суд України має право: 1) змінити судові рішення (судові рішення), не передаючи справу на новий розгляд; 2) скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково та направити справу на новий розгляд до суду, який ухвалив оскаржуване судові рішення; 3) скасувати судові рішення та закрити провадження у справі.

У постанові Верховного Суду України, прийнятій за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, що була неоднаково застосована.

Верховний Суд України відмовляє у задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися або норма права застосована правильно.

Постанова про відмову у задоволенні заяви має бути вмотивованою.

У постанові Верховного Суду України, прийнятій за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, що була неоднаково застосована.

Висновки до розділу 2

Дослідження порядку ухвалення судових рішень дозволило сформулювати такі основні висновки та пропозиції:

1. Рішення слідчого судді під час досудового розслідування визначені як індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

2. Процедура винесення рішення слідчим суддею має бути детально регламентована у КПК України в залежності від виду рішень, що приймаються

слідчим суддею. У цьому аспекті банкетне нормативне врегулювання відповідних питань визнано недопустимим.

3. Систему рішень суду першої інстанції класифіковано за декількома характеризуючими підставами (ознаками), до числа яких віднесено: суб'єктів, які їх ухвалюють; етапи та форми провадження у першій інстанції; форму та зміст; можливість оскарження.

4. Використання доказів під час прийняття процесуальних рішень у кожній зі стадій кримінального провадження має особливості обумовлені безпосередніми завданнями стадії та повноваженнями відповідного суб'єкта. Специфіка використання доказів у процесуальних рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження залежить від правової природи обставин, які підлягають встановленню. Останні можуть бути як фактичними обставинами, що входять до предмета доказування, так і такими, що мають виключно процесуальне значення.

5. Враховуючи те, що журнал судового засідання виступає єдиною процесуальною формою закріплення судових рішень, що ухвалюються в усній формі, послідовне та повне відображення в цьому документі всіх рішень, ухвалених судом, визнано обов'язковим. При цьому, не можна обмежуватись лише найменуванням ухваленого рішення або формулюванням рішення про відмову в задоволенні (задоволення) клопотання учасників судового провадження.

6. На відміну від предмета судового розгляду у касаційному провадженні, предмет судового розгляду в апеляційному порядку, наряду із перевіркою законності, обґрунтованості та справедливості рішення суду нижчого рівня, включає в себе також позитивне встановлення обставин справи, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення.

7. Діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості

судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження. Предметом касаційного перегляду є законність та справедливість оскарженого судового рішення: суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин.

8. Ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість.

9. Підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції визнано тільки ті правопорушення, що допущені судом під час судового розгляду та ухвалення судового рішення, як його складової частини. Зважаючи на роль суду у змагальному кримінальному провадженні, ті порушення закону, що були допущені під час досудового розслідування, якщо вони не стали предметом уваги та відповідного реагування суду першої інстанції під час судового розгляду (наприклад, визнання доказу, одержаного незаконним шляхом, недопустимим), стають правопорушеннями суду за умови, що вони перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне, обґрунтоване, вмотивоване та справедливе судові рішення.

10. Запропоновано зміни та доповнення до статей глави 24¹, 303, 372, 437, 445 КПК України.

РОЗДІЛ 3

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

3.1. Набрання судовим рішенням законної сили

Стаття 124 Конституції України закріпила, що рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Рішення суду відповідно до процесуального законодавства є обов'язковим з моменту його винесення і проголошення. Але з моменту вступу його в законну силу воно стає загальнообов'язковим, тобто обов'язковим не лише для суду, не лише для інших учасників процесу, але і для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян, і підлягають виконанню на всій території України.

Таким чином, обов'язковість судового рішення нерозривно пов'язана з такою його властивістю як законна сила. Тому надалі розкриття сутності обов'язковості судового рішення розглядатиметься у прив'язці до законної сили такого рішення.

Рішення суду після спливу строку на апеляційне оскарження чи після розгляду справи судом апеляційної інстанції (у разі подання апеляційної скарги чи апеляційного подання) вступає в законну силу. З цього моменту законодавець розглядає рішення як акт, рівний за своїми властивостями окремо взятому нормативному акту. Під законною силою судового рішення розуміється сукупність його властивостей, спрямованих на забезпечення реалізації приписів судового рішення в передбачених законом формах. Дія кожної такої властивості і є проявом його законної сили [52, с. 8].

Законна сила судового рішення – це наділення його тими ж якостями, тими ж властивостями, якими характеризується нормативний акт. Порівнюючи властивості рішення, яке вступило в законну силу з нормативним актом,

Н.А. Чечіна вказує, що нормативні акти містять приписи, виконання яких обов'язкове для суб'єктів, на яких вони розповсюджуються, причому всі особи, підприємства і організації повинні сприяти виконанню цих приписів. Ця властивість носить назву обов'язковості. Такою властивістю наділене і судове рішення... Дана властивість судового рішення безпосередньо залежить і є наслідком обов'язковості норми, яку застосовує суд [163, с. 56]. Таким чином, Н. А. Чечіна розглядає обов'язковість судового рішення як похідну від обов'язковості норми права, яка була застосована судом при ухваленні даного рішення.

Н. І. Масленнікова розглядає законну силу рішення як стабільність, обумовлену виключністю, неспростовністю, преюдиціальністю і забезпечену законом обов'язковість його дії [85, с. 10]. Іншими словами, законна сила, на думку Н. І. Масленнікової, має два елементи: статичний і динамічний. Статичний елемент включає в себе такі властивості як незаперечність, виключність і преюдиціальність. Динаміку законної сили рішення суду визначає загальнообов'язковість.

Судове рішення не тільки встановлює наявність або відсутність правовідносин, але й містить в собі наказ, спрямований на його реалізацію. Саме цей наказ обумовлює динаміку законної сили рішення, яка проявляється в такій його властивості, як загальнообов'язковість [43, с. 28].

З огляду на вищевказане, можна зробити висновок, що в науці є традиційним такий підхід, за якого обов'язковість судового рішення розглядається як наслідок вступу рішення в законну силу поряд з виключністю, незмінністю, преюдиціальністю та виконавчістю [161, с. 32].

Втім, деякі процесуалісти вбачають в обов'язковості рішення безпосередню суть законної сили, виводячи з обов'язковості решту властивостей судового рішення, яке вступило в законну силу. Зокрема, Н. Б. Зейдер вважає, що під законною силою судового рішення розуміється особлива властивість

постановленого по справі судового рішення, яка полягає у тому, що рішення стає обов'язковим як для сторін та інших учасників справи, так і для самого суду, що постановив рішення, а також для всіх державних установ, підприємств, колгоспів та інших кооперативних та громадських організацій, посадових осіб і громадян, хоча вони і не приймали участі у справі [46, с. 113]. Таке визначення законної сили було піддане критиці П. П. Заворотько, який зазначив, що вказівка лише на обов'язковість судового рішення означає, що увага акцентується на його примусовій силі і недооцінюється авторитетність рішення з усіма його наслідками [44, с. 107].

Цікавою з практичної точки зору є концепція, згідно якої законна сила судового рішення ототожнюється з його незмінністю, яка є результатом неспростовності та виключності, в той час як обов'язковість розцінюється як властивість не судового рішення, а матеріально-правових відносин, підтверджених судом [32, с. 40].

Таким чином, діапазон суджень про співвідношення понять законної сили і обов'язковості судового рішення досить широкий. Тим не менше наявність цих властивостей у судового рішення так чи інакше визнається майже усіма авторами. У цьому контексті, на особливу увагу заслуговує позиція Є. В. Клінової, на думку якої, вбачається невиправданим виділення загальнообов'язковості як самостійної властивості законної сили судового рішення. Вона вважає, що стосовно осіб, які беруть участь у справі, прояв обов'язковості повністю охоплюється властивостями виключності, преюдиціальності та виконавчості рішення, вплив же судового рішення на осіб, які не брали участі у справі, не ґрунтується на самому судовому рішення, а випливає з закону та фактичних обставин справи [52, с. 10].

Остання позиція дає нам підстави говорити про те, що дискусійним також залишається питання про межі законної сили судового рішення та межі його обов'язковості. Ця проблематика ані в правовій науці, ані у вітчизняному законодавстві, ані у судовій практиці не висвітлюється однозначно.

Традиційним для радянського періоду, розглядаючи суб'єктивні межі законної сили судового рішення, було взагалі заперечення наявності таких, вказуючи на те, що судові рішення є обов'язковим для всіх організацій, посадових осіб і громадян і, що всі вони повинні рахуватися з рішенням, сприяти його виконанню і не мають права відкидати його як неправильне [1, с. 190; 29, с. 235]. Саме тому і почав вживатися термін – «загальнообов'язковість». Таким чином, відбувалась підміна поняття «суб'єктивні межі законної сили» поняттям «межі обов'язковості судових рішень». Інші, розмежовуючи ці дві категорії, вказують, що обов'язковість не має суб'єктивних меж. В цьому її відмінність від законної сили судового рішення, яка розповсюджується лише на осіб, які брали участь у справі. Обов'язковість – це вимога до всіх без виключення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, посадових осіб, громадян та юридичних осіб, які не брали участі у справі, на всій території держави неухильно виконувати судові рішення, якщо це залежить від їх дій, входить в їх компетенцію [165, с. 37]. У зв'язку із викладеними вище поглядами на обов'язковість судових рішень Є. В. Клінової, остання взагалі вважає неіснуючою проблему несумісності поняття загальнообов'язковості судових рішень та суб'єктивних меж законної сили судового рішення [52, с. 15].

Для з'ясування позиції з цього питання звернемося до аналізу КПК України.

Із положень ст. 533 КПК України випливає, що:

1. Загальнообов'язковість знаходить своє відображення у просторі. Рішення «підлягають виконанню на всій території України». Це положення не викликає суперечок у науковій літературі.

2. Рішення, які вступили в законну силу, обов'язкові для всіх органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян.

Не викликає ніяких заперечень та не потребує спеціального дослідження питання щодо обов'язковості судового рішення для сторін того процесу, в якому

воно було ухвалено. Є очевидним той факт, що сторони – обвинувачення та захисту, отримавши від суду певне вирішення їх кримінально-правового спору, зобов'язані підкоритися судовому рішення. Рішення суду також є обов'язковим для фізичних та юридичних осіб, які не брали участі у справі.

Обов'язковість судового рішення означає, що всі особи, на яких воно розповсюджується, зобов'язані дотримуватися приписів, встановлених рішенням, а також, що всі посадові особи та організації повинні сприяти його виконанню. Це означає, що будь-яка організація чи посадова особа, яка у своїй діяльності зустрілась з рішенням, яке вступило в законну силу, повинна рахуватися з ним і в межах своєї компетенції сприяти його виконанню. Обов'язковість рішення суду також означає, що індивідуальні правові акти місцевих органів влади, виконавчих органів влади, громадських та інших організацій, а також посадових осіб не повинні суперечити судовому рішення, яке вступило в законну силу. Це означає неможливість зміни чи скасування рішення суду вказаними органами, винесення інших рішень по справі, в тому числі й актів, які б суперечили рішенням суду, що вступило в законну силу. Обов'язковість судового рішення розповсюджується і на громадян, які повинні сприяти його здійсненню шляхом правомірної поведінки.

Закріпивши таку засаду, як обов'язковість судового рішення, законодавець тим самим підкреслив авторитет і владність акту правосуддя, яке вступило в законну силу.

Таким чином, обов'язковість судового рішення має універсальний характер.

Обов'язковість судового рішення означає його незаперечну реалізацію незалежно від того, чи зачіпає воно інтереси, права та обов'язки суб'єктів, спір про яких не розглядався. Лише ухвалення нового чи скасування попереднього рішення звільняє вказаних осіб від обов'язку підкоритися дії загальнообов'язковості, звільняє від реалізації рішення [43, с. 37].

Як вказує О. З. Хотинська, рішення суду є не просто фінальним процесуальним документом, воно є правозастосовним актом особливого

компетентного державного органу; в силу цього з судовим рішенням, яке вступило в законну силу, зобов'язані рахуватись всі інші органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи, навіть якщо вони не приймають безпосередньої участі у виконанні цього рішення. У цій площині висунутий у радянський період тезис про загальнообов'язковість судового рішення (тобто відсутність суб'єктивних меж) вбачається нам актуальним і в сучасних умовах [161, с. 44].

Виникає питання, який же зміст вкладати в поняття «загальнообов'язковість»? Із аналізу відповідних статей ЦПК України, КАС України, ГПК України, КПК України автор доходить висновку, що загальнообов'язковість – це спосіб регулювання відносин, які виникають при реалізації всіх судових рішень, незалежно від суб'єктивного ставлення осіб до приписів, які містяться в акті правосуддя [161, с. 45].

Таке широке коло суб'єктів дозволяє науковцям класифікувати загальнообов'язковість для осіб, які брали участь у справі та для всіх інших суб'єктів. До кожної групи суб'єктів загальнообов'язковість, на думку різних авторів, проявляється по-своєму, і тому в рамках загальнообов'язковості виділяються поняття виключності, незаперечності і преюдиціальності. Ми підтримуємо позицію Л. Н. Завадської, яка вказує, що ці властивості не є похідними від загальнообов'язковості, а є самостійними наслідками законної сили рішення [43, с. 30]. Водночас, обов'язковість проявляється у вказаних властивостях рішення. Така позиція знаходить своє вираження і у чинному законодавстві [161, с. 45].

Так, під виключністю слід розуміти таку властивість законної сили рішення, яка виключає можливість повторного розгляду справи між тими ж сторонами з того ж предмету і на тих же підставах.

Незаперечність судового рішення означає заборону апеляційного оскарження рішення зі спливом строку, наданого законом на апеляційне оскарження, за виключенням випадків, передбачених законодавством.

Рішення, що вступило в законну силу, носить характер преюдиціальності. Це означає, що істинність відносин і фактів, встановлених судом і зафіксованих в рішенні, не доводиться знову при розгляді інших справ, в яких беруть участь ті самі особи. Зміст преюдиції полягає в тому, що обставини, які необхідно встановити у справі, що розглядається, не досліджуються вдруге в силу їх встановленості в раніше ухваленому рішенні, ці обставини кладуться в основу рішення, як правило, без перевірки [11, с. 7].

Характеристики преюдиціальності, незаперечності і виключності, як стверджує О. З. Хотинська, властиві усім судовим рішенням незалежно від їх виду. Саме ці якості визначають стабільність правових відносин, підтверджених рішенням суду, яке вступило в законну силу. А отже, як ми уже згадували, вони є статичними елементами судового рішення.

Рішення суду, яке вступило в законну силу, є обов'язковим і для суду, який його ухвалив. Тому можна сказати, що із обов'язковості судового рішення впливає така властивість як його незмінність.

Суд, який ухвалив рішення, уже з моменту його проголошення не має права його відмінити чи змінити. Він не може вносити будь-які зміни, які роблять рішення іншим по суті, не може змінювати наведене в рішенні викладення обставин справи чи його мотиви.

Загальним правилом, як вказує автор, яке ґрунтується на незмінності судового рішення, є те положення, що будь-які недоліки судового рішення можуть бути виправлені лише судами вищестоящих інстанцій [161, с. 39-40], зокрема на цей час, в порядку апеляційного чи касаційного провадження, або в порядку перегляду справ Верховним Судом України чи за нововиявленими обставинами.

Однак така властивість як незмінність рішення суду має певні виключення. Процесуальне законодавство в окремих, спеціально вказаних в законі, випадках допускає можливість виправлення недоліків судового рішення судом, який його ухвалив. Такими випадками є: а) роз'яснення судового рішення (ст. 380 КПК України); б) виправлення опісок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні (ст. 379 КПК України).

На обов'язковості рішення ґрунтується можливість його примусового виконання. Щоб виконати судові рішення, зобов'язані особи повинні виконати обов'язки, зміст яких визначений нормами права. А суд своїм рішенням визначає порядок, строки і спосіб виконання цих обов'язків. При невиконанні своїх обов'язків суб'єкти правовідносин примушуються до їх виконання. Така властивість як можливість примусового виконання рішення поза волею боржника називається виконавчість.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що обов'язковість входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю, яка виявляється у всіх властивостях законної сили судового рішення. Обов'язковість судового рішення забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість.

Обов'язковість рішень полягає також і у відповідальності, що передбачена законодавством за невиконання судових рішень. Умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їхньому виконанню, тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 382 КК України [161, с. 43].

Серед судових рішень, які ухвалюються судом під час здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, центральне місце займає вирок суду першої інстанції, оскільки саме в ньому вирішуються основні питання кримінального провадження, і зокрема обвинувачення.

Реальне існування вироку, як акту правосуддя, та його дію у подальших стадіях кримінального провадження визначає законна сила вироку. Відповідно до ст. 533 КПК України вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України.

Однак чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить визначення законної сили вироку, а у науці кримінального процесу відсутній єдиний підхід до вирішення цього питання.

У зв'язку з цим дослідження питань, пов'язаних із сутністю та значенням законної сили вироку, його обов'язковістю, виключністю та преюдиційністю набуває особливої актуальності, має наукове та практичне значення.

Дослідженням вироку, як одного з основних видів судових рішень, займалися такі учені, як М. І. Бажанов, М. М. Гродзинський, Ю. М. Грошевой, І. Д. Джамалов, Ц. М. Каз, В. І. Камінська, О. В. Капліна, Н. В. Кіцен, Ф. М. Кудін, Е. Ф. Куцова, П. А. Лупинська, В. Т. Маляренко, М. М. Михеєнко, П. Ф. Пашкевич, В. О. Попелюшко, І. Д. Перлов, І. І. Потеружа, В. М. Савицький, М. С. Строгович, В. Т. Томін, І. О. Харченко, І. Я. Фойницький, П. С. Елькінд, В. В. Шумов та ін.

Насамперед, роботи цих та інших авторів присвячені порядку постановлення вироку, а також його властивостям – законності, обґрунтованості, справедливості та ін. До того ж, більшість із них виконані за часів дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, і хоча у порівнянні з ним чинний КПК України не привніс значних змін у питання ухвалення та виконання судових рішень загалом і вироку зокрема, відповідні питання потребують нового наукового дослідження в системному аспекті.

Слід зазначити, що у теорії вітчизняного кримінального процесу до цього часу відсутні дослідження законної сили вироку, її теоретичних і практичних аспектів. Незважаючи на чималу кількість робіт, присвячених вироку, ці питання залишаються малодослідженими.

Незважаючи на те, що у законодавстві використовується поняття «законна сила» стосовно, зокрема судових рішень, законодавець не розкриває його змісту. У юридичній літературі висловлені різні судження щодо змісту поняття законної сили вироку.

Так, одні автори вважають, що законна сила вироку – це дія реалізованих у ньому норм матеріального права [96, с. 22]. Інші автори, зазначаючи, що вирок є актом застосування не тільки норм матеріального (кримінального), а й кримінального процесуального права, вказують, що зміст і призначення поняття законної сили вироку визначається тими спеціальними якостями, якими держава наділяє акти правосуддя через специфічне положення судів у системі державних органів. Законною силою вироку вважають його властивість, як акту правосуддя, розповсюджувати юридичну силу кримінально-правової норми на конкретну особу та за конкретним випадком. Вона змодельована у законі силою впливу на підсудного передбаченими у КПК України та визначеними у КК України засобами покарання [144, с. 372; 54, с. 448]. На думку третіх, законна сила вироку – це особлива правова властивість, чинність вироку, яку він набуває після закінчення строку його оскарження (за винятком негайного набрання вироком законної сили) [6, с. 34; 171, с. 579]. Четверті, характеризуючи законну силу вироку, вказують на набуття ним сили правової норми, що наближує вирок до закону, тобто акту вищих органів державної влади, робить його обов'язковим [39, с. 48; 156, с. 484-485; 70, с. 6].

Безперечно, закон як матеріальний, так і процесуальний, будучи формою вираження права, реалізуючись у відповідних актах по його застосуванню, не може не надавати цим актам певних ознак, які властиві праву загалом. Однак

закони втілюються у життя через низку різних актів, кожен з яких виражає зміст закону та його дію стосовно конкретних випадків (випадку). Таким чином, можна погодитись з тим, що якщо сутність законної сили вироку визначати тільки через правових норм, що реалізуються в ньому, то усі акти органів державної влади, що здійснюються на основі та по застосуванню правових норм, мали б таку ж законну силу і вирок суду нічим би не відрізнявся від них [156, с. 482-483].

Розмаїття вищенаведених поглядів на сутність і зміст поняття законної сили вироку не дозволяє стверджувати про його однозначність.

Намагаючись встановити сутність законної сили вироку, важливо, на наш погляд, зупинитись на таких основних аспектах.

По-перше, поняття законної сили вироку не слід ототожнювати із поняттям юридичної сили вироку. Якби законна сила вироку означала ні що інше, як засновану на законі його юридичну силу, залишилось би незрозумілим, для чого законодавець використовує спеціальне поняття «законна сила» стосовно судових рішень у кримінальному провадженні. Адже силою, що ґрунтується на законі, наділяється будь-який акт, прийнятий на підставі закону та в порядку, встановленому законом. Будь-який такий акт підлягає обов'язковому виконанню, доки не закінчиться строк його дії або він не буде скасований у встановленому законом порядку. Такою юридичною силою, як і будь-який інший акт, наділений і вирок.

По-друге, зміст поняття законної сили вироку може бути розкритий тільки у зв'язку із змістом і правовою природою самого вироку. Сутність вироку полягає у вирішенні обвинувачення по суті (ч. 1 ст. 369 КПК України). Ухвалюючи вирок, суд, насамперед, повинен вирішити такі питання: чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа; чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений; чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення; чи підлягає обвинувачений покаранню за

вчинене ним кримінальне правопорушення (пп. 1–4 ч. 1 ст. 368 КПК України). З цього можна зробити висновок, що у вирокі знаходить свою реалізацію кримінальний закон (закон України про кримінальну відповідальність). Однак вирок є актом застосування не тільки кримінального, а й кримінального процесуального, цивільного та інших галузей права. Тим самим матеріально-правові та процесуальні норми, що реалізуються у вирокі, будучи наділеними юридичною силою, у своїй сукупності також формують юридичну силу вирокі.

По-третє, суд, як орган, який уповноважений на ухвалення вирокі, займає специфічне положення у системі державних органів [30, с. 108-109]. Виключно судами здійснюється правосуддя в Україні, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, а судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України (ст. 124 Конституції України, ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [113]). Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [113]. Тому слід погодитись з тим, що законна сила вирокі – спеціально надана державою властивість цього акту, що прирівнює його до актів вищих органів державної влади. Як цілком справедливо вказує І. Я. Фойницький, судові рішення відповідає на питання, що виникло у справі, вирішує його і таким чином для окремого випадку створює закон – *judex lex facit inter partes* (з лат. – суддя встановлює закон між сторонами) [158, с. 341].

Вирок, як і закон, є проявом правової волі, однак на відміну від закону, він є актом, в якому проголошується воля держави відносно одного, конкретного випадку. На переконання В. Я. Дорохова, вирок суду міг би бути зайвим, якби ті загальні обов'язкові правила, які встановлює закон, дотримувались усіма

громадянами добровільно. Однак оскільки не всі громадяни точно дотримуються вимог тих чи інших законів, необхідною є діяльність суду, який як орган державної влади, застосує загальне правило закону до того випадку, що є предметом судового розгляду, і тим самим конкретизує закон [36, с. 70].

Таким чином, вирок не створює норми права. Ті правила поведінки, що містяться в ньому – це правила загальних норм, які були застосовані судом, однак стосовно конкретної ситуації, що мала місце в дійсності та стала предметом судового розгляду.

Саме таке розуміння сутності вироку притаманне вітчизняній правовій системі та правовим системам тих країн, які не розглядають судову діяльність як форму правотворчої діяльності держави, не надають суддям права творити закон і саму діяльність суддів підкорюють законові.

Властивості, що є характерними для закону, як для акту вищих органів державної влади, не притаманні індивідуальним актам застосування норм права. Однак судовому рішенню, зокрема вироку, деякі з таких властивостей делегуються саме через спеціальне позначення законодавця – законну силу.

Так, на відміну від закону, законодавець допускає скасування чи зміну вироку, який набрав законної сили (в порядку касаційного провадження, провадження у Верховному Суді України, провадження за нововиявленими обставинами). Тому ми не можемо говорити про неспростовність, як про одну з властивостей законної сили вироку, вона належить до правових наслідків цього акту. Це обумовлюється інтересами правосуддя, забезпечення законності та дотримання гарантій прав особи.

Вирок наділяється законною силою не одразу з моменту проголошення. Учасникам провадження, що визначені законом, надається можливість оскаржити правосудність вироку, для чого встановлюються конкретні строки, які за певних умов навіть можуть бути продовжені (поновлені). Якщо у встановлені законом строки надходить апеляційна скарга, то суд апеляційної інстанції переглядає

правосудність вироку. І лише після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано, або після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції, якщо вирок не було скасовано, йому надається законна сила і відповідно він наділяється певними властивостями закону. Виняток зроблений лише для вироків апеляційних судів, які набирають законної сили з моменту їх проголошення (ч. 4 ст. 532 КПК України).

Законна сила вироку – це його сила (дія) як закону, вищої форми вираження державної волі, що знаходить своє зовнішнє відображення в тому, що вирок, на відміну від інших кримінальних процесуальних актів, ухвалюється іменем України (ч. 5 ст. 124 Конституції України, ч. 1 ст. 371 КПК України).

Тому у випадках, коли вирок називають законом, йдеться про те, що вирок за своєю обов'язковістю, за своїм значенням і авторитетом прирівнюється до закону, і всі фізичні, юридичні та посадові особи зобов'язані його виконати (ст. 533 КПК України).

Таким чином, можна дійти висновку, що законна сила притаманна самій правовій природі вироку, виступає елементом його поняття. Поняття вироку включає в себе ознаку законної сили і разом з нею утворює той акт, який називають актом правосуддя, тобто актом державної (судової) влади.

Дія законної сили вироку обумовлює настання ряду наслідків. Так, вирок, що набрав законної сили, набуває властивості виключності. Це означає недопустимість здійснення кримінального провадження в разі, якщо існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України). Ця властивість вироку є процесуальним проявом принципу кримінальної відповідальності «non bis in idem» (з лат. – не двічі за одне і те ж), що закріплений у п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону та кримінального процесуального права кожної країни), а також у ч. 1 ст. 61

Конституції України (ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення) [99, с. 163].

Тільки після скасування вироку (як обвинувального, так і виправдувального), що набрав законної сили, можливий повторний розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції. При цьому виключність виправдувального вироку не може бути піддана сумніву після закінчення передбачених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Так само за наявності обставин, які підтверджують вчинення особою більш тяжкого кримінального правопорушення, ніж те, за яке вона була засуджена, судові рішення може бути переглянуте за нововиявленими обставинами протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення (ч.ч. 2, 3 ст. 461 КПК України).

Авторитет закону, яким наділений вирок, вимагає стабільності цього акту, що унеможливорює його багаторазові оскарження та існування суперечливого судового рішення.

Важливим наслідком дії законної сили вироку є також його преюдиціальність, як обов'язковість для всіх судів, які розглядають іншу справу, прийняти без перевірки та доказів факти, що встановлені цим рішенням. Преюдиціальне значення вироку проявляється, зокрема, при вирішенні питання про допустимість доказів (ст. 90 КПК України), а також у цивільному процесі у справі про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою (ч. 4 ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України).

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що законна сила вироку характеризує правову природу вироку, визначаючи його місце серед інших офіційних актів, внаслідок чого надає прийнятим у ньому рішенням специфічні якості. Законна сила вироку є такою категорією судової діяльності (влади), без якої сама ця діяльність була б неможлива, оскільки саме у законній

силі вироку реалізується воля законодавця по спонуканню до певної поведінки конкретних осіб.

Отже, законна сила вироку – це особлива властивість вироку, що надає йому сили закону, як вищої форми вираження державної волі, у кримінальному провадженні, в якому він був ухвалений, наслідками дії якої є обов’язковість, неспростовність, виключність і преюдиціальність вироку [136, с. 122-123].

Слід зазначити, що набрання ви роком законної сили та настання відповідних наслідків ще не означають абсолютної неспростовності вироку. Якщо вирок є неправосудним, він має бути скасований чи змінений у встановленому законом порядку. У зв’язку з цим актуальними слід визнати подальші наукові дослідження проблем забезпечення правосудності вироків, підстав і порядку їх перегляду в межах касаційного провадження, провадження у Верховному Суді України, а також за нововиявленими обставинами.

3.2. Порядок виконання судових рішень

Судові рішення, що набрали законної сили, є обов’язковими для виконання на всій території України.

Виконання судових рішень здійснюється в межах окремої стадії кримінального провадження – стадії виконання судових рішень – в якій відбувається реалізація вироку (іншого судового рішення), що набрав законної сили, а також вирішення судом питань, що виникають при зверненні вироку до виконання й у процесі самого виконання.

Основний зміст стадії виконання вироку визначають питання, пов’язані із процесуальною діяльністю суду, що звертає вирок до виконання; безпосередньо виконує деякі свої рішення, зокрема виправдувальний вирок; вирішує процесуальні питання, пов’язані з виконанням вироку (умовно-дострокове

звільнення від відбування покарання, звільнення від покарання через хворобу й ін.); здійснює контроль за зверненням вироку до виконання.

Набрання вироком законної сили є обов'язковою умовою його виконання, тому що тільки вирок, який набрав законної сили, є підставою для відбування кримінального покарання і виконання всіх інших рішень суду, сформульованих у вироку.

Якщо обвинувачений тримається під вартою, суд звільняє його з-під варти в залі судового засідання у разі виправдання; звільнення від відбування покарання; засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання.

Якщо обвинувачений, що тримається під вартою, засуджений до арешту чи позбавлення волі, суд у виняткових випадках з урахуванням особи та обставин, встановлених під час кримінального провадження, має право змінити йому запобіжний захід до набрання вироком законної сили на такий, що не пов'язаний з триманням під вартою, та звільнити такого обвинуваченого з-під варти.

Момент набрання вироку або ухвали суду першої інстанції, ухвали слідчого судді законної сили залежить від реалізації учасниками кримінального провадження права на подачу апеляційної скарги.

Якщо вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді не були оскаржені, вони набувають законної сили після закінчення строку на оскарження.

У разі подачі апеляційної скарги судові рішення, якщо його не було скасовано, набуває законної сили з моменту ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Якщо вирок набрав законної сили у зв'язку із закінченням строку на подачу апеляційної скарги, а цей строк згодом поновлений (статті 353, 386 КПК України), вирок чи ухвала суду, ухвала слідчого судді втрачає законну силу і на нього може бути подана апеляційна скарга у встановленому законом порядку.

Вирок набуває законної сили загалом, а не частинами. Тому в тих випадках, коли вирок із групової справи оскаржений тільки щодо деяких засуджених, вирок набуває законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції одночасно щодо всіх засуджених у цій справі.

Оскарження вироку тільки в окремій частині також не спричиняє набрання цим вироком законної сили в іншій частині.

Вироки та ухвали апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Ухвали суду касаційної інстанції та Верховного Суду України набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Ухвали слідчого судді та суду, що не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення. Так, вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 КПК України, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Також не може бути оскаржене в апеляційному порядку судове рішення суду першої інстанції з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним відповідно до положень ч. 3 ст. 349 КПК України [65, с. 894].

Вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, набувають ознаки обов'язковості для всіх суб'єктів, названих у ст. 533 КПК України. Вони підлягають обов'язковому виконанню на всій території України як і закон. Обов'язковість судових рішень забезпечується державою. За ухилення засудженого від покарання, відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі, за втечу з місця позбавлення волі, втечу зі спеціалізованого лікувального закладу настає кримінальна відповідальність

(статті 389, 390, 393, 394 КК України). Навмисне невиконання посадовою особою рішення, вироку, ухвали чи постанови суду або здійснення перешкод для їх виконання тягне кримінальну відповідальність – покарання відповідно до ст. 382 КК України. Приховування майна, на яке накладено арешт або яке підлягає конфіскації, передбачає кримінальну відповідальність за ст. 388 КК України.

Набрання судовим рішенням законної сили зобов'язує суд звернути його до виконання, а уповноважених на те осіб, органів і установ зобов'язує виконати передбачені в ньому приписи в належні строки і в повному обсязі.

Вирок за тим самим обвинуваченням, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження за тим самим обвинуваченням є обов'язковими для слідчого, прокурора, слідчого судді та суду в тому плані, що в разі з'ясування їх існування на будь-якій стадії кримінального провадження, воно підлягає безумовному закриттю (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України), оскільки підпадає під дію принципу, сформульованому у ч. 1 ст. 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення».

Вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок суду з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою (ч. 4 ст. 61 ЦПК України). Вирок суду у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, є обов'язковим для господарського суду при вирішенні спору з питань, чи мали місце певні дії та ким вони вчинені (ч. 3 ст. 35 ГПК України). Вирок суду у кримінальному провадженні, який набрав законної сили, є обов'язковим для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою (ч. 4 ст. 72 КАС України). Засуджену судом України особу може бути передано для

відбування покарання в іншу державу на підставах і в порядку, передбачених нормами глави 46 КПК України [64, с. 408].

Разом з тим обов'язковість судових рішень не означає обов'язку всіх поділяти думку суду, яка отримала своє відображення у відповідному рішенні. Більше того, зацікавлені особи вправі вжити передбачені законом заходи для зміни чи скасування судових рішень.

Звернення судового рішення до виконання відповідно до ст. 535 КПК України – процесуальна дія, яка виражається в наданні слідчим суддею, судом визначеному законом чи судовим рішенням органу, установі, юридичній чи фізичній особі розпорядження виконати судове рішення, що набрало законної сили. Звернення судового рішення до виконання полягає, якщо інше не передбачено КПК України, у направленні слідчим суддею, суддею суду, що його постановив, або головою суду протягом трьох діб з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження із суду апеляційної чи касаційної інстанцій або Верховного Суду України відповідному органу, установі, юридичній чи фізичній особі (наприклад, батькам, опікунам, піклувальникам про передання неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під їх нагляд як запобіжний захід) письмового розпорядження про виконання судового рішення. До розпорядження про виконання судового рішення обов'язково додається його копія.

Розпорядження про виконання судового рішення повинно бути підписане суддею (головою суду) і секретарем суду та скріплене печаткою суду. У ньому вказується: орган, установа, особа, на який (яку) покладається обов'язок виконання судового рішення, найменування суду (слідчого судді, судді), який постановив (ухвалив) це рішення, час та місце його постановлення (ухвалення), прізвище, ім'я і по батькові особи, щодо якої постановлено (ухвалено) рішення, дату набрання судовим рішенням законної сили, вимога про приведення судового

рішення до виконання і про повідомлення суду (слідчому судді), який постановив (ухвалив) рішення, про час його виконання.

У кримінальних провадженнях щодо групи осіб, кількість розпоряджень про виконання судового рішення повинна відповідати кількості осіб, яких рішення стосуються.

У разі, якщо судові рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, суд видає виконавчий лист, форма та зміст якого повинні відповідати вимогам, зазначеним у ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження», який звертається до виконання в порядку, передбаченому ст. 17 цього Закону [106].

Як передбачено ст. 534 КПК України, усі без винятку судові рішення виконуються відповідними органами, установами, юридичними та фізичними особами в порядку, способи і строки, передбачені КПК України та іншими законами України, а також іншими нормативними актами, а у деяких випадках і згідно з правилами, встановленими міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Наприклад, виконання ухвали слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту згідно з ч. 3 ст. 181 КПК України покладається на орган внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, який здійснює його через своїх працівників в порядку і способи, регламентовані ч. 4 та 5 цієї статті. Або відповідно до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» на кримінально-виконавчу інспекцію, як орган цієї служби, покладено обов'язок виконувати покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт [109]. Крім того, на неї покладено здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Кримінально-виконавча інспекція встановлює періодичність та дні проведення

реєстрації засуджених до покарань у вигляді громадських і виправних робіт, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням (ст. 13 КВК України).

Проте закон надає можливість слідчому судді, суду у разі необхідності визначити спосіб, строки і порядок виконання прийнятого ними рішення у самому судовому рішенні. Так, при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні та його частковому чи повному задоволенні суд вправі визначити спосіб виконання вироку в частині відшкодування (компенсації) завданої цивільному позивачу діями підсудного шкоди, - у грошовому виразі, в натурі тощо (статті 129, 374 КПК України); при постановленні ухвали про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу слідчий суддя, суд вказує дату втрати законної сили ухвалою (а отже, й строк виконання – п. 6 ч. 1 ст. 190 КПК України); при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, суд може покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язок спілкування з тією чи іншою особою лише у визначений судом спосіб (п. 4 ч. 5 ст. 194 КПК України) тощо [64, с. 408-409].

Безумовне виконання судового рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, означає, що наведені судові рішення повинні звертатися до виконання і виконуватися без будь-яких обмежень та застережень і в повному обсязі.

При ухваленні за результатами судового розгляду виправдувального вироку, після його проголошення, якщо обвинувачений утримується під вартою, він звільняється з-під варти негайно. Розпорядження про це дає головуючий. Воно є для конвою обов'язковим.

Так само і невідкладно звільняється з-під варти обвинувачений при ухваленні судом обвинувального вироку, яким він: звільняється від відбування покарання; засуджений до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; засуджений без призначення покарання.

Обвинувачений негайно в залі судового засідання звільняється з-під варти також у разі, якщо при засудженні його до обмеження волі суд, з урахуванням особи та обставин, встановлених під час кримінального провадження, звільняє його з-під варти, у виняткових випадках, якщо суд з урахуванням особи та обставин, встановлених під час кримінального провадження, при засудженні обвинуваченого до арешту чи позбавлення волі змінює йому запобіжний захід до набрання вироком законної сили на такий, що не пов'язаний з триманням під вартою (ст. 377 КПК України).

Обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, звільняється з-під варти в залі судового засідання при постановленні судом ухвали про закриття кримінального провадження та звільнення його від кримінальної відповідальності з підстав, передбачених ст. 284 КПК України, та в порядку, встановленому ст. 288 КПК України.

Підозрюваний, обвинувачений, якого було затримано з метою приводу для розгляду клопотання про обрання до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 190 КПК України); якого було затримано в порядку статей 207, 208 КПК України; до якого попередньо був застосований як запобіжний захід тримання під вартою, до моменту розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою (ст. 199 КПК України); незаконно затримана чи утримувана під вартою особа (ст. 202 КПК України) звільняється з-під варти в залі судового засідання після проголошення слідчим суддею ухвали: 1) про відмову в застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 196 КПК України); 2) про відмову в продовженні строку тримання під вартою (ст. 199 КПК України); 3) про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою (ст. 199 КПК України); 4) про зміну тримання під вартою на більш м'який запобіжний захід (ст. 200 КПК України); 5) про звільнення з-під варти особи, позбавленої свободи за відсутності судового рішення, яке набрало

законної сили; 6) не звільненої з-під варті особи, яка внесла в установленому законом порядку заставу (ст. 206 КПК України).

У разі подання особою апеляційної скарги після закінчення строку апеляційного оскарження і одночасно клопотання про поновлення пропущеного строку з поважних причин суддя-доповідач, визнавши причини пропуску строку поважними і поновивши його, ухвалою про відкриття апеляційного провадження, зобов'язаний одночасно вирішити й питання про зупинення виконання оскарженого судового рішення (статті 117, 398, п. 4 ч. 2 ст. 399 КПК України).

Виконання судового рішення (вироку або ухвали) зупиняється аналогічно і в інших випадках, прямо передбачених у КПК України, наприклад, у випадку подачі касаційної скарги з пропуском із поважних причин строку касаційного оскарження, поновленого ухвалою касаційного суду про відкриття касаційного провадження (статті 117, 428, п. 3 ч. 3 ст. 429 КПК України).

Вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, закон покладає за загальним правилом на суддю суду першої інстанції одноособово. Порядок вирішення низки цих питань отримав своє власне законодавче урегулювання (статті 202, 206, 603, 607 КПК України тощо).

Статтею 536 КПК України регламентована відстрочка виконання вироку, що означає відкладення у випадках, передбачених законом, початку виконання вироку на певний строк. Закон допускає відстрочку виконання вироку, за яким призначено покарання у вигляді виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі. Відповідно до ч. 4 ст. 53 КК України може бути розстрочена також сплата штрафу з урахуванням майнового стану засудженого, але не більше як на три роки.

Розглядаючи питання про відстрочку виконання вироку, суд повинен з'ясувати:

- чи допускає закон таке рішення для даного виду покарання;
- чи є для цього підстави, передбачені законом;

- чи не належить засуджений до визначеного кола осіб, щодо яких відстрочка не допускається (ч. 2 ст. 536 КПК України).

Рішення про відстрочку виконання вироку приймається тим судом, який ухвалив вирок, лише після набрання останнім чинності.

Наявність у засудженого хвороби, що перешкоджає йому відбувати покарання, має бути підтверджена довідкою з лікувального закладу або висновком судово-медичної експертизи. При вирішенні питання про те, чи перешкоджає зазначена хвороба відбувати покарання засудженому, необхідно керуватися Порядком організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженим спільним наказом МЮ України та МОЗ України від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572 [100].

Після прийняття рішення про відстрочку виконання вироку суд повинен періодично перевіряти через лікувальний заклад стан здоров'я засудженого і у випадку його повного одужання або зміни стану здоров'я до такого, який не перешкоджатиме відбуванню покарання, вжити заходів для звернення вироку до виконання.

Вагітність засудженої також має бути підтверджена медичною документацією. За змістом п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України відстрочка засуджених, яка має кількох малолітніх дітей, надається до досягнення трирічного віку найменшою дитиною. Вирішуючи це питання, суд повинен з'ясувати, чи перебувають малолітні діти у неї на утриманні і вихованні, оскільки застосування відстрочки виконання вироку є правом, а не обов'язком суду.

Перелік виняткових обставин, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України, не є вичерпним. Суд може визнати підставами для відстрочки виконання вироку й інші обставини, які свідчать про те, що негайне відбування покарання може спричинити виключно тяжкі наслідки для засудженого та його сім'ї.

Від розглянутої відстрочки виконання вироку необхідно відрізнити звільнення від відбування покарання жінок унаслідок їх вагітності або наявності

дітей віком до трьох років, передбачене ст. 83 КК України, що застосовується до жінок, які завагітніли або народили дітей під час відбування покарання (ст. 537 КПК України).

Відстрочка виконання вироку не допускається щодо осіб, засуджених за тяжкі (крім випадків, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України) та особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання.

Висновки до розділу 3

Дослідження механізму виконання судових рішень дозволило сформулювати такі основні висновки та пропозиції:

1. Обов'язковість судового рішення має універсальний характер. Це означає: по-перше, що всі особи, на яких воно розповсюджується, зобов'язані дотримуватися приписів, встановлених рішенням, а також, що всі посадові особи та організації повинні сприяти його виконанню; по-друге, що індивідуальні правові акти місцевих органів влади, виконавчих органів влади, громадських та інших організацій, а також посадових осіб не повинні суперечити судовому рішення, яке вступило в законну силу; по-третє, що обов'язковість судового рішення розповсюджується і на громадян, які повинні сприяти його здійсненню шляхом правомірної поведінки.

2. Обов'язковість входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю, яка виявляється у всіх властивостях законної сили судового рішення. Обов'язковість судового рішення забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість.

3. Законна сила притаманна самій правовій природі судового рішення, виступає елементом його поняття. Поняття судового рішення включає в себе ознаку законної сили і разом з нею утворює той акт, який називають актом правосуддя, тобто актом державної (судової) влади.

4. Законна сила судового рішення – це особлива властивість рішення суду, що надає йому сили закону, як вищої форми вираження державної волі, у кримінальному провадженні, в якому він був ухвалений, наслідками дії якої є його обов’язковість, неспростовність, виключність і преюдиціальність.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження судових рішень у кримінальному провадженні дало змогу сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Визначено, що судові рішення у кримінальному провадженні це акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (насамперед, закону України про кримінальну відповідальність) в особливій процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення окремих питань у сфері кримінального провадження.

2. Законне судове рішення повинно відповідати таким критеріям: своєчасність ухвалення судового рішення уповноваженим судом; відповідність судового рішення за формою і змістом вимогам кримінального процесуального закону; суворе дотримання судом кримінального процесуального закону на усіх етапах діяльності; правильне застосування судом загальновизнаних принципів і норм міжнародного права; правильне застосування судом норм закону України про кримінальну відповідальність та інших галузей матеріального права.

3. Обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. А вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення.

4. Рішення слідчого судді під час досудового розслідування визначені як індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним

процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування.

5. Використання доказів під час прийняття процесуальних рішень у кожній зі стадій кримінального провадження має особливості обумовлені безпосередніми завданнями стадії та повноваженнями відповідного суб'єкта. Специфіка використання доказів у процесуальних рішеннях суду залежить від правової природи обставин, які підлягають встановленню. Останні можуть бути як фактичними обставинами, що входять до предмета доказування, так і такими, що мають виключно процесуальне значення.

6. Діяльність суду апеляційної інстанції має комплексний характер і полягає у перевірці законності, обґрунтованості, вмотивованості та справедливості судового рішення, а також у встановленні фактичних обставин кримінального провадження, їх оцінці, що є необхідною для ухвалення апеляційною інстанцією правосудного рішення, у тому числі і по суті кримінального провадження. Предметом касаційного перегляду є законність та справедливість оскарженого судового рішення: суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин.

7. Ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість, вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість.

8. Обов'язковість входить в зміст законної сили рішення і одночасно є самостійною властивістю, яка виявляється у всіх властивостях законної сили

судового рішення. Обов'язковість судового рішення забезпечує його виключність, незаперечність, преюдиціальність, незмінність, виконавчість.

9. Запропоновано зміни та доповнення до статей глави 24¹, статей 3, 303, 370, 372, 437, 445 КПК України, які стосуються особливостей спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, визначення основних термінів Кодексу, оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування, законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення, змісту ухвали, недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого, підстав для перегляду судових рішень Верховним Судом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдюков М. Г. Судебное решение. – М. : Госюриздат, 1959. – 192 с.
2. Адміністративне судочинство : навчальний посібник / за заг. ред. проф. О. П. Рябченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 304 с.
3. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва за 2014 рік [Електронний ресурс] / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
4. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у 2014 році [Електронний ресурс] / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
5. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва за I півріччя 2015 року [Електронний ресурс] / Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
6. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве / В. К. Бабаев : [учебное пособие]. – Горький : Изд-во ГВШ МВД СССР. – 1974. – 124 с.
7. Баганець О. Вплив деяких правових презумпцій на предмет доказування у кримінальному провадженні / О. Баганець // Юридична Україна. – 2013. – № 10. – С. 88–92.
8. Баглай М. В. Вступительная статья // Барак А. Судейское усмотрение / пер. с англ.; науч. ред.: В. А. Кикоть, Б. А. Страшун. – М. : Норма, 1999. – 376 с.
9. Багрій М. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : [моногр.] / М. В. Багрій, В. В. Луцик. – Тернопіль, 2014. – 308 с.

10. Балакшин В. Истина в уголовном процессе // Российская юстиция. – 1998. – № 2. – С. 18-19.
11. Бережний О. І. Преюдиціальність судових рішень у кримінальних справах: автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 20 с.
12. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у кримінальному судочинстві України : [наук.-практ. посіб.] / Н. Р. Бобечко; за ред. В. Т. Нора; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К. : Правова єдність, 2010. – 142 с.
13. Бобечко Н. Р. Недопустимість погіршення становища підсудного в апеляційному провадженні / Н. Р. Бобечко // Вісник Львівського університету [серія : юрид.]. – 2011. – Вип. 53. – С. 329–341.
14. Богословская Л. А. Основания к отмене или изменению приговора / Л. А. Богословская : [учебное пособие]. – Харьков : Изд-во Харьк. юрид. ин-та, 1981. – 59 с.
15. Бохан В. Ф. Формирование убеждений суда / В. Ф. Бохан. – Минск : Изд-во БГУ, 1973. – 159 с.
16. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Х. : Право, 2010. – 464 с.
17. Бунина А. В. Приговор суда как акт правосудия. Его свойства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. В. Бунина. – Оренбург, 2005. – 233 с.
18. Буцковский Н. А. Очерк кассационного порядка отмены решений по судебным уставам 1864 г. / Буцковский Н. А. – СПб : Типография Второго Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1866. – 182 с.
19. Васильчук В. О. Справедливість як категорія права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Васильчук Вікторія Олександрівна; М-во внутр. справ України, Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2013. – 20 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 : [А–Я] / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : Перун, 2007. – 1719 с.

21. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ / Судова статистика : офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
22. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах / Л. Е. Владимиров. – Тула : «Автограф», 2000. – 464 с.
23. Воробейников М. А. Запрет перообразования к худшему в советском уголовном процессе / М. А. Воробейников. – Ярославль : Изд-во Яросл. ун-та, 1976. – 102 с.
24. Воскобитова Л. А. Система оснований к отмене или изменению приговора в кассационном порядке / Л. А. Воскобитова : [учебное пособие]. – М., 1985. – 43 с.
25. Галоганов Е.А. Роль суда как субъекта доказывания в уголовном судопроизводстве // Российский судья. – 2003. – № 1. – С. 36-38.
26. Герасименко Л. В. Поняття внутрішнього переконання слідчого / Л. В. Герасименко // Актуальні проблеми досудового розслідування : збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 1 липня 2015 року). – С. 75–76.
27. Гловюк І. В. Деякі питання судового контролю у досудовому провадженні / І. В. Гловюк // Актуальні проблеми досудового розслідування : збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2015 р.). – К. : НАВС, 2015. – С. 77–79.
28. Гловюк І. Депонування показань свідка, потерпілого за кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. / І. Гловюк // Юридичний вісник Національної академії внутрішніх справ.– 2014. – № 6. – С. 274–280.
29. Гражданское судопроизводство : учебное пособие / под ред. В. М. Семенова. – Свердловск, 1974. – 323 с.
30. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Харьков : «Вища школа», изд-во при Харьков. гос. ун-те, 1979. – 143 с.

31. Грошевой Ю.М. Правові властивості вироку – акту правосуддя: Навч. посібник. – Харків, 1994. – 48 с.
32. Гурвич М. А. Обязательность и законная сила судебного решения // Советское государство и право. – 1970. – № 5. – С. 38–42.
33. Гурова О.Ю. К вопросам о соблюдении прав сторон при разрешении вопросов о подсудности дела // Российский судья. – 2004. - № 6. – С. 17-19.
34. Дєєв М. В. Достатність доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дєєв Максим Валерійович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2008. – 16 с.
35. Дільна З. Ф. Виконання судових рішень у кримінальному провадженні: теоретичний та прикладний аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дільна Зоряна Федорівна ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2015. – 22 с.
36. Дорохов В. Я. Обоснованность приговора в советском уголовном процессе / В. Я. Дорохов, В. С. Николаев. – М. : Госюриздат, 1959. – 236 с.
37. Доценко О. Аргументація як логіко-лінгвістичний компонент судового дискурсу / О. Доценко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – К., 2005. – Вип. 11. – С. 50–60.
38. Дюрягин И. Я. Право и управление / И. Я. Дюрягин. – М.: Юрид. лит., 1981. – 168 с.
39. Дюрягин И. Я. Применение норм советского права. Теоретические вопросы / И. Я. Дюрягин. – Свердловск, 1973. – 248 с.
40. Єськов С. В. Підстави для втручання у приватне спілкування / С. В. Єськов // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014.– № 1. – С. 72–77.
41. Жуковский В. Связан ли судья доводами обвинения при решении вопроса об аресте? // Российская юстиция. – 2003. - № 4. – С. 43-44.
42. Забезпечення єдності судової практики в Україні є надзвичайно важливим як для судової системи, так і для всього суспільства. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.judges.org.ua/0/dig2599.htm>.

43. Завадская Л. Н. Реализация судебных решений: Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1982. – 141 с.
44. Заворотко П. П. Процессуальные гарантии исполнения судебного решения. – М.: Юрид. лит., 1974. – 360 с.
45. Звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини за 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/9329>
46. Зейдер Н. Б. Судебное решение по гражданскому делу. – М.: Юрид. лит., 1966. – 192 с.
47. Зеленецкий В. С. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины / В. С. Зеленецкий, Н. В. Глинская. – Харьков: «Страйд», 2006. – 336 с.
48. Изюмов М. Опыт словаря русского языка сравнительно с языками индоевропейскими: в 4-х отделах: для учащихся в гимназиях ведомства Министерства народного просвещения / Изюмов М. – М. : Изд. Н. А. Шигина, 1880. – 598 с.
49. Іванець І. Проблемні аспекти застосування практики Європейського Суду з прав людини в Україні / І. Іванець. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3568>.
50. Калашникова Н.Я. Вопросы обоснованности приговора // Вопросы уголовного процесса в практике Верховного Суда СССР. – М., 1955. – С. 70-115
51. Кашка О. С. Повноваження суду апеляційної інстанції в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кашка Олена Сергіївна; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2014. – 223 с.
52. Клинова Е. В. Проявление законной силы судебного решения: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.15 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 2004. – 28 с.
53. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 : ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 // Верховна Рада

України : офіційний веб-сайт. – Електронний ресурс. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

54. Коновалов О. Л. Кримінальне та процесуальне значення властивостей вироку суду / О. Л. Коновалов, Л. А. Корунчак // Юридичний вісник Причорномор'я. – Херсон, 2011. – № 2. – С. 440–449.

55. Концепція судово-правової реформи в Україні : схвалена Постановою Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

56. Корсун В. Судовий контроль у досудових стадіях кримінального процесу / В. Корсун // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 10. – С. 193–195.

57. Корсун В. Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Корсун Володимир Ярославович ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 16 с.

58. Костенко Р. В. Достаточность доказательств в российском уголовном процессе / Р. В. Костенко : дис. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 1999. – 168 с.

59. Котубей І. І. Види підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції / І. І. Котубей // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1. – Ч. 2. – С. 337–342.

60. Котубей І. І. Обґрунтованість вироку суду першої інстанції / І. І. Котубей // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 27. – Т. 3. – С. 112–115.

61. Котубей І. І. Система підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції та їх класифікація / І. І. Котубей // Правове життя : сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 22–23 листопада 2013 року). – Запоріжжя : У 2 частинах. Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – Ч. II. – С. 112–115.

62. Котубей І. І. Невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / І. І. Котубей. – К., 2015. – 288 с.

63. Котубей І. І. Фактичні обставини кримінального провадження та їх встановлення судом першої інстанції / І. І. Котубей // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – Вип. 7. – С. 207–210.

64. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.

65. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

66. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.

67. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.

68. Кудрявцева Е. В. Как написать судебное решение / Е.В. Кудрявцева, Л.А. Прокудина. – М.: «Юрайт», 2015. – 152 с.

69. Кузнецова О.Д. Роль суда в состязательном процессе и проблемы практической реализации функции разрешения дела // Российский судья. – 2004. - № 8. – С. 17-21.

70. Куцова Э. Ф. Приговор / Э. Ф. Куцова; [отв. ред. Карев Д. С.]. – М. : Госюриздат, 1962. – 39 с.

71. Куцова Э.Ф. Приговор – акт правосудия // Уголовный процесс : учебник / под ред. К.Ф. Гуценко. – М.: «Зерцало», 2005. – 734 с.

72. Кучер Т. М. Логіко-юридичні підходи до теорії доказування у цивільному судочинстві України / Т. М. Кучер // Часопис Київ. ун-ту права. – 2011. – № 4. – С. 208–211.

73. Кучинська О. П. До питання про внутрішнє переконання судді / О. П. Кучинська // Правознавець / Електронна бібліотека юридичної літератури. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1938/%CA>.

74. Ларин А. М. От следственной версии к истине / А. М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1976. – 199 с.

75. Ласточкина Р. Н. Основания к отмене или изменению приговора / Р. Н. Ласточкина, Т. А. Москвитина. – Ярославль : Изд-во Ярослав. гос. ун-та, 1987. – 46 с.

76. Лейбниц Готфрид. Сочинения в 4-х т. – М. : Изд-во «Мысль», 1982. – Т. 1. – 636 с.

77. Лилак Д. Д. Судочинство і проблеми суддівської правотворчості / Д. Д. Лилак // Право України. – 2003. – № 3. – С. 63–68.

78. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: навч. посіб. / Л.М. Лобойко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.

79. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve. Ikh vidy, содержание i formy / P. A. Lupinskaya. – M. : Юрид. лит., 1976. – 168 с.

80. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve: teoriya, zakonodatelstvo, praktika / P. A. Lupinskaya. – 2-e izd., pererab. i dop. – M. : Norma, Inf-M, 2010. – 240 с.

81. Lupinskaya P. A. Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve: teoriya, zakonodatelstvo i praktika. – M.: Юристь, 2006. – 174 с.

82. Луспеник Д. Внутрішнє переконання судді як елемент оцінки доказів / Д. Луспеник // Юридичний вісник України. – 2006. – № 43 (591).

83. Maляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: моногр. / Maляренко В. Т. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

84. Марченко Є. О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Марченко Євген Олександрович; Ін-т вищ. освіти Нац. АПН України. – К., 2011. – 16 с.

85. Масленникова Н.И. Законная сила судебного решения в советском гражданском процессуальном праве: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. – Свердловск, 1975. – 18 с.

86. Мирецкий С.Г. Приговор суда. – М.: Юрид. лит., 1989. – 109 с.

87. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73 № 2148; Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права / Укр. правнича фундація. – К. : Право, 1995. – 39 с.

88. Морщакова Т. Г. Оценка качества судебного разбирательства (по уголовным делам) / Т. Г. Морщакова, И. Л. Петрухин; отв. ред. О.П. Темушкин. – М. : Наука, 1987. – 239 с.

89. Мотовиловкер Я. О. Неправильное установление фактической стороны дела как кассационное основание / Я. О. Мотовиловкер // Советская юстиция. – 1967. – № 2. – С. 9–10.

90. Надь Л. Приговор в уголовном процессе: Пер.с венг. – М.: Юрид. лит., 1982. – 224 с.

91. Ніколаюк С. І. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С. І. Ніколаюк // Матеріали науково-практичної конференції «Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України», (Київ, 8 листопада 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 33–36.

92. Обжалование приговора в апелляционном и кассационном порядке в вышестоящие судебные инстанции. – Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://advocat-online.ru/product/obzhalovanie-prigovora-v-apelljacionnom-i-kassacionnom-porjadke-v-vyshestojaxhie-sudebnye-instancii>.

93. Отаров А. А. Использование доказательств в процессуальных решениях по уголовным делам : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А.А. Отаров. – Ростов-на-Дону. – 2007. – 197 с.

94. Пастернак Ю. Б. Логіко-правові основи кримінально-процесуального доказування / Ю. Б. Пастернак // Держава і право. – К., 2010. – Юридичні і політичні науки. – С. 515–521.

95. Пастухов В. Что людям не нравится в российском правосудии // Российская юстиция. – 1998. - № 8. – С. 22-23.

96. Перлов И. Д. Приговор в советском уголовном процессе / И. Д. Перлов. – М. : Госюриздат, 1960. – 263 с.

97. Петрухин И. Л. Запрет поворота к худшему в российском уголовном процессе / И. Л. Петрухин // Государство и право. – 2006. - № 3. – С. 46–53.

98. Победкин М. А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовному делу (вопросы теории и практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Победкин. – Екатеринбург, 2007. – 25 с.

99. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи / В. О. Попелюшко : [навчальний посібник]. – Острог, 2003. – 196 с.

100. Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі : затв. наказом МЮ України та МОЗ України від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572 / Верховна Рада України. – Офіційний веб-портал. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14/page>.

101. Посібник із написання судових рішень / Куйбіда Р., Сироїд О. – К.: «Дрім Арт», 2013. – 224 с.

102. Постанова Верховного Суду України від 28 лист. 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19848651>

103. Потеружа И. И. Роль суда второй инстанции в укреплении законности / И. И. Потеружа ; науч. ред. В.Н. Артемова. – Мн. : Наука и техника, 1980. – 192 с.

104. Поточний розгляд справ Європейським судом справ щодо України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/35406>

105. Пошивайлова А. В. Место административной юстиции в правовой материи / А. В. Пошивайлова // Право и политика. – 2004. – № 1. – С. 48–64.

106. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 року / Верховна Рада України. – Офіційний веб-портал. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.

107. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 7 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2046.

108. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 21 червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 34–35. – Ст. 187.

109. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 року / Верховна Рада України. – Офіційний веб-портал. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>.

110. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1430740-12>.

111. Про судові рішення у цивільній справі : постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 1. – Стор. 4.

112. Про судову практику застосування статей 400-11 — 400-18 Кримінально-процесуального кодексу України [Електронний ресурс] : постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 груд. 2011 р. № 15. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va015740-11>.

113. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – Ст. 529.

114. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова / под ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2002. – 440 с.

115. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей / А. Р. Ратинов. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 352 с.

116. Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств / Г. М. Резник. – М. : Юрид. лит., 1977. – 118 с.

117. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп // Офіційний вісник України. – 1998. – № 1. – Ст. 25.

118. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп // Офіційний вісник України. – 2003. – № 28. – Ст. 1377.

119. Рустамов Х.У. Уголовный процесс. Формы. – М.: ЮНИТИ, Закон и право, 1998. – 304 с.

120. Сапін О. В. Прокурор у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. В. Сапін. – К., 2012. – 220 с.

121. Семенко О. В. Внутрішнє переконання прокурора та його роль у процесі доказування / О. В. Семенко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2012. – Вип. 628. Правознавство. – С. 136–139.

122. Сліпченко В. І. Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Сліпченко Володимир Іванович; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 16 с.

123. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Судопроизводство / Случевский В. – СПб : Типография М. М. Стасюлевича, 1892. – 444 с.

124. Стасюк О. Л. Перегляд судових рішень у кримінальних справах виключно Верховним Судом України / О. Л. Стасюк // Митна справа. — 2011. — № 4. — Ч. 2. — С. 221-225.

125. Стасюк О. Л. Перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. Л. Стасюк. – К., 2012. – 208 с.

126. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування / С. М. Стахівський : монографія // НАВСУ. – К., 2005. – 271 с.

127. Степанов С. В. Перегляд судових рішень господарських судів за нововиявленими обставинами / С. В. Степанов. — О. : Вид-во ВМВ, 2012. — 185 с.

128. Стойко Н. Г. Недоказанность обстоятельств уголовного дела / Н. Г. Стойко; науч. ред. В. Д. Арсеньев. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1984. – 104 с.

129. Стрілець Ю. До питання про суддівське переконання при здійсненні правосуддя у кримінальних справах / Ю. Стрілець // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 2. – С. 144–147.

130. Строгович М. С. Логика / М. С. Строгович; 2-е изд., перераб. и доп. – М. : РИО ВЮА, 1948. – 308 с.

131. Судебные уставы императора Александра II с законодательными мотивами и разъяснениями. Устав уголовного судопроизводства, 10-е изд., перераб., испр. и доп. – СПб : Изд. С. Г. Щегловитова, 1910. – 949 с.

132. Судові рішення в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики / О. В. Джафарова, Я. П. Синицька. – Харків : НікаНова, 2014. – 237 с.

133. Тавровский Б. М. Уголовно-процессуальные основания к отмене или изменению приговора кассационной инстанцией : дисс. ... канд. юрид. наук. – Ярославль, 1978. – 218 с.

134. Тайлієва Х. Р. Використання доказів у рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження у першій інстанції / Х. Р. Тайлієва // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 273-281.

135. Тайлієва Х. Р. Журнал судового засідання як форма фіксування рішень суду першої інстанції / Тайлієва Х.Р. // Юридична наука : виклики і сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8-9 серпня 2014 р.). – К., 2014. – С. 40-43.

136. Тайлієва Х. Р. Законна сила вироку та її дія / Х. Р. Тайлієва // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія: Право. – 2014. – Вип. 28. – С. 120-123.

137. Тайлієва Х. Р. Класифікація рішень суду першої інстанції / Х.Р. Тайлієва // Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22-23 серпня 2014 р.). – К., 2014. – С. 104-107.

138. Тайлієва Х. Р. Обґрунтованість деяких підсумкових рішень суду першої інстанції / Х. Р. Тайлієва // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – № 5. – С. 119–121.

139. Тайлієва Х. Р. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування / Х. Р. Тайлієва // Малий і середній бізнес : Економіко-правовий науково-практичний журнал. – Серія: Право. Держава. Економіка. – 2013. – № 4. – С. 143-147.

140. Тайлієва Х. Р. Рішення судів апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальному провадженні / Х. Р. Тайлієва // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип.5-2. Том.3. – С. 236-240.

141. Тайлієва Х. Р. Структура ухвал суду першої інстанції / Х. Р. Тайлієва // Верховенство права та правова держава: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 р.)/ Ужгородський національний університет. – Ужгород, 2015. – С. 227-229.

142. Теліпко В. Е., Молдаван В. В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» / В. Е. Теліпко, В. В. Молдаван. – К.: ЦУЛ, 2011. – 528 с.

143. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. – М.: Юрид. лит., 1973. – 736 с.

144. Уголовный процесс : [учебник] / под ред. П. А. Лупинской. – М. : Юристъ, 1995. – 544 с.

145. Удалова Л. Д. Прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування / Л. Д. Удалова // Актуальні проблеми досудового розслідування : збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2015 р.). – К. : НАВС, 2015. – С. 61–64.

146. Удалова Л. Д. Функція судового контролю у кримінальному провадженні : [моногр.] / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 176 с.

147. Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 28 лютого 2013 року у справі № 704/428/2012 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29781737>.

148. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Київської області від 26 грудня 2013 року у справі № 369/9119/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36372393>.

149. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Кіровоградської області від 15 липня 2014 року у справі № 11-кп/781/525/14 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39826243>.

150. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Рівненської області від 29 січня 2014 року у справі № 569/17843/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36892432>.

151. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Херсонської області від 27 травня 2014 року у справі № 654/4883/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38896968>.

152. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Черкаської області від 2 червня 2014 року у справі № 710/908/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39276578>

153. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Львівської області від 14 лютого 2014 року у справі № 1303/357/12 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37446772>.

154. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 1 червня 2013 р. у справі № 758/5706/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31585499>.

155. Фазікош Г. Юридична та соціальна природа судового рішення в цивільному судочинстві: сучасні наукові погляди // Право України. – 2001. – № 3. – С. 23–29.

156. Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и судебный приговор / Ф. Н. Фаткуллин. – Казань. – 1965. – 532 с.

157. Філософський енциклопедичний словник / [Редкол.: Шинкарук В.І. (голова) та ін.] ; НАН України. Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

158. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – Том 2. – СПб : «Альфа», 1996. – 606 с.

159. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2 т. / Фойницкий И. Я. – СПб : Типография М.М. Стасюлевича, 1899. – Т. 2. – 607 с.

160. Хмыров А. А. Косвенные доказательства / А. А. Хмыров. – М. : Юрид. лит., 1979. – 183 с.

161. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. З. Хотинська. – К., 2006. – 195 с.

162. Цихоня Д. Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Цихоня Денис Юрійович ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – Одеса, 2015. – 20 с.

163. Чечина Н. А. Норма права и судебное решение. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1961. – 78 с.

164. Шадрин В.С. Обеспечение прав личности при расследовании преступлений. – М.: Юрлитинформ, 2000. – 232 с.

165. Шакарян М. Как долго будет «улучшаться» ГПК? // Российская юстиция. – 2001. – № 2. – С. 37–39.

166. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. – М.: Норма, 2008. – 240 с.

167. Ширшов М. Пределы действия запрета преобразования к худшему / М. Ширшов, Я. Мотовиловкер // Советская юстиция. – 1974. - № 14. – С. 7–9.

168. Шитов М. А. Оценочная деятельность следователя в процессе доказывания : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук : 12.00.09 / М. А. Шитов. – Краснодар, 2003. – 20 с.

169. Штефан М. Й., Шишкін В. І. Судове рішення // Юридична енциклопедія. В 6-ти тт. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5: П – С. – С. 707.

170. Шумило М. Правова позиція як засіб діяльності з доказування у кримінальному процесі / М. Шумило, В. Гмирко // Право України. – 2011. – № 9. – С. 238–246.

171. Юридична енциклопедія : [В 6 т.] / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; [Редкол.: Шемшученко Ю. С. (голов. ред.) та ін.]. – К. : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2 : Д–Й, 1999. – 741 с.

172. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.

173. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. – К.: Либідь, 2003. – 320 с.

174. Якубович Н.А. Теоретические основы предварительного следствия. – М., 1971. – 142 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати анкетування респондентів з актуальних питань дисертаційного дослідження¹

№ з/п	Питання	Відповіді (%)		
		Позит.	Негат.	Утрим.
1	2	3	4	5
1.	Чи вважаєте Ви, що вимога справедливості поширюється на усі судові рішення у кримінальному провадженні?	73,8	23,8	2,4
2.	Чи вважаєте Ви необхідним враховувати думку цивільного позивача, цивільного відповідача при вирішенні питання про застосування особливого порядку дослідження доказів в судовому засіданні відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України?	81,4	16,8	1,8
3.	Чи вважаєте Ви необхідність в упорядкуванні законодавчої термінології в частині найменування судових рішень у різних галузях права України?	62,4	37	0,6
4.	Чи вважаєте Ви метою судового рішення: - досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах; - утвердження прав людини; - запобігання невизначеності в аналогічних до тих, що вирішені судовим рішенням, ситуаціях?	94,6 84,4 82,1	5,4 15,6 16,3	0 0 1,6
5.	Чи вважаєте Ви, що встановлення фактичних обставин кримінального провадження тісно пов'язане з обставинами предмета доказування та правильним визначенням меж доказування?	100	0	0
6.	Чи підтримуєте Ви позицію, відповідно до якої судові рішення у кримінальному провадженні визначаються як акти правосуддя, акти застосування норм матеріального права (насамперед, закону України про кримінальну відповідальність) в особливій	68,6	27,9	3,5

¹ В анкетуванні взяли участь 124 респонденти: судді місцевих та апеляційних судів м. Києва, Київської, Миколаївської, Донецької, Одеської, Черкаської, Запорізької, Житомирської, Дніпропетровської, Вінницької областей

	процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення окремих питань у сфері кримінального провадження?			
7.	Чи вважаєте Ви, що на законність судового рішення у процесуальному аспекті впливає дотримання процедурних правил його ухвалення не тільки безпосередньо під час ухвалення судового рішення, а й під час встановлення тих фактичних даних, які є підставами для його ухвалення?	88,4	11,6	0
8.	На Ваш погляд, на законність судового рішення впливають: - своєчасність ухвалення судового рішення уповноваженим судом; - відповідність судового рішення за формою і змістом вимогам кримінального процесуального закону; - суворе дотримання судом кримінального процесуального закону на усіх етапах діяльності; - правильне застосування судом загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, урахування практики Європейського суду з прав людини; - правильне застосування судом норм закону України про кримінальну відповідальність та інших галузей матеріального права	52,3 93,7 79,4 82,3 91,3	45,5 6,3 20,6 16,6 8,7	2,2 0 0 1,1 0
9.	Чи підтримуєте Ви позицію, відповідно до якої обґрунтованість судового рішення обумовлюється підставами його ухвалення, що встановлені на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України, а вмотивованість судового рішення обумовлюється наведенням належних і достатніх мотивів його ухвалення?	69,4	26,8	3,8

10.	Який зміст Ви вкладаєте в поняття оцінки доказів за внутрішнім переконанням? - оцінка здійснюється органом, що здійснює провадження, за відсутності наперед встановлених правил про значення та юридичну силу доказів, - ця оцінка завершується категоричними рішеннями та висновками, які виключають будь-які сумніви в їх правильності	100 88,2	0 11,8	0 0
11.	Чи вважаєте Ви метою судового рішення у досудовому кримінальному провадженні: - усунення порушень кримінального процесуального закону, - забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, - захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування?	69,7 74,2 82,9	30,3 25,8 17,1	0 0 0
12.	Чи вбачаєте Ви необхідність у наданні слідчому судді права відкладати прийняття рішень строком до 10 діб (в залежності від виду рішення та обставин провадження) для усунення недоліків та помилок, що були допущені стороною при зверненні із клопотанням?	69,2	26,1	4,7
13.	Чи вбачаєте Ви необхідність закріплення у КПК України переліку рішень слідчого судді в порядку судового контролю та законодавчого визначення повноважень слідчого судді в межах окремої «статусної» статті?	85,3	14,7	0
14.	Чи підтримуєте Ви пропозицію передання повноваження на прийняття рішення про проведення спеціального досудового розслідування від слідчого судді прокуророві, який здійснює нагляд за додержанням законів під час розслідування у формі процесуального керівництва?	64,7	32,9	2,4
15.	Чи фіксується у журналі судового засідання обґрунтування та мотивування судових рішень, ухвалених судом без виходу до нарадчої кімнати?	53,7	44,8	1,5
16.	Чи вважаєте Ви, що, ухвалюючи судові рішення за результатами перегляду судових рішень судів нижчого рівня, суд апеляційної інстанції встановлює їх законність, обґрунтованість,	71,6	27,8	0,6

	вмотивованість та справедливість, а також обставини, що є необхідними для ухвалення апеляційною інстанцією нового правосудного рішення, а суд касаційної інстанції – їх законність та справедливість?			
17.	Чи вважаєте Ви, що підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції можуть бути тільки ті правопорушення, що допущені судом під час судового розгляду та ухвалення судового рішення, як його складової частини?	68,8	31,2	0
18.	Чи можливим, на Ваш погляд, є внесення касаційною інстанцією змін до судового рішення без дослідження фактичних обставин справи та доказів?	47,8	52,2	0
19.	Чи вважаєте Ви необхідним і виправданим розширення повноважень Верховного Суду України і щодо перегляду справ із підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції однієї й тієї самої норми процесуального права?	54,2	45,8	0
20.	Чи вважаєте Ви, що законна сила вироку це особлива властивість вироку, що надає йому сили закону, як вищої форми вираження державної волі, у кримінальному провадженні, в якому він був ухвалений, наслідками дії якої є обов'язковість, неспростовність, виключність і преюдиціальність вироку?	93,7	6,3	0

Додаток Б

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-3071"23" листопада 2015 р.Ректору Національної академії
внутрішніх справ
Чернєю В.В.

Шановний Володимире Васильовичу!

Повідомляємо, що викладені у Вашому листі № 46/82ВР від 05.11.2015 року пропозиції до чинного законодавства України доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності для можливого врахування у законодавчій діяльності.

З повагою

Голова Комітету

А.Кожем'якін

ВДЗР НАВС		
Вх. №	11	6960
30	11	15
кількість аркушів		
1		

м. Чернєй В.В. Удальова Л.Д.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
МВС України
кандидат юридичних наук

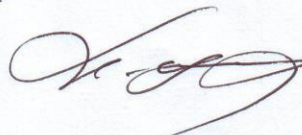
Г.М. Мамка
« 01 » 20 15 р.

А К Т

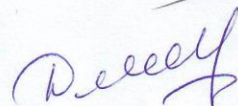
**впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ
матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри
кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
Тайлієвої Христини Русланівни на тему: «Судові рішення у
кримінальному процесі»**

Комісія у складі: заступника начальника управління ГСУ МВС
Цуцкірідзе М.С., начальника відділу ГСУ МВС Мірковця Д.М., старшого
слідчого в ОВС ГСУ МВС України Шевчишена А.В. склала цей акт про те,
що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального
процесу Національної академії внутрішніх справ Тайлієвої Христини
Русланівни на тему: «Судові рішення у кримінальному процесі» можуть
застосовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час
проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника управління
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

 М.С. Цуцкірідзе

**Начальник відділу
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

 Д.М. Мірковець

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

 А.В. Шевчишен

ЗАТВЕРДЖУЮРектор Донецького юридичного
інституту МВС України**В.М. Бесчастний**

2015 р.

**АКТ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС**

№ 18/17р«24» вересня 2015 р.**Комісія у складі:**

Голова комісії: заступник начальника навчально-методичного відділу,
к.пед.н. Мухіна Г.В.;

Члени комісії:

- 1) начальник кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз, к.ю.н., доцент, полковник міліції Волобуєва О.О.;
- 2) доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз, к.ю.н., доцент Комісаров М.Л.;
- 3) вчений секретар секретаріату Вченої ради, к.ю.н., с.н.с., капітан міліції Назимко Є.С.,

розглянувши результати та основні положення дисертаційного дослідження Тайлієвої Христини Русланівни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» за темою: «Судові рішення у кримінальному процесі», дійшла таких висновків:

1. У навчальний процес Донецького юридичного інституту МВС України впроваджено результати вищезазначеного дисертаційного дослідження. Зокрема, окремі висновки та пропозиції буде використано під час підготовки підручника «Кримінальний процес».

2. Результати дисертаційного дослідження включено у лекційні матеріали з предметів «Прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих (розшукових) дій», «Судове провадження у кримінальному процесі», «Кримінальний процес» (тема №7 «Докази та доказування у кримінальному провадженні», тема № 13 «Підсудність. Підготовче провадження», тема № 14 «Судовий розгляд кримінального провадження»), «Європейські стандарти захисту прав людини у кримінальному процесі».

3. Поданий матеріал буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів, студентів та курсантів вищих навчальних закладів.

Голова комісії:

Заступник начальника
навчально-методичного відділу
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.пед.н.

Г.В. Мухіна

Члени комісії:

Начальник кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., доцент,
полковник міліції

О.О. Волобуєва

Доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., доцент

М.Л. Комісаров

Вчений секретар секретаріату Вченої ради
Донецького юридичного інституту
МВС України, к.ю.н., с.н.с.,
капітан міліції

Є.С. Назимко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

«30» 2015 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук здобувача кафедри кримінального процесу Тайлієвої Христини Русланівни у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника навчально-методичного центру Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, підполковника міліції Корж-Ікаєвої Т. Г., начальника кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, професора, полковника міліції Весельського В. К., начальника кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ доктора юридичних наук, професора, полковника міліції Удалової Л. Д., начальника докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника полковника міліції Сербина Р. А., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Тайлієвої Х.Р. на тему «Судові рішення у кримінальному процесі» використовуються у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами Національної академії внутрішніх справ у процесі викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» та «Теорія судових доказів».

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення в навчально-методичних матеріалах з кримінального процесу для слухачів, курсантів і студентів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Тайлієва Х.Р. Законна сила вироку та її дія /Х.Р.Тайлієва //Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. – випуск 28. Т.3. – С.120-123.

2. Тайлієва Х.Р. Використання доказів у рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження у першій інстанції /Х.Р.Тайлієва //Право і суспільство. - №2.- 2015. – С.273-280

3. Тайлієва Х.Р. Класифікація рішень суду першої інстанції /Х.Р.Тайлієва //Матеріали науково-практичної конференції. Одеса, 2014. - С.104-106.

4.Тайлієва Х.Р. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування/Х.Р.Тайлієва //Малий і середній бізнес. №4 (55), 2013. – С.143-147.

5.Тайлієва Х.Р. Журнал судового засідання як форма фіксування рішень суду 1 інстанції / Х.Р.Тайлієва //Матеріали науково-практичної конференції. Львів, 2014. – С.40-43

Члени комісії:

Начальник навчально-методичного центру
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
підполковник міліції

Т. Г. Корж-Ікаєва

Начальник кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник міліції

Л. Д. Удалова

Начальник кафедри криміналістики та
судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор
полковник міліції

В. К. Весельський

Начальник докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, ст. науковий
співробітник
полковник міліції

Р. А. Сербин

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ МВС України
кандидат юридичних наук, доцент
поховик-мідні

С.В. Албул

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Тайлієвої Христини Русланівни
до навчального процесу Одеського державного університету
внутрішніх справ МВС України

м. Одеса

«10» 09 2015 р.

Комісія у складі:

- 1) начальника навчально-методичного центру ОДУВС, кандидата технічних наук Сіфорова О.І.;
- 2) начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності ОДУВС, кандидата юридичних наук, доцента Мукоїди Р.В.;
- 3) начальника кафедри кримінального процесу ОДУВС, кандидата юридичних наук Холостенка А.В.

склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені пропозиції і рекомендації здобувача НАВС Тайлієвої Христини Русланівни щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему «Судові рішення у кримінальному процесі» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Організація досудового розслідування», «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ».

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження на тему «Судові рішення у кримінальному процесі», спрямоване на вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ України у протидії злочинності та становить цінність для навчального процесу, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

Результати наукового дослідження Тайлієвої Христини Русланівни знайшли своє відображення в навчально-методичних матеріалах з кримінального процесу для слухачів, курсантів і студентів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1.Тайлієва Х.Р. Законна сила вироку та її дія /Х.Р.Тайлієва //Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. – випуск 28. Т.3. – С.120-123.

2.Тайлієва Х.Р. Використання доказів у рішеннях суду під час здійснення підготовчого провадження у першій інстанції /Х.Р.Тайлієва //Право і суспільство. - №2.- 2015. – С.273-280

3.Тайлієва Х.Р. Класифікація рішень суду першої інстанції /Х.Р.Тайлієва //Матеріали науково-практичної конференції. Одеса, 2014. - С.104-106.

4.Тайлієва Х.Р. Рішення слідчого судді у стадії досудового розслідування/Х.Р.Тайлієва //Малий і середній бізнес. №4 (55), 2013. – С.143-147.

5.Тайлієва Х.Р. Журнал судового засідання як форма фіксування рішень суду 1 інстанції / Х.Р.Тайлієва //Матеріали науково-практичної конференції. Львів, 2014. – С.40-43.

Результати дисертаційного дослідження здобувача НАВС Тайлієвої Христини Русланівни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність на тему «Судові рішення у кримінальному процесі» впроваджені до навчального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України і використовуються при проведенні лекційних і семінарських (практичних) занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Організація досудового розслідування», «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ».

Члени комісії:

Начальник НМІЦ
кандидат технічних наук
полковник міліції

О.І. Сіфоров

Начальник кафедри
оперативно-розшукової діяльності
кандидат юридичних наук,
доцент
полковник міліції

Р.В. Мукоїда

Начальник кафедри
кримінального процесу
кандидат юридичних наук,
підполковник міліції

А.В. Холостенко